

Kazalo

Sodobnost 11

november 2023

Mlada Sodobnost

Uvodnik

Majda Travnik Vode: Otrok, knjiga
in nasilje 1431

Mnenja, izkušnje, vizije

Alenka Urh: Slovenska mladinska
fantazijska književnost, kam pa kam? 1440
Žiga Valetič: Vzlet sodobnega stripa za
mlade in najmlajše 1451

Pogovori s sodobniki

Tina Kozin z Mašo Ogrizek 1464

Sodobna slovenska poezija

Dušan Šarotar: Cirkus 1477

Sodobna slovenska proza

Nataša Konc Lorenzutti: Jutri bom siten
kot pes 1483

Tuja obzorja

Barbro Lindgren: Loranga 1498

Spomini

1508 *Marjan Žiberna*: Polhi

Razmišljanja o(b) knjigi

1516 *Peter Svetina*: Pečati, ne šampiljke: biti s
knjigami zaznamovan na trikrat tri konce

1521 *Majda Koren*: Naključne tri

Suzana Tratnik: Trije kosi ženske
garderobe

Sprehodi po knjižnem trgu

1531 *Žiga X Gombač, Jaka Vukotič*: Cukrarna
(*Katja Štesl*)

1535 *Maša Ogrizek*: Vseh sort starši in otroci
(*Sabina Burkeljca*)

1540 *Aksinja Kermauner in Silvester Vogrinc*:
Orfejeva lira (*Nada Breznik*)

1543 *Lovro Matič*: Mali črv Oto in druga
golazen (*Alenka Urh*)

1547 *Ambrož Kvartič*: Rimana kaša (*Ivana Zajc*)

Sodobna slovenska dramatika

1550 *Boris A. Novak*: Konferenca živali

Uvodnik

Majda Travnik Vode

Knjiga, otrok in nasilje

Kadar koli kdo pripoveduje pravljico, se znoči. Ne glede na kraj, ne glede na čas, ne glede na letni čas pripovedovanje pravljič prikliče zvezdnato nebo in beli mesec, da priplezata izza napuščev in oblebdita nad glavami poslušalcev. Ob koncu pravljič se soba včasih napolni z jutranjo svetlobo, drugič ostane za njo drobec zvezde, včasih raztrgan kos nevihnega neba. In kar koli ostane za njo, je dragoceno darilo, s katerim je treba delati, ga uporabiti za oblikovanje duše.

Clarissa Pinkola Estés

V času, ko se v Frankfurtu in po vsem svetu še vedno bere *Ljubljanski manifest* o pomenu branja, obenem pa država že kdo ve katerič niža sredstva za knjižnično dejavnost in s tem *manifestira*, kaj pravzaprav namerava s knjigo po tem, ko so ugasnile sejemske luči, želimo pokazati, da je knjiga pomembna tudi z vidika preprečevanja nasilja med otroki in mladostniki, ki se vse bolj – spomnimo se samo lanskega grozljivega otroškega streškega pohoda v Srbiji –, kaže kot eden ključnih aktualnih družbenih problemov. Pri tem moramo imeti v mislih, da nasilni otroci, če ne bomo ukrepali na vseh ravneh, ne bodo nikamor izginili, ampak se bodo čez nekaj let prelevili v nasilne odrasle in povzročali še več nasilja. Torej knjiga? Knjiga na recept?

Uporabo knjige v terapevtske namene strokovno imenujemo biblioterapija in pravzaprav predstavlja eno od vej terapije z umetnostjo. Gre za staro in preizkušeno podporno metodo v okviru pomoči ljudem v različnih stiskah (ni naključje, da so na primer zapori opremljeni z obsežnimi knjižnicami). Biblioterapija je pri nas bržkone najbolj znana iz prakse dr. Janeza Ruglja, ki je knjige vključil v svoj celostni program zdravljenja alkoholikov in drugih ljudi v težkih življenjskih preizkušnjah. Dr. Rugelj je verjel, da imajo knjige tako veliko (trans)formativno, terapevtsko in izobraževalno moč, da je od svojih klientov zahteval, da vsak mesec preberejo določeno število knjig, o njih napišejo utrinek in tako stopijo v stik s svojim notranjim svetom ter ga ubesedijo, kar je, kot bomo videli, ena ključnih življenjskih psiholoških veščin. (Mimogrede: dr. Rugelj, strasten bralec in lastnik bogate domače knjižnice, je gotovo nekoliko zaslužen tudi za to, da ima slovensko literarno prizorišče danes Sama Ruglja.)

Enega najbolj presunljivih literarnih zgledov (samo)zdravljenja s knjigami najdemo v Dickensovem najbolj znanem romanu *David Copperfield*. David, ki ga njegov oči s pomenljivim imenom gospod Murdstone pretepa in ustrahuje, dečku na vse načine odteguje materino ljubezen in mu prepoveduje druženje z vrstniki, se v poznejših letih spominja: "Menda me je samo ena okolnost rešila, da nisem docela pobedastel. To pa je bilo tako. Moj oče je zapustil majhno zbirko knjig v neki sobici poleg moje spalnice, do katere sem imel dostop in za katero se ni sicer nobeden v hiši brigal. Iz te blažene kamrice so stopili Roderik Random, Peregrine Pickle, Humphry Clinker, Tom Jones, župnik wakefieldski, Don Kihot, Gil Blas in Robinzon, slavna truma, da mi je delala družbo. (...) To je bila moja edina in trajna tolažba. Kadar se spomnim tega, mi vstane v duhu slika poletnega večera; dečki se igrajo na pokopališču, jaz pa sedim na postelji in berem, kakor da mi gre za glavo." Pozorni moramo biti zlasti na stavek, v katerem David izpove, da pravzaprav bere, da ne zblazni, bere torej za življenje, za živo glavo. Deček ob knjigah prestopa meje med fikcijo in resničnostjo ter dobesečno beži v Robinzona, Dona Kihota, Toma Jonesa in v njihove dogodivščine, kot bi požiral analgetike in antidepresive. "Sam ne vem, kako me je moglo kdaj tolažiti v mojih malih bolečinah (ki so bile zame velike bolečine) to, da sem poosebljal v samem sebi najljubše značaje iz njih, slabe pa podtikal gospodu Murdstonu in njegovi sestri."

To, kar je Dickens zapisal bodisi intuitivno bodisi iz lastne izkušnje, danes lahko utemeljimo tudi povsem znanstveno, z opazovanjem možganov. V to smo pravzaprav skoraj prisiljeni, saj se s sklicevanjem na dogajanje v možganih danes začenja že skoraj vsaka razprava, mala ali

velika, in 21. stoletje velja za "stoletje možganov". Tako se zdi, da naš čas preveva zelo podoben duh, kot ga opisuje Rüdiger Safranski po koncu nemške romantike: "A od sredine 19. stoletja naprej je razsajal realizem, ki se je svetu dejstev podrejal le zato, da bi jih lahko popolneje obvladoval in preoblikoval po svoje."

Kljub vsej veri, ljubezni in upanju, ki jih goreči bralci polagamo v knjige, nas še vedno preseneti, da ena od vodilnih svetovnih avtoritet s področja raziskovanja otroških možganov, pedopsihiater Dan J. Siegel, predlaga, da razburjenega otroka objamemo, zatem pa ga pomirimo tako, da mu pove-
mo ali preberemo zgodbo. Objem, takoj nato pa knjiga! Siegel preprosto, plastično in prepričljivo pojasnjuje, zakaj je ta način učinkovit. Kot vemo, so naši možgani zgrajeni iz več delov, ki opravljajo različne naloge. V levi polovici, ki je tudi anatomsko ločena od desne, se odvijajo logično razmišljanje, linearno urejanje zaznav in organiziranje misli v stavke. Desna stran možganov je, nasprotno, holistična, neverbalna in usmerjena v pre-
strezanje podob, čustev, spominov, nagonskih občutkov in neverbalne komunikacije. Pri otrocih do tretjega leta prevladuje desna možganska polovica, zato majhni otroci še niso sposobni logičnega razmišljanja in svojih občutkov ne morejo izraziti z besedami. Ko pa malček začne spraševati *zakaj?*, je to znamenje, da je postala dejavna tudi leva možganska polovica. Otroški in odrasli možgani delujejo toliko bolj usklajeno in uravnoteženo, kolikor bolj sta obe možganski polovici povezani med seboj, s strokovnim izrazom *vodoravno integrirani*. To pomeni, da smo čustva in podobe sposobni dobro povezovati z logiko, telesne občutke pa natančno izražati z besedami. Siegel razlaga, da majhnega otroka (kot se izkaže pozneje, pa pri odraslih ni nič drugače) najučinkoviteje pomirimo tako, da se najprej povežemo z njegovo desno možgansko polovico (telesni stik, sočuten izraz na obrazu, prijazen ton glasu in poslušanje brez obsojanja), nato pa še z levo polovico, pri čemer otroka poslušamo in mu po potrebi pomagamo ubesediti oziroma urediti in strukturirati dogodek. Med pripovedovanjem otrok vnovič podoživi svoja čustva, z njihovim poimenovanjem pa leva možganska hemisfera ta občutja osmisli in uredi. Siegel večkrat poudari, da je zmožnost poimenovanja občutkov s pomočjo natančnega besednjaka močno vseživljenjsko orodje za obvladovanje stisk.

Možgane pa moramo opazovati tudi od spodaj navzgor. V področju od vrha vratu do korena nosu sta možgansko deblo in limbični sistem, ki ju poljudno imenujemo plazilski in sesalski možgani. Ta del možganov je odgovoren za osnovne funkcije (na primer dihanje), nagonske reakcije, impulze in močna čustva (jeza, strah). Možgane od korena nosu navzgor

pa sestavlja možganska skorja, kjer potekajo in se razvijajo trezno odločanje, nadzorovanje čustev in telesa, razumevanje samega sebe, empatija, občutek za to, kaj je prav in narobe itd. Tako kot pri levi in desni polovici možganov je nujno, da so tudi nižji in višji možgani dobro povezani oziroma *navpično integrirani*, saj bi bilo za nas pogubno, če bi višji možgani sprejemali odločitve brez stika s čustvi, instinkti in telesnimi občutki.

Veliko študij obstaja, ki dokazujejo, da so otroci, ki berejo in imajo bogat besedni zaklad, pozneje bolj uspešni tako v zasebnem kot v poklicnem življenju, zdaj pa lahko še dodatno pojasnimo, zakaj je tako: branje je eden najboljših načinov – pravzaprav genialen način! –, da dosežemo tako zaželeno pretakanje med levo in desno možgansko polovico ter med višjimi in nižjimi deli možganov. Branje otroka, ki ima še nezrele možgane (možgani zorijo vse do dvajsetega leta) in pretežno reagira iz nižjih možganskih predelov, branje dobesedno poganja k višjim možganom, kjer bivajo empatija, moralno mišljenje in presoja. Glavni cilj tako starševske vzgoje kot družbene socializacije je pravzaprav ravno aktiviranje višjih možganskih funkcij, zmožnosti sočutja, moralne presoje, samoobvladovanja in drugih kompetenc, ki so nujne za sposobnost sobivanja v ožji in širši skupnosti. Če človek ni usposobljen, da vstopa v stik s svojimi občutki in impulzi, si jih zna pojasniti in se umiriti, nima socialnih kompetenc. Paradoksalno pa je ravno branje, samotna dejavnost, trening *par excellence* za to, da zgradimo in učvrstimo povezavo med nižjimi in višjimi možgani. Širša in bolj utrjena, kot je ta cesta, lažje in hitreje vozimo po njej, prej prihajamo v stik s svojimi telesnimi in nagonskimi zaznavami in hitreje prečkamo razdaljo do višjih možganov, kjer občutke strukturiramo in se opolnomočimo za pravilno odločanje. Kajti kot dokazujejo meritve in fotografitiranje možganov, je branje nenehno valovanje skozi celotne možgane, v delčku sekunde poseže globoko v plazilске možgane, k strahu, jezi in nagonu (tudi nagonu, da bi nekoga udarili), že naslednji hip pa nas dvigne navzgor, v čisto abstrakcijo, vzvišeno miselno konstrukcijo, sočutje in fantazijsko vznesenost. O tem v knjigi *Kako se literatura igra z možgani: Nevroznanost umetnosti in branja* piše Paul B. Armstrong: "Kot proces spretnega spoprijemanja je branje utelešena dejavnost, ki giblje razmerja med vsemi temi različnimi področji od možganskega debla skozi in preko talamusa pa do višjih kortikalnih področij in ponovno nazaj navzdol."

Prav na možganskih križiščih se torej vsak trenutek odvijajo težke, epske bitke, ki se jih komajda zavedamo, boj med dobrim in slabim, našo temo in svetlobo, med plazilcem in *Homo sapiensom*. Nenehno potrebujemo stik z obema, saj sta oba naša srž, vendar se moramo vsak trenutek tudi

potruditi, da sprejmemo pravilno odločitev, se obvladamo, da ne izbruhne-
mo v afektu, saj je takrat konec naše človeškosti. Našim otrokom moramo
pomagati, da bodo razvili enake sposobnosti.

Armstrong v zgornjem odlomku pravi še, da je branje *utelešena dejavnost*,
kar pomeni, da knjige doživljamo tudi s telesom: če beremo o veliki gostiji,
bi se ji najraje pridružili, opisi razpadanja v nas vzbudijo občutja gnusa,
ko Vinnetou umira, jokamo, ko beremo prigode razbojnika Cefizlja se na
glas hihitamo. Možgani se odzivajo na vse, kar preberemo, saj je plastič-
nost ena njihovih osnovnih značilnosti (možgani so kot ocean iz romana
Solaris Stanislaw Lema). S snemanjem so razbrali tudi, da branje besed,
ki označujejo delovanje, vzbuja aktivacijo v območjih možganske skorje,
odgovornih za enako vrsto fizičnega gibanja. To pomeni, da se, ko prebe-
remo besede *plavanje*, *sprehod* ali *kotaljenje* zganejo isti centri, kot če bi to
v resnici počeli.

Kljub vsem tem navdušujočim in predvsem otipljivim dokazom, ki
jih imamo tako radi, nevroznanost pogosto le empirično potrjuje to, kar
človeštvo intuitivno ve že stoletja, celo tisočletja. Kajti zdi se, da je vse
to, o čemer pišemo danes, vedel že deček David Copperfield, ko si je, ko
mu je šlo za glavo, poiskal zavetje v zgodbah. Intuitivno je razumel, da
to, kar bere, močno vpliva nanj, še več, da dobra dejanja junakov doživlja
tako globoko, kot bi jih storil sam: "Osem dni *sem bil* Tom Jones (otroški
Tom Jones, ki ni nikomur storil žalega)." Mali deček je svojemu mučitelju
znal nagonsko pobegniti v svet domišljije in tam izživeti svoje frustracije
tako, da je sebi pripisal dobre lastnosti (prelevi se v dobrega, otroškega
Toma Jonesa), očimu pa pripiše vse slabo. David tako v domišljiji pre-
maga svojega Goljata in se iz žrtve prelevi v zmagovalca, to pa odmeva
tudi v njegovem "realnem" življenju. Med vrsticami pa se da iz Davidove
izkušnje razbrati oziroma začutiti še nekaj pomembnejšega, namreč da
dečku hkrati uspe premagati tudi lastna slaba nagnjenja. Čeprav bržkone
čuti željo po maščevanju očimu, ne podleže skušnjavi, ampak svoj gnev
izživi zgolj v domišljiji.

Literatura pa je z etiko od svojih najzgodnejših začetkov povezana še na
drugačen način, s svojo substanco, s tem, kako je. Že avtobiografski zapisi
na egiptovskih grobnicah z začetka 20. stoletja pr. n. št., na podlagi kate-
rih je okrog leta 1800 pr. n. št. nastala ena najstarejših in hkrati najlepših
umetnin zahodnega kanona, *Sinuhejeva zgodba*, so napisani kot moralni
zgled. Povezava med književnostjo in etiko (ki "tehnično" gledano sicer
pripada filozofiji) skozi vso zgodovino literature ostaja tako močna, da
v sodobni literarni vedi velja, da sploh ni mogoče napisati literarnega dela

brez etične komponente. Literarna umetnina je po definiciji estetsko-etično-kognitivna celota, in tudi če se literarno delo etičnemu sporočilu izrecno odreče, velja, da je to še vedno navzoče *per negationem*, in celo da je izrecna odpoved etiki pravzaprav zelo močno etično sporočilo. Naša današnja bralska in siceršnja senzibilnost sicer ne prenese preveč eksplicitno izražene moraličnosti ali didaktičnosti in bolj kot je ta očitna, nižjo oceno prisodimo umetniškemu delu. To pa še ne pomeni, da etičnih sporočil ne cenimo več, nasprotno, zdi se, da še vedno trdno verjamemo, da nas knjige na svoj edinstveni način lahko poučijo o dobrem in pravilnem življenju v pomenu Aristotelove *phrónesis*, da ta razsežnost literature pravzaprav ostaja eden glavnih razlogov za branje, le da mora biti z vidika današnje publike etična nota v literarno delo vgrajena tako subtilno, da ima bralec občutek, da jo razkriva sam, po plasteh, njen pomen pa v najboljših besedilih ves čas ostaja kompleksen, večpomenski in nekako ne povsem odstrt. Zgodovinsko gledano je takšno pojmovanje nasledek načel evropskih romantikov, ki so izrecni moralizem zavrnili kot estetsko in moralno neučinkovitega, kot glavni katalizator morale in empatije pa ustoličili svoj najvišji ideal – domišljijo.

Domišljija, ki tudi v pragmatičnem kapitalizmu ostaja sinonim za svobodo duha in polet ustvarjalnosti, je torej dediščina, ki so nam jo zapustili naši predniki romantiki, obenem pa je to eden največjih zakladov, ki jih skrivajo knjige in ki jih lahko odrasli posredujemo otrokom. V uvodu v našo bržkone najbolj znano zbirko pravljic *Zlata čebelica: Najlepših petdeset* najdemo anekdoto o srečanju neke mame z Einsteinom. Ko ga vpraša, kaj lahko naredi, da bo tudi njen otrok postal velik znanstvenik, ji Einstein odgovori: Berite mu pravljice. In kaj še? Še več pravljic. In še? Še več pravljic. Nenavadno dejstvo literarne zgodovine pa je, da so si otroci pravico do pravljic in domišljije pravzaprav morali izboriti nekako sami, saj so jim odrasli zelo dolgo vsiljevali zgolj didaktično čtivo. O tem zelo doživeto piše znameniti francoski literarni zgodovinar Paul Hazard v knjigi *Otroci, knjige in odrasli*: "Kakršni koli so že razločki med njimi, kar zadeva starost, spol in socialni položaj, vsi kakor po nekem skupnem sporazumu zaničujejo osladne pridige, pa licemerno prikrite šolske ure, dečke brez napake, deklice, ki so take kot njihove lutke; zdi se, kot da imajo neko temno zavest o nesmiselnosti in nevarnosti slehernega pritiska, ki prihaja od zunaj, in kakor da prinašajo s seboj na svet spontano sovraštvo do vsega, kar ni odkritosrčno in pristno." Hazard se odločno postavi na stran otrok in Andersena, brata Grimm, Perraulta, Swifta, Collodija in Defoeja imenuje

“osvoboditelje”, toda: “Koliko pedantov in bedakov je bilo pred njimi, ob njih in okrog njih! (...) Kakšno pokopališče!”

Ampak zakaj romantiki, Einstein, Hazard in otroci tako hrepenijo po domišljiji in poudarjajo njeno moč? Če se vnovič zazremo v možgane, znanstveniki danes ugotavljajo, da domišljija še posebej močno nagovarja t. i. sistem za iskanje, enega od genetsko prirojenih centrov v naših nižjih možganih. Ta sistem v nas aktivira energijo za raziskovanje, poraja radovednost in motivacijo za doseganje ciljev. Ko se sistem za iskanje “vklopi”, naša čelna režnja preplavi dopamin in začnejo se prebujati ideje. Najboljši način za aktiviranje otrokovega sistema za iskanje je, da mu predstavljamo vedno nove in zanimive stvari (najslabši pa, da ga posedemo pred zaslon). Sistem za iskanje seveda zelo močno odreagira tudi ob stiku z domišljijo. O tem je govoril že znameniti ameriški psiholog Abraham Maslow: “Ustvarjalni ljudje nočejo sveta takšnega, kakršen je danes, ampak hočejo ustvariti drugega. Da pa bi jim to lahko uspelo, se morajo nekako odcepiti z obličja Zemlje, si predstavljati stvari, fantazirati in celo biti nori ali ubrišani.” Ustvarjalnost in domišljija nas prestavita v stanje zanosa, ki je eno najbolj izpolnjujočih stanj, ki jih lahko doseže človek. Zanos je tako močno stanje, da v njem izgubimo občutek za čas in napor. Izgine celo eden najhujših sovražnikov, strah pred neuspehom, prevzameta nas veselje in užitek. Posledično smo takrat tudi najdlje od vseh negativnih stanj.

Kot smo pokazali že na začetku, je literaturi in človeškemu ustroju skupno še nekaj: zgodba. Potreba po “zgodbi” je ukoreninjena v naših možganih, saj razpršene in neubesedene telesne in čustvene vtise iz desne polovice možganov nenehno pošiljamo v levo polovico, kjer jih uredimo, ubesedimo in osmislimo. Tako se vsak trenutek iztrgujemo iz kaosa sprotih vtisov in svet okrog sebe organiziramo v smiselne in pomirjujoče narative – kar nam v bistvu omogoča preživetje.

Vendar, kot v svoji znani knjigi *O zgodbah* pokaže Richard Kearney, zgodbe ne osmišljajo našega bivanja le na osebni, ampak tudi na kolektivni ravni. Že Heziod v pesnitvi *Delih in dnevih* razlaga, da so kozmogonski miti (*mythos* v grščini pomeni *zgodba*) nastali zato, da bi ljudem pojasnili, kako je svet nastal in na kakšen način bivamo v njem. Tudi antropologa Lévi-Strauss in Mircea Eliade pišeta, da je bila ena prvotnih nalog šamanov in modrecev, da pripovedujejo zgodbe, ki ponujajo simbolne rešitve za protislovja, ki jih ni bilo mogoče rešiti empirično. Kearney o tem pravi: “Vsako življenje išče svojo pripoved. Vsi hočeš nočeš iščemo nekakšno harmonijo v vsakdanji disharmoniji in razpršenosti, ki nas obkrožata. Lahko se torej

strinjamo s pesnikom, ki je pripoved opisal kot branik pred zmedo. Kajti pripovedni vzgib je in je bil od nekdaj želja po 'enovitosti življenja'. V naši postmoderni družbi fragmentacije in razlomljenosti nam pripoved ponuja eno od najbolj stabilnih oblik identitete – individualne in skupnostne.”

Želja oziroma potreba po zgodbi je torej organsko vgrajena v človeka, brez nje posameznik izgubi svojo identiteto, tla pod nogami. Življenje in zgodba sta sinonim: kadar želimo, da nas nekdo spozna, mu povemo svojo zgodbo, svoje življenje ... Če se nam naša zgodba ali njeni delčki izgubijo ali izmaknejo, v nas vstane tesnoba in odpravimo se k terapevtu, kjer skušamo s pripovedovanjem delov svoje osebne zgodbe, ki se jih spomnimo, iz telesa in čustev priklicati manjkajoče fragmente in se tako pozdraviti. Psihoterapevti ugotavljajo, da najbolj trdovratne travme izvirajo iz naše predverbalne faze, saj do njih nimamo dostopa z besedami.

Skozi zgodbe, ki jih ljudstva pripovedujejo samim sebi in drugim, se gradijo tudi zgodovinske skupnosti. Grki in Rimljani so se zvečine opirali na mite o bogovih in junakih, Izraelci na *Biblijo*, drugi narodi na sage in epe. Ko otrok posluša in bere zgodbe svoje skupnosti, najprej ožje in širše družine, nato pa prek šolskega kurikulumu in ostalih zavednih in nezavednih kulturnih kodov še zgodbe svojega naroda, izve, kdo je in kam spada. O tem, kako pomembno je vsrkati in ponotranjiti pripoved skupnosti nenazadnje priča problem integracije priseljencev. V neki nedavni razpravi o vzrokih za razmah nasilja na Švedskem je eden od udeležencev povedal, da je Švedska v devetdesetih letih prejšnjega stoletja sprejela 90.000 beguncev iz vojn v nekdanji Jugoslaviji in jih uspešno integrirala, ko pa je leta 2015 z Bližnjega vzhoda v državo pribežalo 180.000 arabskih priseljencev, ki se jim družba zaradi različnih vzrokov ni uspela dovolj posvetiti in jih integrirati, so se začele podirati domine. Če pogledamo z našega gledišča: Kaj pravzaprav pomeni integrirati? Mar to ne pomeni vpeti prišleke v temeljne zgodbe (ciljne) skupnosti in jim s tem podeliti identiteto, občutek varnosti, izhod iz kaosa in tako preprečiti občutja izkoreninjenosti, razpršenosti in nepripadnosti, kar je od nekdaj vodilo v nasilje? V temelju vsake civilizacije je vselej pripoved o njenem nastanku – po navadi krvava pripoved, kot ugotavlja Walter Benjamin –, a vseeno pripoved, ki pomirja in prinaša občutek pripadnosti. Pripoved “kolonizira” in socializira posameznika, to, da smo socialna bitja, pa je naš temeljni postulat. Pripoved je socialna že v izhodišču, saj vedno predpostavlja (vsaj) dva: nekoga, ki pripoveduje, in nekoga, ki posluša. Če hoče poslušalec zgodbo razumeti, se mora vanjo vživeti. Richard Kearney v svoji knjigi o tem zapiše: “Moč sočutja z živimi bitji, ki niso mi – bolj ko so nam tuja, boljše je – je velik preizkus

ne le poetične domišljije, temveč tudi etične senzibilnosti. (...) In prav ta dvojnost pogleda, skozi različnost in identičnost – ko doživljamo sebe kot drugega, drugega pa kot sebe –, spodbudi preobrat našega naravnega odnosa do stvari in odpre nove načine videnja in bivanja.” Enako sporočilo je, morda še bolj jedrnato, v novici, ki smo jo lahko brali pred nekaj dnevi, oblikovala ruska knjižničarka iz Knjižnice Georgea Orwella iz mesta Ivanovo pet ur vožnje iz Moskve: “Knjige pomagajo videti, kaj je človeško, tudi v sovražniku, in zavračajo kakršno koli obliko dehumanizacije.”

Največjo konkurenco knjigam v otroških sobah (in v dnevnih sobah, spalnicah, javnih prostorih, povesod) trenutno predstavljajo zasloni. Kljub temu da se nevarnosti pretirane in neprimerne uporabe digitalne tehnologije zaradi vse bolj skrb vzbujajočih znanstvenih dognanj že dolgo zavedamo, se stvari premikajo zelo počasi, pravzaprav tako počasi, da se zdi, kot da se sploh ne premikajo. Medtem otroci rastejo in mi še vedno iščemo rešitve – ali pa se delamo, da jih iščemo. Povsem enako je s problemom nasilja med mladimi, ki postaja vsakdanjost že v vrtcih. Resničnega obsega in posledic medvrstniškega nasilja si tako vzgojne ustanove kot starši še vedno niso sposobni niti priznati, kaj šele da bi ustrezno ukrepali. Ne pozabimo, da gre tudi za nas, saj se bomo v bolj ali manj oddaljeni prihodnosti tudi sami znašli v rokah današnjih otrok, oslabeli in potrebni nege, ljubezni in sočutja. Kot smo videli, so knjige lahko (presenetljiv!) kamenček v mozaiku strategij za preprečevanje nasilja, saj prinašajo strukturo, empatijo, socializacijo, samorefleksijo, ustvarjalnost, zagotovo pa še celo vrsto drugih učinkov, ki jih v aktualnih kontekstih še nismo sposobni zaznati. O pomenu branja in knjig bi morali zato nujno zagnati nacionalno kampanjo v podobnem obsegu in slogu, kot se je to zgodilo pri ozaveščanju družbe o pomenu gibanja, pitja vode, pripenjanja z varnostnim pasom ipd. Obdobje, ko še odmevata Frankfurtski sejem in *Ljubljanski manifest*, se zdi za to naravnost idealno. Če tega ne bo storil nihče drug, bi se morali zganiti vsaj mi, neškodljivi bralci. Če nas bodo presenetili in nam ne bo prišel na misel nobeden od zgoraj navedenih argumentov, je dovolj, da povemo vsaj to: da smo bralci v velikanski večini trajno in doživljenjsko neškodljivi. In še odgovor na začetno vprašanje o knjigi na recept, uporaben tudi kot predlog za slogan v široki kampanji za promoviranje branja: *Najboljše lekarne so – knjigarne!* Razmislite, kakšne vrste zdravilo knjige pomenijo za vaše življenje in pošljite svoj predlog!

Mnenja, izkušnje, vizije

Alenka Urh

Slovenska mladinska fantazijska književnost, kam pa kam?

Verjetno ni bralca, ki se ne bi vsaj enkrat v življenju s protagonistom te ali one knjige splazil skozi vrata omare, padel v zajčjo luknjo, izginil v brbotajoč vrtinec ali se s koreninami vrstel v tla in skozi živo jedro drevesa vstopil v drug, čaroben svet. Podobno bržkone ni bralca, ki ne bi na neki točki svoje bralske poti pridobil čudežnih sposobnosti ali drugih presežnih atributov s pomočjo čarobnega predmeta, naj bo to prstan, meč, svetilka ali alabastrna figurica morskega konjička. Ali je bila izkušnja dotičnemu bralcu všeč, je druga zgodba, saj se zdi, da je fantazijska književnost ena tistih domen (mladinske) literarne ustvarjalnosti, ki v bralskem občestvu vzbuja močna čustva, naj bo (včasih skorajda obsedene) naklonjenosti in navdušenja, ki se med drugim kaže v pojavu ljubiteljskih subkultur oziroma t. i. *fandomov*, ali pa (teoretske) indiferentnosti ali celo izrazitega odklanjanja. Odklonilen odnos se pogosto naslanja na domnevno *trivialnost* nekaterih žanrov fantastične književnosti (oziroma žanrske književnosti nasploh), ki je s podrejanjem določenim strukturnim šablonam in obrazcem verjetno res v večji meri epigonska kot nežanrsko pisanje. Prav tako se zdi, da se s fantastiko v najširšem smislu v vsakdanjem življenju največkrat srečujejo najmlajši bralci, ki so prek slikaniških ubeseditev ljudskih in

sodobnih pravljic s čudežnim v najtesnejšem stiku. Izkušnje kažejo, da se mladi bralci manj obremenjujejo z vprašanji resničnostnega statusa opisanih oseb, literarnih likov in dogodkov, zato so opredelitve načinov odmika od stvarnosti oziroma odnosa do t. i. dogovorne resničnosti v kontekstu slikaniških del manj pomembne in tudi teoretsko manj razdelane.

Fantazijsko pisanje je v mednarodnem prostoru eden bolj priljubljenih žanrov ustvarjanja za mlade bralce, kar še posebej velja za anglosaški svet, pri nas pa se je pojavilo pozno, in še potem je dolgo le tu in tam vzniknilo kakšno tovrstno delo. Medtem ko se je mladež po vsem svetu (Slovenija ni bila pri tem nobena izjema) podajala na pustolovščino s Tolkienovim *Hobitom* ali se, nekoliko pozneje, učila čarati s Harryjem Potterjem, na naših tleh še nekaj let ni nastalo delo, ki bi vsaj poskušalo vzpostaviti podoben pripovedni model in mladim bralcem ponuditi podoben odnos do resničnosti. Pri tem je Slovenija relativna izjema, saj se je v celinskoevropskem, pa tudi v ožjem slovanskem svetu nabralo kar nekaj predstavnikov žanra.

Vendarle pa je v zadnjih letih domača mladinska književnost postala bogatejša za nekaj del, ki jih lahko glede na značilnosti umestimo v mladinsko fantastiko oziroma, ožje, v fantazijsko književnost, v nekaterih primerih pa nemara celo najožje, v polje sodobne fantazije, kakor jo (v nasprotju s klasično fantazijo) definira Jakob Kenda v monografiji *Fantazijska književnost* (2009). V nadaljevanju si bomo ogledali nekaj takšnih del in jih poskušali umestiti v žanrski kontekst. Še prej bomo prisiljeni priznati, da to, upoštevajoč nekatere teoretske zadrege, ni prav lahka naloga. Da pa ne bomo razpravljali zgolj o težavah s sistematizacijo, smo nazadnje postavili nekakšno delovno hipotezo, hipotezico pravzaprav, in sicer da je poleg eskapističnega elementa, ki ga teoretiki izpostavljajo kot pomembno značilnost fantazijskih del, v narativnih plasteh teh del moč najti tudi družbenokritični, problemski ali kako drugače polemičen komentar, naperjen proti stvarnosti, s kakršno imamo opravka. Pravzaprav je že eskapizem sam na neki način subverzivno kritičen, saj predstavlja imaginarni beg od neke tako ali drugače pomanjkljive stvarnosti.

V teoretskem kotlu brbota nekaj fantastičnega

Kot velja za raziskovanje precejšnjega števila sodobnejših (literarnih) pojavov, tudi na področju raziskovanja (mladinske) fantastike in ožje fantazijske književnosti vlada precejšnja zmeda. Če smo iskreni, so teoretiki z vsega sveta zakuhali komaj pregledno godljo terminov, določil, kriterijev, kategorij in podobnih bolj ali manj nujnih sestavin vsake kolikor

toliko konsistentne teorije. Kar po svoje morda ni povsem nerazumljivo; podobno kot slike impresionistov zares jasno vidimo šele takrat, ko se od njih odmaknemo in jih pogledamo od daleč, tako se tudi določeni (literarni) pojavi izostrijo le premo sorazmerno s časovno distanco.

Najprej poskusimo razčistiti z osnovnimi terminološkimi in tipološkimi zankami – namreč, pojma fantastične književnosti ne gre zamenjevati (kot se je to pogosto dogajalo) s fantastično književnostjo, ki je po mnenju večine (domačih in tujih) teoretikov nadrejeni krovni pojem, v sklopu katerega najdemo tudi (pod)žanr fantastične književnosti oziroma krajše fantastije. Ker se bom v pričujočem razmisleku pomikala od občega k posamičnemu, bom najprej nekaj besed namenila fantastični književnosti in nato v koncentričnih krogih zmanjševala obseg svojega izvajanja proti jedru, ki ga sestavlja nekaj (v določeni meri tudi poljubno) izbranih del, ki so pri nas izšla v zadnjih nekaj letih.

Oče sodobnih razprav o fantastiki je Tzvetan Todorov z delom *Uvod v fantastično literaturo* (1970), in čeprav so njegovo teorijo nasledniki upravičeno množično izpodbijali, je s svojo delitvijo na čudno, čudežno in fantastično vzpostavil izhodišče za nadaljnje raziskave. V poznejšem teoretskem razvoju se je namnožilo pravo morje definicij z različnimi temeljnimi določili, po najsplošnejši pa fantastično književnost utemeljuje odmik od dogovorne resničnosti. Po leksikonu *Literatura* je fantastika “literarna vrsta, ki uporablja sicer pogosto ostro in natančno izrisane elemente realnega sveta, vendar jih sestavlja v racionalno nerazložljivo, potujeno celoto”. Glede na to definicijo je jasno, da je v posameznih elementih in pojavnih oblikah fantastika prisotna že vse od antike, v pravem pomenu naj bi se začela razvijati v razsvetljenstvu, posebej priljubljena pa je postala v obdobjih predromantike, romantike, nove romantike in nadrealizma. Poseben razcvet polja fantastične književnosti pa se je zgodil najprej z deli, ki po sodobnih teorijah spadajo v t. i. klasično fantazijo (za prvo pravo fantazijsko delo bolj ali manj nesporno velja knjiga *Aličine dogodivščine v čudežni deželi* Lewisa Carrolla, čeprav nekateri teoretiki pionirstvo pripisujejo že *Guliverjevim potovanjem* Jonathana Swifta), v drugi polovici 20. stoletja pa z razvojem t. i. sodobne fantastije, katere začetnik naj bi bil Tolkien s trilogijo *Gospodar prstanov*, ki predstavlja temeljni model tega žanra.

Velik del terminoloških nejasnosti gre pripisati dejstvu, da so primerke fantastične literature, ki so sledili Tolkienovemu modelu in se jih je prijel sicer nekonsistentno uporabljen izraz potolkienovska fantazija, v angloameriškem svetu poimenovali z izrazom *fantasy*, ki pa je bil hkrati v veljavi tudi za označevanje fantastike v najširšem pomenu. Razlog za

to neločevanje gre iskati v jezikovni rabi – pridevniška oblika angleškega samostalnika *fantasy* je *fantastic*, zato se je začelo izraza enačiti kot sopomenki. Slovenščina in njej sorodni jeziki so na takšne zadrege sicer odpornejši, saj pridevnik fantastičen ustreza samostalniku fantastika, pridevnik fantazijski pa samostalniku fantazija – vendar tega izraza celinskoevropski prostor ni udomačil vse do konca osemdesetih let preteklega stoletja (kot ena prvih je termin fantazija v Evropi uporabila Maria Nikolajeva v svoji doktorski disertaciji), namesto njega je bilo v veljavi splošnejše poimenovanje fantastična pripoved (Kenda, 2009).

Ko govorimo o fantazijski literaturi, se ta, kot beremo pri Jakobu Kendi, torej deli na klasično in sodobno različico, pri čemer je treba poudariti, da to ni časovno določilo (tudi danes še vedno lahko nastanejo primerki klasične fantazijske literature, čeprav so zastopani v manjši meri), pač pa gre razlike med obema iskati v najbolj notranjih narativnih plasteh besedila, predvsem v kompleksnosti prikazane sekundarne stvarnosti – svet, v katerega so postavljena dela sodobne fantazije, je pogosto izrisan zelo bogato (pa tudi dobesedno, saj ga velikokrat spremljajo izmišljeni zemljevidi), določa ga tudi lastna izmišljena zgodovina. V klasično fantazijo sodi vse od *Pike Noga-vičke* Astrid Lindgren, Collodijevih *Ostržkovih dogodivščin*, knjig o muminih Tove Jansson, del o Petru Panu Jamesa Matthewa Barrieja in medvedu Puju Alexandra Milna, *Zgodba iz Narnije* C. S. Lewisa in Tolkienovega *Hobita*, pri čemer se zadnja dva primera strukturno in motivno že približujeta sodobnemu modelu; pri nas lahko omenimo *Potovanje v tisočera mesta* Vitomila Zupana in *Kosovirja na letečih žicah* Svetlane Makarovič. Po drugi strani za začetnika sodobne fantazije štejemo Tolkienovo trilogijo *Gospodar prstanov*, ki je v naročje fantastike uvedla povsem nov žanrski model, med njegove najpomembnejše predstavnike pa prištevamo poleg Tolkiena in serije o Harryju Potterju J. K. Rowling še Ursulo K. Le Guin s ciklom *Zemljamorje* in Philipa Pullmana s trilogijo *Njegova temna tvar*. Omeniti velja, da se je fantazijska književnost v mednarodnem kontekstu bujno razcvetela tudi v drugih medijih in umetnostih, kot so film, glasba in videoigre.

Tok, tok, je kdo doma?

Za razliko od razcveta fantazijskega pisanja za mladino po svetu je na naših tleh ta literarna vrsta pognala le nekaj bolj ali manj uspelih klic. Podrobnejše preiskovanje razlogov za to presega zastavljene cilje in obseg pričujoče razprave, ki nima večjih ambicij kot bralcem osvetliti nekaj

zanimivih pojavnih oblik žanra, ki smo jih opazili v zadnjih letih, zato le nekaj kratkih opomb. Marjana Kobe v svojem delu *Pogledi na mladinsko književnost* (1987) povzema simpozijski prispevek Metke Simončič iz leta 1965 in skupaj z njo ugotavlja, da je slovenska mladinska književnost že tradicionalno usmerjena bolj realistično, fantastična književnost pa naj bi bila na drugi strani plod meščanske literature, bolj značilne za britanski in skandinavski prostor. Mladinsko fantastiko je pri nas torej doletela podobna usoda, kot jo v kontekstu žanrov nonsensa in kriminalke identificira Peter Svetina v svojem delu *Metuljčki in mehaniki: Slovenska mladinska književnost med meščanstvom in socializmom* (2019) – tudi omenjena literarna pojava sta v svojem izvornem okolju namreč plod meščanske družbe in njenega zaupanja v znanost ter institucije meščanskega reda, zato ne preseneča, da sta se pri nas spričo močne socialistične ideje, ki je vladala v tistem času, razvila zelo pozno in je imela relativno malo predstavnikov.

Kot lahko beremo pri Gregorju Artniku, se slovenska mladinska povojna fantastika v nekaterih značilnostih bistveno razlikuje od vzhodnoevropske in anglosaške različice (*Pregled vidnejših besedil v razdobjih literarnozgodovinskega razvoja sodobne slovenske mladinske fantastične pripovedi*, 2012), je na primer krajšega obsega ter ne dosega oblikovne in vsebinske enovitosti. Poleg tega pogosto spaja več žanrov in nemalokrat združuje prvine mita, ljudskega izročila, fantazije, grozljivke ... Kot bomo videli v nadaljevanju, je takšen žanrski sinkretizem prevladujoča značilnost del, ki smo se jih namenili obravnavati na straneh, ki jih trenutno prebirate.

Alojzija Zupan Sosič v *Fantastika in sodobni slovenski roman ob koncu stoletja* (2001) ugotavlja, da je pri stapljanju žanrov med seboj v osemdesetih letih prejšnjega stoletja pomembno vlogo odigrala ravno fantastika, ki se je naselila v takratno kratko prozo in poezijo. Pod splošni termin fantastika s povzemanjem svojih teoretskih predhodnikov Alojzija Zupan Sosič uvrsti katero koli literarno vrsto, ki se izogiba "realistični" predstavitvi zunanje sveta, torej obsega tudi pravljice, znanstveno fantastiko in literaturo nesmisla. Tako predstavlja fantastična literatura v širšem smislu zbirni pojem za besedila, ki prestopajo realistično raven z nerealnim, nadrealnim, nenaravnim, grozljivim, grotesknim, bizarnim, okultnim, vizionarskim ter s čudežnim, čarobnim, srhljivim, sanjskim oziroma njihovimi kombinacijami. Običajno torej zajema žanre, kot so ljudska in avtorska pravljica, utopija, znanstvena fantastika, grozljivka, fantazijska literatura; prav slednja najizraziteje od vseh omenjenih izhaja iz tradicije mita in pravljice (Kenda, *Fantazijska književnost*, 2009).

Če sem prej omenila, da je celinskoevropski prostor termin fantazija zares posvojil šele konec osemdesetih, medtem ko je bil prej v veljavi

pojem "fantastična pripoved", je smiselno opozoriti tudi na to, da ta pojem še vedno najdemo pri domala vseh sodobnih raziskovalcih (mladinske) književnosti, kot so Milena Mileva Blažič, Igor Saksida, Dragica Haramija in Gregor Artnik, a se zdi, da si avtorji glede njegove rabe in obsega del, ki naj bi jih obsegal, niso enotni. Temu nemara botruje tudi dejstvo, da se je fantastična književnost daljšega obsega (kamor spada tudi fantazijski roman) pri nas razvila pozno in v precej manjšem obsegu kot drugod po svetu, kljub temu pa se je naš teoretski prostor že pred tem oplajal s tujimi trendi in ugotovitvami – zato smo denimo pri domačih teoretikih naleteli na definicijo pojma sodobne fantazije, še preden smo imeli v domači književnosti en sam v polni meri realiziran primer tovrstnega pisanja (poleg Kendove večkrat omenjene monografije omenimo še tipologijo Dragice Haramija, predstavljeno v njenem delu *Nagrajene pisave: Opusi po letu 1991 nagrajenih slovenskih mladinskih pripovednikov*, 2012).

Aljoša Harlamov v prispevku *Zakaj se slovenski žanr ne zna smejati? O razmerah v slovenskem žanropisju in kratek pregled po slovenski fantazijski viteški pustolovščini* (2013) našteje nabor del, ki jih uvršča med primerke sodobne, potolkienovske fantazije, le da jo sam imenuje fantazijska viteška pustolovščina. Če se omejimo na mladinski del pisanja, v predlaganem naboru najdemo na primer seriji *Vitezi in čarovniki* Bojana Ekselenskega in *Varuhi skrivnosti* Marget Belani alias Mateje Blažič, pa sago *Pozabljeni* Natalije Nanevske Đuričič ... Sem lahko dodamo še serijo *Skrivnost srži* Jakoba Konde (2021–), dve deli o Edgarju Kaosu (2021, 2023) mlade pisateljice Julije Lukovnjak in nastajajočo fantazijsko trilogijo *Animus* Jana Bilodjeriča, ki jih Harlamov iz povsem očitnih razlogov sicer ne obravnava – takrat namreč še niso izšli. Dela fantazijske viteške pustolovščine, ki jih našteva Harlamov, po njegovem mnenju sicer ne dosegajo višjih ravni literarne vrednosti, saj bolj ali manj nekritično in s pripovednega vidika nevesče posnemajo trende, ki so trenutno aktualni na mednarodnem prizorišču, poleg tega jim ne dela usluge ohlapno uredniško delo, kateremu botruje dejstvo, da je žanrsko pisanje pri nas v precej nezavidljivem položaju in posledično večinoma izhaja v samozaložbi. Vseeno pa avtor opaža dvig ravni kakovosti fantazijskega pisanja in tem opažanjem velja pritrditi tudi ob pogledu na novejša omenjena dela, ki ne skrivajo svojih pionirskih ambicij; gre namreč za primerke sodobne fantazije, ki je na naših tleh tako končno dobila prve prave žanrske predstavnike. Posebej deli Julije Lukovnjak izstopata s svojo epsko dolžino, ki je ena od reprezentativnih značilnosti del sodobne fantazije, ter z bogato nenavadnostjo in eksotiko sekundarnega sveta, v katerem se pripoved odvija.

Manj čaranja in več realnosti ...

Zgoraj navedeni primeri kažejo, da se je v dobrem desetletju, odkar je izšla Kendova monografija, vendarle nabralo nekaj del, ki bi jih (nekatero pogojno) lahko umestili v naročje sodobne fantazije, in čeprav gre v nekaterih primerih za dela šepave literarne vrednosti, so ta na neki način vseeno pomembna, saj slovenska fantazijska književnost z vsakim primerkom postaja bolj kompleksna, bolj razvejana in bolj prepričljiva. Vendar pa se ob pogledu na skrivnostno in za razliko od mednarodnega prizorišča redkeje poseljeno domačo krajino fantastične književnosti zdi, da je ta pri nas krenila v drugo, manj predvidljivo smer, stran od sodobne fantazije. Kam se je torej namenila?

Kot se to pogosto primeri, poskusi definicije tudi tukaj pokažejo, da je bogastvo besedne umetnosti preveč živahno, da bi ga preprosto ujeli v ozke in trdne definicije, ne da bi se ta ali oni element opredelitvam vztrajno upiral. Ob natančnih določilih sodobne fantazije, ki jih navaja Kenda, se moramo vprašati, ali dela, ki smo se jih namenili nekoliko podrobneje obravnavati, sploh spadajo v to domeno ali pa se (če sploh se) skladajo z določili klasične fantazije? In ali lahko raznolikim delom, kot so *Modri otok* Irene Androjna, *Strašilka* Davorke Štefanec, *Lisičja luna* Maše Ogrizek, *Bleščivka* Špele Frlic, *Grizolda in maček* Lune J. Šribar, *Modri Portugalec* ter *Nekaj je v zraku* Petra Svetine in *Arlan pod preprogo* Andreja Predina, če jih naštejemo le nekaj, sploh najdemo neki, pa čeprav še tako zasilni skupni zapik? Navadno se je v primerih takšnih nejasnosti pametneje zateči k splošnejšim oznakam, in to bomo storili tudi zdaj. V *Enciklopediji fantazije* Cluta in Granta (1997) je fantazija na primer opredeljena kot strnjena pripoved, ki je bodisi postavljena v stvarnost, kot jo poznamo, a pripoveduje zgodbo, ki znotraj te ni mogoča, bodisi je postavljena v drug fantazijski svet, ki je kot tak nemogoč, je pa zgodba, kot jo upoveduje, v njegovih okvirih vsekakor mogoča. No, ta definicija pa je že bližje našemu predmetu, hkrati pa je dovolj široka, da lahko zaobjame zgoraj navedena dela. Za nadaljnjo razpravo se zdi smiselno omeniti še teoretska izvajanja Helmuta Müllerja, kot jih povzema Kenda in ki fantazijo deli na tri pojavne oblike: tisto, kjer stvarni in fantazijski svet obstajata drug ob drugem, tisto, v kateri v stvarni svet vdirajo elementi fantazijskega, in tisto, ki se v celoti dogaja v fantazijskem svetu. Kot bomo videli v nadaljevanju, se da omenjena dela umestiti v eno od teh pojavnih oblik.

V domačem mladinskem pisanju zadnjih let torej zapažamo vznik del, ki izrazito odstopajo od (v tujini začrtanih) smernic fantazijske književnosti,

hkrati pa izstopajo po visoki literarni vrednosti in kulturnem kapitalu, ki ga prinašajo. To se je posledično pokazalo tudi ob "realnem kapitalu", ki so ga knjige akumulirale – *Bleščivka* Špele Frlic je denimo prejela večernico 2023, *Lisičja luna* Maše Ogrizek večernico 2022, *Stražilka* Davorke Štefanec je bila leta 2020 nominirana za nagrado modra ptica, enako velja za roman *Grizolda in maček* Lune J. Šribar. *Modri otok* Irene Androjna je bil nominiran za večernico, poleg tega se je uvrstil v prestižni mednarodni katalog Bele vrane, *Arlan pod preprogo* Andreja Predina je bil ovenčan z desetnico 2023.

Na tem mestu si moram dovoliti še opombo, s katero naj upravičim na zdajšnjost omejeno domeno razmisleka in relativno ozek nabor predstavljenih del: ko rečem, da takšna dela izhajajo v zadnjih letih, to seveda ne pomeni, da niso sporadično izhajala že prej – omenimo denimo *Ure kralja Mina* Bine Štampe Žmavc, *Leteče ladje* Mateta Dolenca, *Deželo odrezanih glav* Dima Zupana ali *Alico v nori deželi* Evalda Flisarja, pa smo jih našli le peščico. In če v naročje (klasične) fantazije prištevamo *Kosovirje* Svetlane Makarovič, potem jim lahko ob bok postavimo tudi odlično *Groznovilco* Jane Bauer iz leta 2011 (omeniti velja, da oba primera v sistemu Cobiss nosita oznako "pravljice", kar bržkone ni najustreznejša klasifikacija, medtem ko vse ostale zgoraj omenjene primere najdemo v domeni (znanstveno)fantastične proze, kar je ravno tako pomanjkljivo).

Skratka, navedena dela iz zadnjih let žanrske okvire pravzaprav prestopajo že s tem, da so prejela zelo naklonjen odziv kritikov in drugih poklicnih bralcev, kar sicer ni prevladujoč pojav ob žanrskem pisanju, ki mu pogosto očitajo trivialnost. Kako je kaj takega mogoče in kaj imajo ta dela skupnega? Najprej velja omeniti dejstvo, da so nekatera v odmerjanju "potujenega" elementa precej zadržana, predvsem *Bleščivka* in *Modri otok* sta bolj ko ne trdno zasidrana v realnem svetu, kot ga poznamo, vanj pa vdirajo fantazijski elementi. Prav zato nemara v kritiški recepciji teh del namesto na umestitev v tipologijo največkrat naletimo na oznako "spretno stapljanje realističnega in fantastičnega" oziroma "preplet realizma in fantastike" ali druge, sicer ustrezne, a zelo ohlapne, skorajda izmikajoče oznake, ki potrjujejo tezo Alojzije Zupan Sosič, da pri nas fantastika ne predstavlja posebne literarne vrste, pač pa zbirni pojem. Ugotovitev o zadržanem odmerjanju fantastičnih prvin pa moramo že v naslednjem koraku zrelativizirati z deli, kot sta Svetinovi *Nekaj je v zraku* in *Modri Portugalec* ali pa Predinov *Arlan pod preprogo*, ki kar pokajo po šivih od nenavadnosti in fantastičnosti, to pa gre do neke mere pripisati bogastvu *nonsensa*, ki ga avtorja, še posebej Svetina, mojstrsko vpeljujeta v svoja dela. Tudi *Lisičja luna* Maše Ogrizek navduši z fantastičnostjo in

domišljeno nenavadnostjo znotrajliterarne stvarnosti. Delo se zato še najbolj prilega definiciji fantastične pripovedi, po kateri se na fantastično ravnino protagonisti "odpravijo praviloma tako, da je mogoče njihov prehod z realne na fantastično ravnino pojasniti z razlogi, ki veljajo v realnem svetu" (*Didaktika mladinske književnosti*, Kordigel Aberšek, 2008), pri čemer je razlog, da se otroci v *Lisičji luni* znajdejo v čarobnem zimzelenem gozdu, v katerem se postopoma spreminjajo v živali, usodna nesreča. Zimzeleni gozd je alegorija, a hkrati mitski kraj, kjer je čas ciklični in se iztrgava iz linearne usmerjenosti k nekemu (prihodnjemu) cilju.

Nadalje navedena dela prestopajo določila enega ali drugega žanra in se iztekajo v žanrski sinkretizem, ki smo ga že omenjali kot eno temeljnih značilnosti sodobnih fantastičnih del pri nas. Tako se da v *Modrem otoku* prepoznati značilnosti avanturistične mladinske proze s tipično konstelacijo junakov, kar pa je spretno začinjeno in poglobljeno s fantastičnim elementom, katerega temeljna nosilca sta svetilničar Stibor in najstniška otočanka Marisa, ki s svojim poznavanjem delovanja Portala (pomemben element fantazijskega pisanja, ki omogoča prehod med (imaginarnimi) svetovi!) v zgodbo postopoma in z veliko mero suspenza spuščata za bralca ključne informacije. *Stražilka* v sebi spaja elemente ljubezenskega in problemskega romana, in čeprav se večinoma odvija v realnem svetu, se sama zgodba z načinom inkarnacije protagonistke od zgoraj navedenih primerkov še najbolj približa oznaki sodobna fantazija, predvsem zaradi kompleksnosti izrisane sekundarnega sveta. Izrazito problemsko strukturo najdemo tudi v romanu *Grizolda in maček*, katerega dvodelnost je vidna že na prvi pogled – problemska "realistična" poglavja, ki opisujejo dvanajstletno Elso in njenega očeta, po smrti Elsine matere vse bolj izgubljenega v alkoholnih hlapih, namreč prekinjajo fantazijski vložki, v katerih spremljamo nenavadno Grizoldo in njenega mačka, dokler se svetova nazadnje ne spojita, kar pripelje do končne razrešitve tako v pravljичnem kronotopu Gozda kot tudi v stvarnem svetu, ki ga roman prikazuje. Zelo očitno (in tudi deklarirano) problemsko je naravnani *Arlan pod preprogo*, ki je nastal ob avtorjevi pretresenosti spričo indiferentnosti, ko jo zahodni svet kaže ob begunskem vprašanju, ob katerem ne bi smela ostati brezbržna nobena civilizirana družba. Ko je leta 2015 na obalo Turčije razburkano morje izpljunilo truplo dveletnega sirijskega dečka, ki so ga potem na ogled postavljali domala vsi kritično naperjeni časopisi Zahoda, je Andrej Predin začel snovati zgodbo o nenavadni deželi Pod preprogo, kjer najdemo vse, kar ljudje v svojem individualnem ali kolektivnem življu radi pometemo – pod preprogo.

Fantazijska književnost kot beg ali kot družbeno relevantni komentar?

Poskušajmo ta naš precej diagonalni prelet del nekoliko poglobiti – osvetlimo še en element, ki predstavlja zanimivo značilnost zgornjega nabora del. Ta seveda nikakor ne predstavlja vsega, kar ponuja sodobna krajina slovenske fantazijske književnosti, vseeno pa po mojem mnenju predstavlja njen zanimivi in na neki način reprezentativni del, ki ubira precej drugačno smer od tovrstnega pisanja v mednarodnem prostoru.

Čeprav teoretiki pretežno poudarjajo eskapistični značaj fantazijske književnosti, pa nekateri vendarle najdevajo tudi subverzivni potencial teh del, od naših teoretikov denimo Igor Saksida govori o “problemski fantastični pripovedi” (“*Kaj je mladinska književnost? ‘Naivno’ vprašanje z zapletenim odgovorom*”. *Otrok in knjiga* 75, 2009) v zvezi z delom Jožeta Snoja *Avtomoto mravlje* (1975). Lilijana Burcar v prispevku *Fantazijska mladinska književnost na prehodu v 21. stoletje: primer britanskega prostora* (2007) problematizira tradicionalno Fryevo delitev na realistično-mimetično in fantazijsko-eskapistično pisanje. Fantazijskemu pisanju zaradi bega v druge in drugačne sekundarne svetove pogosto očitajo, da ima premalo stika z obstoječo realnostjo, v nasprotju s tem pa Burcar dokazuje, da je fantazijsko vedno že realno, saj sodeluje pri procesih njegovega osmišljanja. Ker realnost sama ni nekaj nespremenljivega, pač pa je družbeno spremenljiva in podvržena ideološkim posegom, lahko vselej govorimo le o “konsenzualni” oziroma “dogovorni resničnosti”. Avtorica izhaja iz predpostavke, da realistično pisanje ni zares in le mimetično, temveč posebna kodirana oblika približevanja stvarnosti. Po drugi strani pa mora tudi fantazijsko pisanje zadostiti kriterijem prepoznavno logične in na verjetnosti utemeljene pripovedne resničnosti ter torej izhaja iz postopkov mimetičnega upovedovanja. Po Lilijani Burcar pri realistik in fantastiki (pri čemer se zdi, da avtorica pojma fantastično in fantazijsko občasno uporablja kot sopomenki, kar je najverjetneje povezano z omenjenimi terminološkimi in tipološkimi zadregami) ne gre za dva ločena ali nasprotujoča si modela pisanja, saj se oba ukvarjata z dogovorno realnostjo, tako da jo bodisi “utrjujeta ali pa kažeta na razpoke, nedoslednosti in slabosti njenega simbolnega reda, ki ga preizprašujeta, sprevačata in preoblikujeta ali pa na novo utrjujeta in legitimirata”. Avtorica torej v nekaterih delih fantazijske književnosti najdeva tudi njihov družbeno relevantni kritični komentar, in prav to je po mojem mnenju pomembna poteza večine, če ne kar vseh prej omenjenih del. Podobno kot naj bi eno prvih del (klasične)

fantazijske književnosti, večkrat omenjena *Alica v čudežni deželi*, po mnemu stroke združevalo elemente satirične alegorije na takratno politično dogajanje, tako se denimo *Modri otok* kritično izreka do vsepožirajočih apetitov kapitala, ki si dandanašnji prisvaja še tako neokrnjene koticke sveta, kamor poskuša razširiti svojo *all inclusive* turistično ponudbo, *Bleščivka* pa opozarja na moč strahu, ki začne kaj kmalu usmerjati misli in dejanja kolektiva, ter se izreka proti vsem oblikam nestrpnosti. Glavnega antagonista, Meglenega kralja, ki pesti prebivalce Bleščivke ter prej vesel in sončen kraj zavija v turobno meglo, pa lahko prežene le kolektivna akcija, ki temelji na solidarnosti, ljubezni do soljudi in do umetnosti ter na medgeneracijskem sodelovanju.

Tole precej eliptično izpostavitev nekaterih zanimivih del sodobne slovenske fantazijske književnosti bi vsekakor veljalo poglobiti in razširiti, kljub temu pa že bežni pogled pokaže, da je postala tudi pri nas krajina tovrstnega pisanja bolj pestra, rodovitna in razgibana. Čeprav realistično in fantastično pisanje predstavlja zgolj različni stopnji odmika od dogovorne resničnosti (Burcar), velja za konec poudariti še nekaj. Sodobni svet se zdi skoraj popolnoma osiromašen in oropan simbolov, zaradi česar le stežka izgradi točko spoja med osebnim in kolektivnim nezavednim, in nemara nam fantazijsko pisanje ponuja prav to: čudežni svetovi se strukturno in funkcijsko še najbolj približujejo simbolom, ki so numinozni, torej skrivnostni, neizčrpni, večpomenski, polni slutenj in neslutenih globin. Zato nam tovrstno pisanje na neki način predstavlja sodobni mitski zapik, ki sicer zelo svobodno pristopa k mitološkemu in pravljичnemu izročilu ter ga radikalno transformira, a obenem vzpostavlja nov smisel in ciklično zaokrožen svet, to pa sodobni človek, predvsem na prehodu v odraslost, še kako potrebuje.

Mnenja, izkušnje, vizije

Žiga Valetič

Vzlet sodobnega stripa za mlade in najmlajše

Foto: Roman Špič

Stripovska umetnost je stara dobrih sto let, beseda *strip* pa se je v jugoslovanskem prostoru uveljavila v tridesetih letih prejšnjega stoletja, ko je urednik beograjske *Politike* Duda Timotijević napovedal objavo stripa *Detektiv X-9* in je leta 1935 začela izhajati tudi specializirana revija *Strip*. Timotijević je besedo povzel po ameriški besedni zvezi *comic strip*, ki v dobesednem prevodu pomeni "smešni trak", v različnih delih Evrope pa so nato stripe oblekli v pestro izrazoslovje, ne nujno posrečeno in marsikdaj zelo zavito (npr. italijanski *fumetti* oziroma "oblački dima"), ponekod pa so iz ameriške fraze vzeli tudi samo prvo besedo, recimo na Češkem (*komiks*) in Poljskem (*komiksy*) ter v Nemčiji (*Comics*). Če bi se ta medij z neba pojavil v današnji Sloveniji, bi mu morda rekli *risanica*, saj je v nasprotju s *slikanico* večina stripov narisanih, medtem ko je večina slikanic naslikanih. Ameriški izvor besede strip (*comics*) ni nepomemben, saj nakazuje, da so bili stripi sprva mišljeni kot lahkotno, zabavno, humorno in satirično časopisno branje, popestritev in protiutež resnim dnevnopolitičnim vsebinam. Z redkimi izjemami se v prvih desetletjih strip ni ukvarjal s pretirano resnimi temami in je zelo hitro začel nagovarjati specifično otroke, sprožil je tudi pojav stripovskih revij, specializiranih za najmlajše.

V Sloveniji je za prvi strip nekaj časa veljal *Zamorček Bu-ci-bu* Milka Bambiča iz leta 1927, ki so ga objavili v mesečniku *Naš Glas*, tega pa je

izdajala slovenska skupnost v Trstu. Šlo je za šaljiv enostranski strip, ki je kombiniral ilustracije z veznim besedilom in mestoma z značilnimi stripovskimi oblački. Bambič je sicer želel narediti pravi strip brez veznega besedila, vendar mu uredniki tega niso dopustili, saj je fašistična italijanska vlada prave stripe prepovedala in je najdlje, do leta 1942, dopuščala le Disneyjeve izdaje, ki so jih radi brali otroci Benita Mussolinija. Pred drugo svetovno vojno je strip za otroke cvetel pretežno v ZDA, po vojni pa je prišlo tudi do razmaha stripa v Evropi ter mang na Japonskem.

Po drugi svetovni vojni so v ZDA prevladovali superjunaške sage rastočih založniških podjetij, med katerimi sta se najbolj postavila DC Comics in Marvel Comics, seveda pa so stripi veljali za pogrošni šund, ki po eni strani buri domišljijo, po drugi pa naj bi z eksplicitnimi prizori nasilja tudi kvaril otroški um. Stripovski scenaristi, ki so imeli tudi literarne ambicije, kot na primer Patricia Highsmith, so morali zaradi stigme skrivati dejstvo, da se pravzaprav preživljajo s pisanjem stripovskih scenarijev, konservativne politične sile pa so leta 1954 dosegle uvedbo žiga CCA (*Comics Code Authority*), ki so ga lahko dodali le na ovitke tistih stripov, ki naj bi bili primerni za otroke. Cenzura je postopoma in ne brez zapletov prinesla ločevanje stripov na tiste, ki so bolj namenjeni mladim, in na tiste, ki so bolj namenjeni odraslim, seveda pa so te ali one stripe še vedno brali večinoma najstniki. Nato se je v ZDA prek revij in nekaterih avtorjev (Robert Crumb, Harvey Pekar itd.) rodil stripovski *underground*, ki ga je pri nas poosebil Kostja Gatnik z *Magno Purgo* (1977). Ti stripi so že nagovarjali mlade odrasle, se pravi ljudi okoli dvajsetega leta, seveda pa je bil strip do tega trenutka dodobra razvit tudi v Evropi, najbolj v Franciji in Belgiji, pa v Veliki Britaniji, Italiji in Španiji. Razen alternativnega stripa, ki je denimo izhajal v *Mladini* (sic!) so bile vse do devetdesetih let prejšnjega stoletja stripovske zgodbe žanrske in so imele odkrit komercialni namen. Šlo je za akcijske, vojne, erotične, znanstvenofantastične, kriminalne, zgodovinske in fantazijske zgodbe, medtem ko so bolj umetniško intimistične vsebine, recimo osebnoizpovedne, reportažne ali preprosto takšne z melodramatičnim tonom začele vzbujati pozornost šele po izidu Spiegelmanovega *Mausa* (1991), prvih stripov Joeja Sacca ali prvih prevodov japonskih mang z resnejšimi vsebinami. Šele prva polovica devetdesetih let je prinesla ločnico, ki je imanentno, torej v vsebini in slogu, ločevala stripe na otroško-mladinske in na tiste, ki so in bodo bolj razumljivi ter zanimivi odraslim. Albumski stripi, ki so do tedaj izhajali v velesilah tega medija, v Franciji in Belgiji, so sicer ponujali bolj odrasle vsebine, vendar so bili redkokdaj intimistično poglobljeni do te mere, da bi si jih kdo drznil

primerjati z resno literaturo, se pravi z romanopisjem. Omenjeni stripi so v Jugoslaviji izhajali v stripovskih revijah, medtem ko so bili kioski polni italijanskih serij o ameriškem Divjem zahodu, pa *Alana Forda*, *Mr. Noja*, *Dylana Doga*, *Martija Misterije* in sorodnih žanrskih izdelkov, ki smo jih začeli brati sredi osnovne šole, ko *Mikijev zabavnik* in *Mustrov Zvitorepec* nista več zadoščala, veliko pa nas je tudi tovrstna čtiva pustilo za sabo že ob koncu srednjega izobraževanja.

To je bila, zelo na kratko, zapuščina prejšnjega stoletja, nekdanjega sistema in tistega prostora, nato pa je preteklo vsaj dobro desetletje, morda dve, preden smo nekdanji bralci stripov začeli slutiti novo sedanost in prihodnost tega medija. Ključna žrtev tranzicije so bili stripi, namenjeni otrokom. Knjigarniški pogovor med dr. Alešem Debeljakom in Zoranom Smiljaničem je leta 2010 naplavil zanimive ugotovitve, da je strip v okviru literature še nedavno veljal za hitro hrano, zdaj pa so celo univerzitetni profesorji začeli iskati načine, kako bi lastne otroke za hip odvrnili od videoiger, interneta in televizije, ter jih, če že ne za knjigo, navdušili vsaj za kakšen strip. Ko sem leta 2011 kot scenarist in sogovornik snemal televizijski dokumentarni film *Ko črte govorijo* (TV Slovenija, režiser Jure Brecljnik), so bile trditve ljudi iz stripovskega sveta skrb vzbujajoče. Trgovec in založnik Aleksander Buh je povedal, da se "povprečna starost kupca stripov giblje tam okoli štirideset let ali pa mogoče malo čez. V stripih, žal, najmanj poskrbimo za otroke," je dodal, "in tukaj vidim veliko težavo, kar se tiče prodaje. Otroci namreč niso več vajeni branja." Zoran Smiljanič je resignirano sklenil: "V slovenskem stripu praktično ni kiosk stripa, tega vsakdanjega časopisnega stripa, preprostega stripa za otroke, kjer bi se ti nekako izobraževali, kot smo se mi." Zadrega je bila torej še dvajset let po razpadu Jugoslavije velikanska, v njej pa je marsikdo prepoznal tudi priložnost, saj je praznina, ki je zazevala, pomenila, da je polje odprto in pripravljeno na novo oranje in setev.

Serije, ki so dospele z zamikom

Šele po letu 1988 smo začeli v slovenščini bolj redno brati družinsko serijo *Asterix* francoskih avtorjev Renéja Goscinnyja (zgodb) in Alberta Uderza (risba), ki s humorjem in z univerzalnim uporništvom male galske vasi proti velikemu rimskemu cesarstvu nagovarja vse generacije. V Evropi praktično ni regije, ki se ne bi mogla poistovetiti z idejami in ideali teh zgodb, in če je poprej *Asterix* izhajal v reviji *Zvitorepec* in v *Politikinem*

zabavniku, so od začetka devetdesetih let pri založbi Didakta izhajali posamezni albumi, dokler ni štafete prevzela založba Graffit – do danes se jih je nabralo okrog trideset, kar predstavlja tri četrtine izvirnih zgodb. Po *Asterixu* segajo že otroci prve osnovnošolske triade in verjetno so to nasploh prve zgodbe, pri katerih se mladi um sooči s političnimi koncepti lokalnega, regionalnega, podeželskega, civiliziranega, skupnostnega, vojaškega, partizanskega, taktičnega, zvičajnega in domač(n)ega. Ne čudi, da gre za eno največjih evropskih stripovskih blagovnih znamk, po kateri so Francozi leta 1965 poimenovali tudi svoj prvi satelit v vesolju, pa je to šele začetek Asterixovega izvenstripovskega pojavljanja. Čeprav je po letu 1967 nastalo deset celovečernih risank in šest igranih filmov, stripovski liki svoje osrednje življenje še vedno živijo med platnicami. Po drugi strani so se ključne zgodbe ameriških korporacij DC Comics in Marvel Comics v današnji eri dominantno prenesle na filmska platna in zaslone, tako da jih mladi (in včasih tudi starejši) gledalci po svetu spoznavamo večinoma na ta način.

Omenjeni ameriški superjunaki so se v slovenščini pojavili zelo na kratko in komaj omembe vredno, sta pa zato – prav tako v režiji založbe Didakta – izhajala *Calvin in Hobbes* oziroma šaljive prigode navihanega dečka in njegovega namišljenega prijatelja, plišastega tigra Hobbsa. Za razliko od komercialno napihnenih zgodb je avtor Bill Watterson vztrajal, da se Calvin in Hobbs ne smeta pojavljati v risankah, reklamah in filmih, knjige pa morajo izhajati takšne, kot so izšle, ko jih je kuriral sam. Nad liki, ki jih je ustvaril, je ohranil popoln umetniški nadzor, kar je sila redek primer. In če se še malo pomudimo pri ameriških stripih za najmlajše, so se v zadnjem desetletju pri nas usidrali tudi *Garfield* Jima Davisa (Graffit), pa *Mulčki* (Graffit) ter *Snoopy* (Didakta) Charlesa M. Shultza, vse to pa je k nam prišlo s precejšnjim zamikom. Če stripi o nekoliko osamljenem Calvinu premorejo inteligenten, na trenutke celo psihološki humor, *Mulčki* prikazujejo tipično družino otrok na ulici, ki so zaradi mladosti simpatično sebični, kljub nenehnim interakcijam pa jim na trenutke umanjka skupnostnega duha.

Med stripe, ki so k nam prišli precej pozno, moramo prišteti še avanturistično serijo *Tintin in njegove pustolovščine*, ki jo je od leta 1929 naprej ustvarjal belgijski stripar Georges Remi, bolj znan kot Hergé. Umrli je leta 1983, velja pa za enega najbolj znanih stripovskih ustvarjalcev prejšnjega stoletja. Njegovi stripi so seveda odraz minulih časov, zato *Tintinu* danes očitajo tudi kolonialistične in rasistične podtone, hkrati pa se ta revizionizem dogaja v trenutku, ko praktično ni več stripovske smeri, ki

ne bi bila na udaru zaradi tega ali onega prikaza, zaradi te ali one ideje. Predvsem v ZDA so stripi spet izpostavljeni cenzuri, le da jih zdaj umikajo s polic v nekaterih knjižnicah in šolah (redkeje v knjigarnah), kjer se politično navdahnjenim dušebrižnikom vsebine zazdijo sporne. V Evropi je tega manj, sem in tja pa kljub vsemu vzniknejo medijsko podprti škandali, kakršen je bil na primer tisti v zvezi s *Tintinom* (vse skupaj se je začelo v stockholmskem Kulturnem domu). Pri nas je založba Učila med letoma 2004 in 2013 izdala skoraj vse albume o mladem pustolovcu.

S precejšnjim zamikom sta slovenski založbi Grahovac, nato pa ponovno Graffit izdali tudi niz stripov *Smrkci*, ki jih je ustvaril še en belgijski avtor Pierre Culliford - Peyo. Izhajati so začeli leta 1963, starši današnjih otrok pa smo jih v mladosti gledali kot televizijsko animirano serijo. Tudi *Smrkci* prinašajo univerzalne zgodbe za vse čase, ki pa naj bi imele izrazit socialističen podton, saj spremljamo skupnost majhnih gozdnih bitij, med katerimi najdemo le eno dekle (v novejših zgodbah se to spreminja), vodi jih Ata Smrk (značilno dominanten in domnevno moder predsednik socialistične države), nasproti pa jim stoji Gargamel kot veliko poosebljenje zla (recimo mu fašist). Komunizem za otroško stopnjo, torej, črno-beli svet, v katerem se bojujeta dobro in zlo.

V to družčino velja dodati še prikupne *Mumine* finske pisateljice Tove Jansson, ki jih je k nam, več kot pol stoletja po njihovem vrhuncu, v različnih formatih pripeljala založba Sanje.

To je nekaj najbolj znanih zgodb, ki bodo prestale preizkus časa, medtem ko so nekatere od pozno prevedenih serij veliko bolj zakoreninjene v miselnosti ter družbenopolitičnih odnosih 20. stoletja. Založba Graffit se je specializirala prav za prevode uveljavljenih znamk iz romansko govorečih dežel, tako izdajajo tudi serije velikih albumov *Mali Spirou*, *Spirou in Fantasio*, *Iznogud*, *Lucky Luke*, *Sfar in Munurea*, *Volk Valter*, *Mordillo*, *Merlin* itd. Iz enake sfere sta prišla *Mortadelc pa File* založbe Chargonet, ki je že zaprla svoja vrata, v tujini uveljavljene naslove pa je izdajala še založba Alica: med njimi najdemo nekaj pustolovskih delov z družčino ob psu *Scooby-Dooju*, pa indijančka *Yakarija* ter like iz televizijske serije *Looney Tunes*. Kljub ponudbi del, ki so po letu 2010 končno začela rasti kot gobe po dežju, se zdi, da nove generacije najmlajših bralk in bralcev vseeno posegajo po naslovih s poznejšo izvirno letnico, med katerimi je tudi nekaj večjih kulturnih fenomenov.

Razlogi za omenjeno zapoznelost so kompleksni, povezani prav z razpadom Jugoslavije. Stripi so bili v drugi polovici 20. stoletja – tako kot popularna glasba ali televizija – pomembno kulturno vezivo med narodi

šestih republik. Znanje srbohrvaščine je bilo za Slovenke in Slovence samo po sebi umevno, če ne na ravni govornega jezika, vsaj na ravni razumevanja. Otrokom se je zdelo popolnoma naravno, da berejo srbohrvaške stripe in gledajo Televizijo Zagreb. V Jugoslaviji je obstajala vrsta stripovskih revij in založniških hiš, ki so bile izrazito na tekočem z zahodnoevropsko produkcijo. Ker jezikovne pregrade niso bile izrazite, prevajanje vsega v slovenščino niti ni bilo potrebno. Vse od Vardara pa do Triglava smo oboževali šaljive prevode Alana Forda v nekem medjeziku, slovenska verzija peripetij teh newyorških kvaziagentov iz zakamuflirane cvetličarne pa je k nam začela kapljati šele po letu 2022, tokrat kar v posodobljeni trdi vezavi večjega formata. Kar je bil nekoč ceneni kiosk strip mehkih platnic in malega formata, je zdaj postal elegantni luksuz za zbiratelje – tudi v materinski Italiji in povsod drugod, seveda.

Na področju prevodov je stripovska scena tudi danes neprimerno močnejša v Srbiji in na Hrvaškem. Ogromno stripovskih zanesenjakov se obrača proti vzhodu, ker pa je to povezano s poznavanjem jezika, to velja zlasti za starejše stripoljubce. Kljub temu se vez ni popolnoma pretrgala; če ne drugega, Slovenci poleti še vedno množično obiskujemo hrvaško obalo, tam pa v kioskih lahko najdemo tudi stripovsko branje za otroke. Iz osebne izkušnje naj povem, da hčerka prav po zaslugi hrvaških stripov o Garfieldu in zaradi iz francoščine prevedene serije *Sestre* (Christophe Cazenove in William Murray) brez težav razume srbsko in hrvaško. Ko sem zbirko dopolnil z nekaj albumi za otroke izjemno plodovite hrvaške založbe Fibra (med drugim s francosko serijo *Višnjiin dnevnik*, katere prvi del je pri nas izšel šele pred kratkim pri založbi Družina), je bilo vse pripravljeno za spremljanje Netflixovih nadaljevanj in filmov, ki imajo za zdaj hrvaške podnapise (ne pa še slovenskih) ali so celo sinhronizirani v srbsčino. Razumevanje teh dveh jezikov ni bilo nobena težava več in primarno so za to znova zaslužni stripi.

Novi časi, nove serije

S še bolj izrazito delitvijo na stripe za odrasle in stripe za otroke na eni strani ter z združitvijo vzhodne in zahodne Evrope v skupni sistem kapitalistične demokracije na drugi strani so se tudi evropske stripovske vrednote začele zbliževati in se homogenizirati. Kot zvrst s popolnoma novim zagonom so po svetu začeli vznikat avtorski stripovski romani oziroma risoromani za odrasle, vzporedno pa tudi risoromani z resnejšimi temami za otroke, se

pravi daljše, obsežnejše zgodbe z eno samo pripovedno linijo. V odnosu do tega so se morale tudi stripovske serije postaviti na novo. Postale so za spoznanje manj domišljajske in fantazijske ter vsebujejo več človeških izkušenj, s katerimi se mladež 21. stoletja lažje istoveti.

Toda vstopni kod v svet branja in knjig pri najzgodnejših bralcih še vedno predstavljajo humor, zabava in prismuknjene domislice. To je med drugim dokazal ameriški risar, pisec in ilustrator Dav Pilkey s *Kapitanom Gatnikom* in nato še z izrazito stripovskim *Pasjim možem*. *Gatnik* je začel izhajati leta 1997, avtor pa si ga je zamislil že v otroških letih na šolskem hodniku, saj je mladi Dav redno motil pouk in se je zato prepogosto znašel zunaj razreda. Diagnoza je bila ADHD, motnja pozornosti in koncentracije, njegov nemir pa se je polegel šele, ko je začel risati; za nameček se je fant ubadal z disleksijo. *Gatnik*, ki je doživel globalni uspeh, je bil svojevrsten odgovor na vse več digitalne tehnologije, ki so jo otroci začeli vsrkavati prek telefonov, tablic, videoiger in poplave animiranih filmov. Knjige za najmlajše so se morale na zasičenost odzvati z bolj domiselnimi pristopi in rezultat tega so bili hibridni izdelki, v katerih so se bolj kot kadar koli prej prepletali proza, strip, poezija in vse mogoče risarske ter grafične vragolije. Takšni so bili za *Gatnikom* tudi *Samo Zguba* (Jim Smith, Učila), *Dnevnik nabritega mulca* (Jeff Kinney, Grlica), *Zguba dnevnika* (Rachel Renée Russell, Grlica), *Mina HB* (Susanna Mattiangeli in Rita Petruccioli, KUD Sodobnost International), *Edvin Gizdalin* (Andy Riley, Miš) in pa avstralski fenomen *13-nadstropna hišica na drevesu* (Andy Griffiths in Terry Denton, Miš), če naštejemo samo izbrane naslove. To niso čisto pravi stripi, vseeno pa strip vključujejo v svoj slog in postopek. Večini je skupno to, da ne uporabljajo antropomorfnih živalskih likov, da se z izdatno domišljijo posvečajo predvsem zgodnjemu odrasčanju, vključno z guljenjem šolskih klopi, in da so vsaj na začetku prihajali iz angleško govorečih dežel.

Ko je Pilkey do leta 2015 izčrpal navdih za *Gatnika*, se je v izključno stripovskem jeziku lotil *Pasjega moža* z nenavadno zgodbo o policistu, ki na vratu nosi prišito glavo svojega policijskega psa in lovi bolj ali manj enega samega zlikovca – mačka Petrčka, ki si je v stroju za kloniranje izdelal še Malega Petrčka in zdaj skupaj izdelujeta nevarne "carske robote". Mladinska knjiga ga je oblekla v trdo vezavo, otroci so ga prijeli z vsemi štirimi in rodila se je velikanska uspešnica, ki za razliko od *Asterixa* in *Zvitorepca* – verjetno najbolj priljubljenih stripov za otroke pri nas – tudi vsebinsko nagovarja tiste, ki so se šele naučili brati. To pomeni, da so se stripi, tako kot druge knjige in vizualni izdelki, še bolj specifično razplastili po starostnih skupinah.

Vzporedno s prevajanjem Pilkeyjevih uspešnic je Boštjan Gorenc Pižama pisal tudi zgodbe o Šnofijevi družini za revijo PIL. Literarne revije za najmlajše so bile tudi v socializmu bogato gojišče stripovskih zgodb in nekatere od njih so šele zdaj našle pot do knjižne izdaje. To se je zgodilo prigradam Kavboja Pipca in Rdeče pese (Božo Kos, Koskos; prva knjiga je izšla leta 2001), pa Modrega medvedka (*Kam pa kam, Modri medvedek?*, Marjan Manček, MK, 2012) in Hribcev kremenitih (Forum, 2011). Tudi Mustrrove *Prigode Zvitorepca, Trdonje in Lakotnika* so preoblekli v trdo vezano zbirko, zdaj pa jih celo barvajo. Revijalna tradicija se nadaljuje tudi danes, le da zbrani stripki hitreje najdejo pot med platnice, kot primer naj omenimo *Urtec pri veseli kravi* Jelke Godec Schmidt (MK, 2011), *Luka iz bloka* Maše Ogrizek (zgodba) in Mihe Hančiča (risba) ter stripe Ivana Mitrevskega, avtorja, ki je v veliki meri specializiran za navdihovanje najmlajših. V naštetih primerih gre za kratke zgodbe, včasih dolge le nekaj sličic ali eno stran, nikakor pa ne smemo mimo že omenjene *Šnofijeve družine*, ki mladini prinaša daljše avanture in jih po zamislicah Pižame že več kot deset let riše Matej de Cecco. Družina sicer na daleč spominja na Scooby-Doojevo, od blizu pa gre za kombinacijo izvirne jezikovne telovadbe, akcijske risbe, ki se z burno domišljijo pretaplja neposredno v računalnik, ter učinkovite pustolovske dramaturgije. Kmalu naj bi izšla že peta knjiga velikega formata, s skupno petnajstimi daljšimi zgodbami pa je to tudi najbolj vztrajna in obenem kakovostna domača serija za otroke v novi državi.

Med najbolj vztrajnimi in vsebinsko vsestranskimi slovenskimi striparji je Damijan Stepančič, ki največkrat ustvarja zgodbe po predlogah drugih avtorjev in je v tem obdobju soustvaril tudi dve seriji za otroke. Prva je *Mulc*, ki je v reviji *Mavrica* izhajala v sto delih – vsebino je pisal igralec Gregor Čušin, izšla pa je v knjigi *Mulc odkriva Sveto pismo* (Družina, 2017). Druga je zaenkrat tridelna serija antijunaških zgodb o pujskih tatičih po imenu Kapo in Bundo (zgodbe piše Majda Koren), s katerima potegnemo vedno znova, saj sta v resnici bolj slaba roparja. Najprej sta izhajala v reviji Kekec, zdaj pa ju najdemo v knjigah založbe KUD Sodobnost International. Še dva dokaza torej, da so revijalne objave izvrsten način podpiranja stripovske ustvarjalnosti, ki na področju otroških stripov še vedno deluje, medtem ko časopisi in revije za odrasle žal že nekaj časa ne naročajo rednih stripov, iz katerih bi se lahko razvilo kaj večjega.

Ko stopimo na področje najstništva, se pravi v drugo in tretjo triado osnovne šole, se odpre še bistveno širši svet, v katerem ne manjka problem-skih vsebin. Ena prvih novodobnih serij, ki smo jih prevajali po letu 2010,

je bil francoski *Titeuf* (najprej Vale-Novak, potem Graffit; do zdaj je izšlo devet albumov). Razposajenega fantiča je avtor Zep ustvaril na podlagi lastnih izkušenj iz zgodnjega najstništva, tako zabavnih kot hormonsko travmatičnih, zato z njim odkrivamo subtilno odtujenost otrok v urbani sredini, ki prinaša mnoge izzive. Načeloma gre za zabavne prigode, vendar odražajo tudi ne najlažjo mladost v deželi z daljšo kapitalistično preteklostjo, ki vseh družbenih nesoglasij ni reševala, kot bi jih morala, zato je v podtonu peripetij zaznati tudi raznorodno nasilje. Malo manj nervozne in nekoliko bolj skupnostne so pripovedi o osličku Ariolu in o njegovi šolski družini ter družini, ki jih ustvarjata Emmanuel Guibert in Marc Boutavant, pripadnika novega francoskega vala v stripu. V tem poletju je pri založbi VigeVageKnjige izšel deseti del, kar posredno obelžuje desetletnico stripovsko profilirane založbe – z razumevanjem, da so stripi jezikovni, idejni in seveda likovni izdelki, je založba v slovenski prostor prinesla veliko svežino in kakovost. Po uspehu *Ariola* so ponudbo prevedenih serij razširili še z *Akissi* (Marguerite Abouet in Mathieu Sapin), afriško deklico z enakimi izzivi odraščanja v drugem okolju, pa s *Škatlo* (Patrick Wirbeleit in Uwe Heidschötter), zgodbo o fantu Ahacu, ki prijateljuje s skrivnostno Škatlo, na koncu pa še z znanstvenofantastično obarvano *Q-R-T* (Ferdinand Lutz), ki prav tako prihaja iz Nemčije.

Med specializirane stripovske založbe Forum, Graffit (delno tudi povezana Grlica), Buch, Studio Risar in VigeVageKnjige je pred manj kot tremi leti stopil tudi Zavod Stripolis, tako s posameznimi deli kot s serijama *Sardina* (Joan Sfar, Emmanuel Guibert) in *Graščina* (Joan Sfarr, Lewis Trondheim idr.). Oboje prihaja iz sorodnega bazena novega francoskega vala. *Sardina* je za razliko od *Ariola* (isti avtor) izrazito fantazijska, *Graščina* pa, tako kot *Ariol*, uporablja živalske like s človeškimi lastnostmi, kar je bolj značilno za evropske kot recimo za ameriške ali japonske stripe. *Graščina* je mednarodno uspešna saga – pri nas so v sozaložništvu Stripolisa in Graffita za zdaj izšli trije deli in slikanica, vendar je vsebinsko nepredvidljiva in včasih precej temačna, s tem pa namenjena predvsem starejši mladini in tudi odraslim. Francoskega antropomorfne pristopa se je že pred časom nalezal tudi izdajatelj in prevajalec teh knjig in tudi sam stripar Izar Lunaček, ki je podobno bizaren živalski svet zasnoval s soscenaristom Nejcem Jurnom v *Kosmatem krimiču* (MK, 2017). Ta je prvotno izšel celo v ZDA pod naslovom *Animal Noir*, toda za nadaljevanje se niso dogovorili.

Poleg specializiranih založb vse več običajnih založb umešča stripe v svoj program kot dopolnilo siceršnjemu literarnemu izdajateljstvu. Ena od njih je že omenjena založba KUD Sodobnost International, ki zaenkrat

stavi na tematično zabavne in stilistično dodelane knjige Belgijca Stefana Boonena (*Pozor, huda babica!*, *Mamut in Tabor Bravo*). Pričakovano se pridružuje Mladinska knjiga, med drugim s stripi Philipa Waechterja o dečku Toniju.

Razumljivo – višje kot se vzpenjamo po starostni lestvici bralstva, bolj večplastne postajajo vsebine. Zadnji dve desetletji sta globalno prinesli razcvet avtobiografskih oziroma osebnoizpovednih stripov, in čeprav se te zgodbe zelo pogosto ukvarjajo s prehodom v odraslost, znajo biti travmatične in boleče, kar pa za večino mladih bralcev ni prva izbira. Tako ostajajo travmatične zgodbe iz prve roke bolj čtivo za mlade odrasle in odrasle. Nišo pri najstnikih je z grenkosladkimi zgodbami, ki se končajo dovolj vedro, vendarle zapolnila Raina Telgemeier, ki je postala sinonim za ta specifični žanr. Založba Grlica je do zdaj izdala *Nasmeh* (2021) in *Sestrici* (2022), v sorodnem duhu, četudi ne zares avtobiografsko, pa tudi stripa *Nevidna Emmie* in *Pozitivna Izzy* (obe 2021) Američanke Terri Libenson. Iz podobnega testa, a še kot večji kulturni fenomen, ki ima na Netflixu dve uspešni sezoni, je k nam prišla britanska stripovska serija *Heartstopper* (Alice Osman, Učila, 2022), ki v štirih delih pripoveduje ljubezensko zgodbo dveh fantov, gimnazijcev.

Če je leta 2010 s stripi za najmlajše kazalo zelo slabo, se je do danes zgodil pravi bum. Ne samo da vsako leto podelimo nagrado zlatirepec, ki jo dobita "najboljši izvirni otroški strip" in "najboljši prevedeni otroški strip", ob vse večji raznovrstnosti stripovske ponudbe je vzniknila tudi potreba po več refleksije, kritike in izrazoslovja. Bolj kot se krošnja produkcije razpira in bohoti, bolj sebi lastno se zasidra tudi vsaka posamezna korenina. Edina korenina, ki v Sloveniji dejansko ni pognala, so japonske mange, ki v svetu nesporno prevladujejo in so se v času korone celo v ZDA prodale v nekajkrat večjih nakladah kot vsi drugi stripi, vključno z ameriškimi ...

Posamezna dela in kategorije

Seveda pa serije niso edino, kar izhaja, čeprav drži, da so mladim bralcem bolj zanimive kot zgodbe, v katerih like spoznaš in se od njih posloviš v enem samem zamahu; podobno lažje je pogledati deset delov nadaljevanke kot deset različnih filmov. Strip z njemu sorodnimi sekvenčnimi umetnostmi se je v zadnjem desetletju končno usidral v vse sfere komunikacije z otroško populacijo, tudi v učbenike, razna navodila in v verouk. Verski stripi so povsod po svetu že dolgo metoda podajanja zapletenih religioznih

vsebin, tudi v hinduizmu in budizmu, na primer. Slovenske krščanske založbe Salve, Družina in Celjska Mohorjeva družba so zato začele prevajati albume o svetnikih in obeh *Zavezah*, večjo serijo pa je ustvaril grafični oblikovalec Juan Juvančič, ki se je rodil v Argentini, zdaj pa živi in dela v Sloveniji. To so stripi *Andrej Majcen: odsev vzhodnega neba* (2020), *Leopoldina: Bog pomaga ljudem po ljudeh* (2017), *Pot do svetosti* (2017), v enem redkih posvetnih stripov pa je upodobil zgodovinsko ljubezensko zgodbo *Friderik in Veronika* (2019).

Mitologija in pravljice so seveda temelj vseh fantazijskih zgodb, iz katerih so ravno s stripom – morda celo bolj kot v prozi ali filmu – pognale množice sodobnih junakov z nadnaravnimi sposobnostmi, zato niti ne čudi, da se strip občasno vrača tudi k bolj tradicionalnim domišljjskim osnovam. *Stare grške bajke in povesti* (Martin Pitro, Morfem, 2017) na primer prinašajo preprost, a učinkovit vstop v ideje, vtkane globoko v evropsko civilizacijo, *Slovenske pravljice (in eno nemško) v stripu* (MK, 2008) pa je upodobil Matjaž Schmidt. Tudi Forum neguje *Ta ljudske v stripu*, ki v specializirani zbirki za otroke Minimundus vsakič prinesejo po tri naslove različnih avtorskih interpretacij; pri tej založbi je sicer treba poudariti tudi to, da se enakovredno, če ne celo bolj ekstenzivno kot z založništvom ukvarja s širjenjem stripovske kulture: z delavnicami za mlade, s predavanji, z uličnimi projekti ter mednarodnim sodelovanjem; na teh področjih že trideset let deluje izrazito eklektično in izobraževalno, česar je pri ostalih deležnikih neprimerno manj.

Seveda stripi zajemajo tudi iz običajne literature in s tem poenostavijo razumevanje nekaterih historično bolj zapletenih vsebin. Preboj v tem je uspel založbi Škratelj s trilogijo Cankarjevih del in s knjigo *Pod svobodnim soncem*, oboje s svežimi domačimi avtoricami in avtorji. Od tujih smo na primer dobili Dickensovega *Oliverja Twista*, Kästnerjeva *Pikico in Tončka* in Dahlove *Čarovnice*.

Ob bok domišljiji in fikciji je treba seveda postaviti stvarnost – naravoslovno ali pač družboslovno resničnost, ki se je stripi prav tako ne izogibajo, glede na trende v svetu pa je celo pričakovati, da bo poučnih, osebnoizpovednih ali reportažnih izdelkov v prihodnje še več. Njihov potencial so že odkrile založbe Morfem (*Srednji vek v stripu*, *Stari Egipt v stripu*, zbirka *Hinkova hiša: Vesolje, Telesa, Dinozavri*), pa Mladinska knjiga (*Maks in Lučka pri starih civilizacijah*, 2018) in KUD Sodobnost International (zabavna serija *Tine in Bine* v slovenščini obsega že sedem albumov). Občasno nastane celo avtorski slovenski didaktični izdelek, na primer *Zgodovina Slovenije v stripu* (zgodba Žiga X Gombač, risba Ivan Mitrevski,

Miš, 2017) ali *Skrivnostni svet elementov – zgodovina kemije*, kot jo je videl Matej Kocjan - Koco (Forum, 2013, sledil je tudi ponatis). V zadnjem desetletju zaznavamo tudi silovit trend upodabljanja slovenske preteklosti skozi življenjepisne znanih osebnosti, kar je zanimivo vsaj za srednješolsko mladino. Stripi so se namreč izkazali za odličen nadomestek filma, za katerega so potrebna neprimerljivo višja produkcijska sredstva, poleg tega pa zmorejo stripi z neposrednostjo in občasno pobalinskostjo prizemljiti nekatere umetniške in družbenopolitične veličine, kar je ustvarjalcem – nekaterim bolj, drugim malo manj – uspelo pri Ivanu Cankarju, Francetu Prešernu, Jožetu Plečniku, Almi Karlin, generalu Maistru in mladih pesnikih moderne (*Cukrarna*). Med sodobnejšimi temami stvarne literature je v ospredju zagotovo begunstvo, saj so se z njim spopadli tako domači avtorji (*Superga*, *Drug drugemu drug*, *Fino kolo*) kot urednice in uredniki, ki so se odločili za prevode (*Ilegalec*, *Ko so zvezde razpršene*).

Ostale zahtevnejše teme so nekoliko redkejše, seveda pa srednješolci posegajo tudi po risoromanih za odrasle. Literarno-likovnih del za mlade in za odrasle, ki si zaslužijo sprotno kritiško pozornost in jih velja brati posamezno, poglobljeno ter o njih razmišljati tudi v okviru kurikulumov, je vedno več. In brez dvoma so za najstnike zelo primerni osebnoizpovedni stripi o prehodu v odraslost, ki so med avtobiografskimi stripi sicer najpogostejši podžanr. Če je ta trend v svetu prisoten že vsaj dve desetletji, v zadnjih petih letih pa je poletel v nebo, smo z nekaj zamude pri nas šele v zadnjem času dobili dva tovrstna izdelka, *Sumatro* Katarine Šeme (VigeVageKnjige) – avtorica se je za eno leto odpravila na tropski otok na štipendiran študij tradicionalne umetnosti – in *Domov: naslednja postaja Maribor* Primoža Krašne (Forum) – slednji je opisal šolska leta, ki jih je preživel v dijaškem domu v Ljubljani. Zanimivo je, da prejšnje generacije niso tako neposredno uporabljale osebne izpovedi – svoje mladostne izkušnje so namreč zavijale v fiksijske zgodbe (npr. Tomaž Lavrič v *Rdečem alarmu* in Iztok Sitar v *Dnevniku Ane Tank*).

Toda vrnimo se na koncu spet k najmlajšim, ki se šele učijo branja – tudi branja stripov, ki je manj samoumevno, kot bi kdo morda pričakoval. Bolj kot se stripi profilirajo in več vsebinskih predalčkov kot najdemo zanje, bolj so dragoceni tisti naslovi, ki jih ne moremo preprosto stlačiti vanje. Prva taka sta brezbesedni strip/sekvenčna slikanica *A smo že tam?* Marte Bartolj (Miš, 2023) ter strip *Tik je šel v gozd po drva* (Ram Cunta, Miha Hančič, VigeVageKnjige, 2022), ki bo dobil tudi nadaljevanje. V njem se glavni junak z alpako odpravi v gozd, nato pa z vsakim novim obratom lista dospeta v drugačen svet z novo kratko pustolovščino in zadrego, ki jo lahko

reši le potovanje naprej. Naprej, naprej, vedno naprej ... Obe knjigi imata – tako po vsebinski (univerzalnost) kot po likovni zasnovi (avtorska svežina) izrazit potencial za prodor v tujino, to pa je nekaj, kar slovenskim stripom za otroke in mladino za zdaj še ni najbolje uspelo. Morda je ob pospešenem razmahu prav to naslednji korak. Oba stripa sta marsikatero oko zagotovo ujela že v Frankfurtu, naslednja organska priložnost za preboj v tujino pa se bo ponudila že prihodnje leto v Bologni.

Vsekakor bo zanimivo videti, kaj se bo s stripom – tudi v odnosu do novih medijev in ostalih knjig – dogajalo v bližnji in srednjeročni prihodnosti. Do rahlega kvantitativnega padca bi morda lahko prišlo zaradi spremenjenih ekonomskih razmer, pa tudi zato, ker je bila marsikatera niša že pokrita. Nazadovanja v kakovosti pa ne gre pričakovati, saj so tako avtorice in avtorji kot tudi založbe pripeljali igro na zavidljivo raven, tako da bi strip v prihodnje lahko pariral celo slovenski knjižni ilustraciji, ki je močnejša kot marsikje po svetu.

Pogovori s sodobniki

Foto: Ana Geršak

Tina Kozin z

Mašo
Ogrizek

Kozin: V vaši predstavitvi na spletu lahko med drugim preberemo, da ne verjamete v trdno identiteto in da ste takrat, ko pišete, pisateljica. Lahko poveste kaj več o Maši pisateljici, kako sta se srečali in prepoznali?

Ogrizek: Mislim, da je dolgo spala kot Trnuljčica. Ne vem natančno, kaj jo je slednjič, okoli mojega štiridesetega leta, le prebudilo. Zagotovo ne princ-ev poljub, prej stik z vrhunsko mladinsko književnostjo, ki sem jo brala otrokoma, denimo s knjigami Roalda Dahla in Tove Jansson, pa Guusa Kuijerja in Shauna Tana. V njih je humor, pa tudi filozofska razmišljanja, posebna blagost. Vse naštetu mi je blizu. Pomembno je bilo tudi, da sem dozorela kot človek in se mi je zdelo, da imam kaj tehtnega povedati. V tistem obdobju se je v meni nenadoma sprostila tudi velika količina igrive, divje energije. Zdi se mi, da si jo ženske žal dovolimo spustiti na plano relativno pozno.

Kozin: Vaš odgovor govori o tem, da mora biti tudi pisatelj_ica literature za mladino zrela osebnost z določenimi življenjskimi izkušnjami – če naj napiše kaj tehtnega, zato bi vas vprašala: se pridružujete tistim, ki ločujejo med literaturo za mlade in literaturo za odrasle bralce, ali so vam bližji tisti, ki zagovarjajo mnenje, da med obema ne bi smeli delati razlik, saj v dobri literaturi za mlade tudi odrasli najdejo marsikaj zase?

Foto: Robert Balen

Ogrizek: Menim, da so med obema občutne razlike, seveda. Tako kar se jezika tiče, obsega, motivike. Morda bi si pomagala z metaforo: oboje domuje v hiši jezika, a v različnih sobah. Jaz bi otroško leposlovje postavila v svetlo, prostorno sobo v pritličju, če je le mogoče z izhodom na vrt. Poezijo morda v mansardo s strešnimi okni, skozi katera lahko gledaš oblake. Vse drugo pa nekam vmes. Zares posebne knjige, kot je denimo *Poletna knjiga* Tove Jansson, intenzivno nagovorijo tako odrasle kot otroke. Tudi zato, ker je bila avtorica vešča pisanja za obe publiki. Odrasli imamo svoje najljubše knjige iz otroštva, h katerim se vračamo, ker so nas oblikovale

ali pa imajo za nas sentimentalno vrednost. Knjige za otroke vnovič intenzivno prebiramo, ko postanemo starši in kasneje stari starši. Morda pa bi bilo dobro, da tu pa tam kar tako, za hec, preberemo kakšno dobro knjigo za otroke. Podobno kot je fino, da občasno sami sebe peljemo na sladoled ali tortico, se usedemo na gugalnico in na ves glas poslušamo – in prepevamo – pesem *Sreča na vrvi*.

Kozin: Kako Maša pisateljica sobiva ob drugih Mašah? Koliko prostora zahteva zase?

Ogrizek: K sreči je, kot se je izkazalo, zelo prilagodljiva. Sprva sem kradla majhne koščke časa in pisala kar med kuhanjem ali brkljanjem po stanovanju. Ali pa so me ideje zbudile ponoči in sem si jih zapisala v zvezek. Potem sem si najela pisarno. Zdelo se mi je, da ne morem pisati v prostoru, kjer diši po hrani, po družini. Da potrebujem ločen prostor. In sem hodila tja kot na kakšne skrivne zmenke. A ko sem sčasoma za svoje ustvarjanje vzpostavila neki mentalni prostor, sem ugotovila, da ne potrebujem nujno lastne sobe, da lahko pišem skorajda kjer koli. Zdaj že pol leta živim sama; otroka sta odrasla, jaz pa sem se preselila v majhno stanovanje. In vidim, da mi obilica časa in tišina zelo ustrezata.

Kozin: Zakaj prav knjige/besedila za otroke in mladino?

Ogrizek: Mislim, da je to delno povezano tudi z mojim karakterjem. Še vedno sem idealistka. Raje pišem o svetu, kakršen bi lahko bil oziroma bi moral biti, kar je blizu pravljam. In imam poseben tip prismuknjene domišljije in humorja, ki ju najlažje vtkem v pisanje za otroke. Precej mojih knjig – predvsem *Gospa s klobukom* in *Lisičja luna* – pa ima tudi navdušene odrasle bralce oziroma bralke. V njih so namreč tudi plasti besedila, ki nagovarjajo ljudi vseh starosti, če si seveda dovolijo biti nagovorjeni.

Kozin: Osebnost se mi zdi, da vsaka dobra pisateljica za mlade oziroma vsak dober pisatelj za mlade ohranja tesen stik z otrokom v sebi. Bi se s tem lahko strinjali?

Ogrizek: Ja, zagotovo. Poleg prej omenjenih domišljije in humorja gre tudi za neresnost. Seveda moraš biti kot odrasla oseba odgovoren. A obenem lahko zavestno gojiš zafrkljiv odnos do življenja. In do samega sebe, seveda. Tudi na to se nanaša moja opredelitev, da sem pisateljica le, ko pišem.

Če se preresno jemlješ – tudi kot Pisateljica –, je to po mojem mnenju slabo. Postaneš tog, zategnjen. Pisanje, sploh za otroke, pa zahteva gibkost duha. Kot bi skakal gunitvist.

Kozin: Saj verjetno to gibkost zahteva tudi od bralca – morda je prav zaradi omenjene togosti literatura za mlade nekaterim odraslim bralcem tako daleč ...

Ogrizek: Mislim, da obstaja veliko zares dobre, poskočne literature za otroke in mladostnike. Tako starejše kot sodobne. Sama sem šele pred kratkim odkrila italijanskega pisatelja Giannija Rodarija, denimo njegovo knjigo *Pravljice po telefonu*, ki je bila v slovenščino prevedena v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. To ni le gunitvist, to so skoki čez kozo in premeti! Odličen je! Jezikovne igrarije, zafrkancija, a takšna, prežeta z žlahtnim humanizmom. Tudi sodobna produkcija je zelo raznolika. Kar žal mi je, da zadnje čase manj berem, moram nujno kmalu nadoknaditi!

Kozin: Kako bi svojemu občinstvu opisali delo pisateljice?

Ogrizek: Na svojih nastopih na šolah otrokom pokažem sliko svojega delovnega kotička. Ta spominja na oltarček. Povsod so male figurice, kamenčki, rože, ilustracije, barvice ... Pisanje je mirno, zbrano, samotno delo. A otrokom povem tudi, da v njem neizmerno uživam. In da ideje nabiram med potepanjem po mestu, kolesarjenjem, plavanjem in druženjem s prijatelji. A na koncu se je vendarle treba usesti za računalnik in vztrajati, dokler ni zgodba dobro napisana. Poleti sem si na morju kupila majhen kipec boga Ganeša. Zdaj sedi na moji mizi in neutrudno maha z ročicama, ki ju poganja v tek svetloba. Ganeš je hindujski bog uspeha. To se mi zdi krasna metafora: da pišeš lahko, a vztrajno – in uspeh sledi. Všeč mi je, da prikupni bog s slonjo glavo in zaobljenim trebuščkom pri tem ne trpi, ampak je videti zelo zadovoljen.

Kozin: V vaši novi knjigi, *Gospodična z monstero*, ki bo izšla januarja v zbirki Sinji galeb, nastopa tudi pisateljica Simona Volk; pisanje ji ne steče, če nima miru in svojega prostora za ustvarjanje. Ko ju končno dobi, lahko preberemo: "Ko je Simona Volk za seboj zaprla vrata kabineta, se ji je zdelo, kot bi ves svet poniknil. Zunaj nevidnega risa so ostale vsakdanje težave in begave misli. Potem se ji je začela skozi konice prstov na papir precejati neka druga resničnost, ki jo je resda priklicala sama, a je imela obenem

lastno voljo. In prav ta dvojnost ji je bila pri pisanju najbolj všeč: kot bi šlo za vznemirljiv ples, pri katerem je obenem vodila in bila vodena.” Se v tem citatu prepoznate, tudi vaše ustvarjanje poteka tako?

Ogrizek: Res je, Simoni Volk sem položila v usta svoje lastno razmišljanje. Gre za moj psevdonim, ki sem si ga že davno izmislila, a ga nisem še nikoli zares uporabila, razen v omenjeni knjigi kot lik. Simona je po Simone de Beauvoir, Volk pa seveda po Virginii Woolf. Poleg zavestnega dela je pri mojem ustvarjanju vedno prisoten tudi nekakšen nezaveden, podtalen tok, ki me vodi. Z leti sicer dobivam vedno več nadzora nad ustvarjalnim procesom, a ta magija ni izginila in upam, da nikoli ne bo. Zato na neki način vedno pišem tudi sama zase kot bralko. Šele ko pišem, zares izvem, o čem bo pripovedovala zgodba oziroma kako se bo razpletla.

Kozin: Zdaj ste omenili že kar nekaj velikih pisateljskih imen, so si pa dela omenjenih ustvarjalcev in ustvarjalk tudi precej različna. Mi lahko poveste kaj več o tem, kakšna literatura vas pritegne kot bralko?

Ogrizek: Še vedno sem relativno počasna bralka. In z leti vse bolj cenim in potrebujem praznino, zato tudi berem nekoliko manj. Tudi v kino hodim manj. Umetnost je imela pomembno vlogo pri izgradnji moje osebnosti. Zdaj te funkcije ne opravlja več v tolikšni meri, še vedno pa v njej uživam; z njeno pomočjo tudi mislim svet in svoje mesto v njem. Vsake toliko pa me še kaj premakne. Težko posplošujem, morda najbolje, da navedem kakšen primer: Bell Hooks: *Naša Pozicija: Razred je pomemben*, Hiromi Kawakami: *Aktovka*, Deborah Levy: *Lastna hiša*.

Kozin: Všeč mi je, da je tema umetnosti, umetnikov pogosta v vaših delih. Zdi se mi, da jo tako mladim lažje približamo kot organski del našega vsakdana, ki ga neizmerno bogati, ne da je kot nekakšna kurioziteteta, s katero se ukvarjajo sanjači na račun drugih, delovnih ljudi, kar danes tudi pogosto lahko slišimo ...

Ogrizek: Zadnja leta sem morala del časa služiti denar s priložnostnimi deli – v kmetijstvu, gostinstvu, hotelirstvu. Na eni strani sem ugotovila, da so umetniške duše – četudi ne nujno profesionalne – povsod. To je bilo koristno zame, da se ne jemljem preresno, o čemer sva že govorili. Umetnost je, kot pravite, organski del življenja. Po drugi strani pa sem v teh, zame

doslej tujih (delovnih) okoljih opazila, da nekateri ljudje preprosto nimajo "umetniške" percepcije sveta. Drugače – za moj okus bolj okleščeno – vidi jo, doživljajo stvarnost. Pa tudi lasten notranji svet. Zato je pomembno, da jim ga mi ostali skozi umetnost podarjamo – kot največji zaklad. Jaz sem neizmerno hvaležna za vso umetnost, ki me je oblikovala kot človeka.

Kozin: Pišete besedila, ki jih priporočajo šolarjem prve ali druge triade. Kako starost občinstva "vstopa" v vaše pisanje, ga oblikuje?

Ogrizek: Nekatera dela so, kot že rečeno, naslovniško odprta. Tam je dojemljivosti bralcev prilagojen jezik, do določene mere liki in zgodba, sporočilno pa gre za različne plasti, ki jih bralci različno lovijo. Še najbolj se oziram na starost bralcev pri stripih, ki jih z Mihom Hančičem ustvarjava za Ciciban. Tam tudi najbolj natančno vem, kdo so moji bralci. Ko naju je takratna urednica Cicibana Slavica Remškar povabila, da ustvariva strip za šest- do osemletne otroke, predvsem fante, sem najprej pomislila, kako za boga naj vem, kaj je všeč majhnim fantom. Potem sva z Mihom počasi ustvarila nosilne like in kmalu je steklo kot namazano. Ne gre za to, da bi oponašala otroke. Bolj razmišljam kot oni, se uživljam vanje oziroma med procesom pisanja postanem ena izmed njih. Pa sva spet pri tem, da stopiš v stik s svojo otroško persono.

Kozin: Od narave besedila je odvisno tudi vaše sodelovanje z drugimi so-ustvarjalci knjige – recimo z ilustratorjem, ilustratorko. V Sloveniji imamo na področju knjižne ilustracije ta hip izjemno močne ustvarjalke_ce, kako sami doživljate delo z njimi?

Ogrizek: V delih za otroke je ilustracija enakovredni, sestavni del knjige. Praviloma sama predlagam ilustratorje_ce, ki jih uredniki_ce večinoma potrdijo. Potem z njimi zelo tesno sodelujem, pogosto gre za obojestranski proces, v katerem tudi oni vzvratno vplivajo name.

Kozin: Kaj se vam zdi pomembno z vidika likovne oziroma grafične opreme knjige za mlade bralce?

Ogrizek: Najprej zagotovo kvaliteta, zatem uglašenost z besedilom. Pa tudi drznost, eksperiment, da ne gre le za recikliranje že videnega oziroma preizkušenega.

Kozin: Kaj pa s čisto avtorskega vidika – imate drugačen odnos, na primer, do slikanice, kot je *Koko mesto* (ki sta jo podpisala z Miho Hajem) kot do *Lisičje lune* (z ilustracijami Tine Dobrajc) ali *Gozdnega dnevnika* (ilustracije Slavica Danić)?

Ogrizek: Pri prvih dveh delih gre za dve zelo različni poetiki: Mihova je otroška, igriva, nagajiva, namenjena res najmlajšim bralcem. Tinina je temačnejša, skrivnostnejša, bolj slikarska, namenjena pa je najstnikom in odraslim. Oba avtorja se mi zdita vrhunska in sem ju sama izbrala, ker se mi je zdelo, da se skladata z duhom besedila. *Gozdni dnevnik* je povsem drug tip knjige. Nastala je po naročilu – na razpisu Gozdarskega inštituta Slovenije je bila izbrana marketinška agencija, ki je mene najela kot tekstopisko. Pri tem delu nisem imela nobene besede pri likovni podobi knjige.

Kozin: Zdaj ste mi pravzaprav odgovorili že na vprašanje, ki sem vam ga šele želela zastaviti, in sicer glede na kaj izbirate ilustratorje, s katerimi sodelujete. Pri tem vprašanju pa me je zanimal bolj odnos vas kot avtorice besedila do različnih tipov besedil, ki jih podpisujete. Predvidevam, da na primer *Lisičja luna*, *Gospodična z monstero* in, ne nazadnje, tudi *Gozdni dnevnik*, zahtevajo drugačen avtorski vložek/napor, kot recimo *Koko Dajsa v mestu* – ali pa se morda motim?

Ogrizek: Ne vem, ali sem pravilno razumela vaše vprašanje. V njem sem zaznala tudi vrednostno sodbo: da so nekatere od naštetih knjig boljše od drugih in jih je tudi težje napisati. Bom poskušala to dilemo zagrabitati nekoliko drugače. Pisanje po naročilu se pomembno razlikuje od avtorskega, predvsem imaš pri njem manj svobode. In kot sem ugotovila, meni takšno ustvarjanje ne ustreza, tako da mislim, da tovrstnih besedil sploh ne bom več pisala. Ne gre za vzvišenost. Dejansko imam občutek, da to ni dobro zame. Zato si bom ob pisanju – če bo to znova potrebno – denar raje služila s priložnostnimi deli, ki nimajo nobene zveze s pisanjem.

Kozin: Ne, nikakor nisem mislila z vprašanjem implicirati vrednostne sodbe. Šlo je za vprašanje o razliki med timskim in individualnim delom, predvidevam, da pri slikanicah ali igro-knjigah avtor besedila tesno sodeluje z ilustratorjem ...

Ogrizek: Aha, res je, z Mihom tako pri kartonkah kot pri stripih zelo tesno sodelujeva. A sva že dobro uigran tim, saj sodelujeva že deset let. Ustrezava

si karakterni – sva bolj mirne, blage narave –, predvsem pa imava sorodno poetiko oziroma estetiko. Večinoma sicer komunicirava po elektronski pošti oziroma telefonu, nekajkrat na leto pa se dobiva v živo, da skupaj meljeva ideje. Zdaj obstaja že cela “koko serija” – poleg zbirke kratkih zgodb *Koko Dajsa v mestu*, sodijo vanjo še kartonki *Koko Mesto* in *Naokokoli* ter stripa *Luka iz bloka 1* in *2*. Na neki način gre za cel mali svet, ki sva ga ustvarila z Mihom. Zelo dobro pozna vse like, ki so v vseh naštetih delih isti, in tudi njihovo okolje. Zato je na neki način ustvarjanje vedno lažje, saj ne štartava iz nule.

Kozin: Omenjena serija je pri mladih bralcih zelo priljubljena, kajne?

Ogrizek: Pred kratkim sem preverila knjižno izposajo in vsa našeta dela se res odlično izposojajo, še posebej oba stripovska albuma, ki sta prvotno izhajala v reviji Ciciban in posledično dosegla res številčno občinstvo. Tudi na obiskih po šolah so otroci prve triade glasno navdušeni nad njima. Kar je izjemno lepo videti oziroma slišati. Morda bi lahko potegnili vzporednico z glasbo in rekla, da je ta serija kvaliteten pop. Kot kaže, sva z Mihom ujela duh časa oziroma bolje: duh današnjih otrok. Jaz ta dela pišem z lahkoto in z užitkom. Tudi relativno hitro. A obenem se mi zdi, da gre na neki način za zahteven žanr, za katerega moraš imeti specifičen talent. In predvsem dobro poznati svojo publiko.

Kozin: Če je omenjena serija pop, kaj sta *Lisičja luna* in *Gospodična z monstero*?

Ogrizek: Tu pa bi si izposodila primerjavo s področja filma in potegnili vzporednico z umetniškim filmom. Ne bi rekla, da je bilo pisanje omenjenih del težje, zagotovo pa je zahtevalo več časa, da sta knjigi dozoreli. Pri tovrstnem pisanju več zajemam iz podtalnega, nezavednega vira, o katerem sva govorili prej. In tega ne moreš v celoti zavestno priklicati, ampak potrpežljivo čakaš, da se pojavi, pa spet presahne, pa se spet pojavi. Podobno izkušnjo imam pri pisanju poezije. Moram priznati, da me je malo skrbelo, kako bodo *Lisičjo luno* sprejeli mladi bralci. A odzivi, ko jih obiščem na šolah, so zelo lepi. Knjiga se jih dotakne na poseben način. Morda bolj tiho, a globoko.

Kozin: Omenili ste igro-knjigo *Naokokoli*, ki je izšla pred kratkim. Zdi se, da te knjige posebej spodbujajo medgeneracijsko branje, je ta vtis pravilen?

Ogrizek: Zame je bil eden najlepših delov materinstva prav skupno branje, ko smo se ob večerih z otrokoma gnetli v postelji. Začeli smo prav s kartonkami, s pomočjo katerih smo širili besedni zaklad in se urili v opazovanju. A še zdaleč nismo z njimi tudi zaključili. Jaz sem otrokoma brala še dolgo po tem, ko sta že znala sama brati. Spomnim se, kako sem jima – pa tudi prijateljici in njeni hčeri, ki sta bili z nami – eno poletje na morju na glas brala Agatho Christie. Vsak večer pred spanjem eno poglavje. In včasih po vztrajnem moledovanju še kakšno na plaži. In potem smo ugibali, kdo je morilec. Zmagala je hčerka, čeprav je večino romana prespala. Super bi bilo, če bi več brali drug drugemu – ljubimci šepetaje v postelji, prijatelji izmenično v parku, starši otrokom in kasneje odrasli otroci slabovidnim staršem. To se mi zdi nadvse romantično.

Kozin: Vaša pisava je zelo slikovita, živa. Ali zgodbo in njene like med pisanjem doživljate tudi vizualno?

Ogrizek: Ja, imam izrazito vizualno domišljijo. Najprej zagledam osrednje protagoniste. Potem se malo družim z njimi, da jih spoznam. In tako se počasi izrišejo prvi obrisi zgodbe. Strukturo zgodbe najprej vidim od zunaj, kot bi šlo – rečeno s filmskim jezikom – za objektivni pogled kamere. Zato v svojih delih tudi precej opisujem. Potem se premaknem v doživljanje likov, v njihov notranji svet, pa tudi k dialogom med njimi. Tega sem se morala sčasoma priučiti, da bolj aktivno vstopam v zgodbo, da nisem le opazovalka. To se mi zdi lepota tega poklica – da nenehno spoznavаш ustvarjalni proces in ga nadgrajuješ.

Kozin: Imate s tega vidika kot ustvarjalka pred sabo še kakšen poseben izziv, je kakšno “ozemlje” ki bi ga – govorim o procesu pisanja – posebej radi osvojili, a ga še niste?

Ogrizek: V glavi imam nekaj zgodb, ki niso za otroke, vendar ne vem, ali bi jih znala dobro zapisati za odrasle. In nisem prepričana, ali si sploh želim osvajati to ozemlje, ki se mi od zunaj zdi ambicioznejše, bolj gosto poseljeno, morda celo nekoliko sovražno, tekmovalno. Tja se bom podala le, če bo klic zares močan.

Kozin: V *Lisičji luni*, sami ste jo poimenovali iniciacijska pravljica, ali pa recimo v *Krasni zgodbi* ste subtilno vpeljali minljivost in smrt (čeprav me je

nenadna Kodrova smrt kot bralko kar pretresla). Gre za temi, ki sta lahko težki – kako ju ubesediti, da otrok ne bomo prestrašili in/ali obremenili? In še to: se vam zdi, da imajo otroci strah pred tema temama ali je to nekaj, kar jim sčasoma privzgojimo (ali pa ne) odrasli?

Ogrizek: Naj začnem na koncu: mislim, da se vsi – tako otroci kot odrasli – bojimo smrti, svoje lastne in smrti bližnjih. To je nepreklicen konec. Vsi imamo v sebi gon po preživetju, srečnejši med nami pa tudi veselje do življenja. Otroci se intenzivno ukvarjajo s smrtjo tam okoli šestega leta, ko jo morajo sprejeti kot neizpodbitno dejstvo življenja, kot njegov sestavni del. Spomnim se svojega sina, kako zelo iznajdljiv je bil. Vsak dan si je izmislil nov recept za nesmrtnost. Jaz pa sem mu ljubeče, a vztrajno, ponavljala, da bomo nekoč vsi umrli, tudi on in jaz. Mislim, da minljivost stvarjem podeli smisel. Menim tudi, da moramo biti z otroki, in nasploh drug z drugim, iskreni. Prikrivanje resnice, čeprav dobronamerno, ni dobro. Sama sem temo smrti v *Lisičji luni* vpeljala zato, ker je to od mene zahtevala karakterizacija likov oziroma sama zgodba. V *Krasni zgodbi* pa je nenadna Kodrova smrt presenetila tudi mene. Mislim, da se je samovoljno vtihotapila v zgodbo, ker sem takrat izgubila eno najboljših prijateljic, ki sem ji knjigo tudi posvetila. A ko je bila smrt enkrat tam, v knjigi, sem zgodbo zavestno speljala v svetel razplet: velika izguba ostale prebivalce Krasnograda spodbudi, da bolj polno zaživijo.

Kozin: Dobre pripovedi ne naredi le zgodba, temveč tudi jezik, za katerega imate velik posluš – v mislih nimam le zvonečih, pomenljivih imen vaših likov, pač pa tudi aliteracije, skovanke, izbrane sinonime, ne nazadnje jezik tudi tematizirate, besede razgrajujete, nekaterim vašim likom besede napovejo prihodnost ali spremenijo življenje. Kako sami doživljate jezik in kaj želite v tem pogledu posredovati bralcem?

Ogrizek: Vesela sem tega vprašanja. Običajno se pri otroški in mladinski literaturi vsi tako močno osredotočajo na poučnost, vzgojnost in sporočilnost, da kar pozabijo nanj. A literatura, tudi otroška, stoji – ali pade – na jeziku. To je naše osnovno orodje. Tudi na ravni jezika želim biti igriva, sveža, inovativna. Rada bi, da otroci začutijo, da se lahko z jezikom igrajo, da je to velik užitek. In da ga je mogoče, kot vsako stvar, mojstriti. Obvladovanje jezika nam omogoča, da se natančneje izrazimo. In smo posledično bolje razumljeni.

Kozin: Zanimivo se mi zdi, koliko vaših knjig vsebuje gozd, se navezuje nanj ali ga tematizira, tudi tako, da ga razlaga prek otroku bližnjega človeškega sveta (*Gozdni dnevnik*). Tematizirate njegovo nepogrešljivost (*Potovanje v gozd*) ali pa ga razvejate v večplasten simbol, kot v *Lisičji luni*. Kaj vse vas na gozdu ustvarjalno vznemirja, kaj njegovega poskušate posredovati bralcem in bralkam?

Ogrizek: Iskreno povedano se veliko bolje počutim v mestu kot v gozdu. Rada imam mestni utrip, posedanje v kavarnah in opazovanje ljudi. Seveda grem kdaj pa kdaj tudi na sprehod v gozd, kjer mi je vseč predvsem pridušena svetloba, ki pronica skozi liste dreves. In tišina. Kot sem že povedala, je trilogija *Potovanje v gozd*, *Varuhi gozda* in *Gozdni dnevnik* nastala po naročilu. V *Lisičji luni* pa sem gozd uporabila na alegoričen način. Pravkar se lotevam pisanja nadaljevanja, v katerem sem dogajanje postavila v mesto, kjer se počutim najbolj domače. Veliko mojih del je umeščenih tudi v mestno okolje, denimo *Ljubo doma* in *Koko Dajsa v mestu*. Tudi stripa *Luka iz bloka 1* in *2* sem umestila v blokovsko naselje, saj se mi zdi zelo pomembno, da mladi bralci lahko berejo tudi zgodbe, ki se dogajajo v urbanem okolju, ki ga dobro poznajo. Res pa je, da se strip *Grozna šola*, ki ga z Mihom Haniččem ustvarjava drugo sezono zapored za Ciciban, znova dogaja v šoli sredi gozda, kjer mi gozd služi predvsem kot prvobiten, skrivnosten kraj.

Kozin: Junaki bodo zapustili gozd le, če bodo dozoreli, premagali strah, če bodo sodelovali. Drevesa so najmočnejša, če so vsa skupaj, složna. Vsak človek je edinstven. To je le nekaj misli, ki jih lahko zasledimo v vaših zgodbah. Kakšne vrednote se vam zdi pomembno posredovati mladim in predvsem: kako jih posredovati, ne da bi ob tem začeli moralizirati?

Ogrizek: Mislim, da je pri tem bistvena pozicija, s katere pišemo, oziroma ton, s katerim govorimo mladim. Kadar se postavimo na izvzeto mesto in govorimo z vzvišenim oziroma pokroviteljskim tonom ali pa pridigamo o vrednotah, v katere ne verjamemo in jih ne živimo, gre za moraliziranje. Če pa pišemo o lastnih izkušnjah, tudi zdrsih, ustvarimo polje zaupanja. Odrasli nismo nezmotljivi niti popolni, imamo pa več izkušenj. Tudi slabih. In mladi morajo začutiti, da jih želimo dobronamerno deliti z njimi.

Kozin: Sloga in sodelovanje, poslušaj drugačnost sočloveka tudi junakom knjige *Gospodična z monstero* omogočita osebni razcvet in razvoj. V tem

delu ste se lotili aktualne tematike, identitete, samorazumevanja posameznika. Tema je podobna kot v knjigi *Ime mi je Damjan* Suzane Tratnik, vendar ste jo vi oživili za mlajše bralce. Lahko poveste kaj več o vašem Vanji, kako vas je našel in zakaj se vam je zdelo pomembno zapisati to zgodbo?

Ogrizek: Knjiga ima več pomenskih plasti, ena od njih je tudi vprašanje spola, a predvsem družbenega spola. Dogajanje sem postavila v nedoločljivo preteklost, ko je bila ločitev med spoloma bolj jasno načrtana, kar pokažem s prispodobno frizerskega salona, kjer sta ženski in moški del razdeljena s špansko steno. Deklica Vanja se na začetku postriže na kratko in tako simbolno prestopi na drugo stran. Svojevrsten odklon od spolne norme je tudi Cecilija, druga osrednja junakinja knjige, saj nima otrok in je zato dojeta kot "roža brez cveta". Vanjina mama Vera, ki ga zapusti, pa dekonstruira mit o materinskem gonu z druge plati. Tudi Silva, možata avtomehaničarka, pomeni odklon od stereotipa ženskih poklicev. Vanja je še v predadolescenci, tako da ima njegovo preizpraševanje (biološkega) spola drugačno težo kot v romanu *Ime mi je Damjan*, ki ste ga omenili. Pri Vanji je še odprto, kam ga bo to iskanje pripeljalo. Vprašanje spolne identitete je v generaciji današnjih mladostnikov zelo pomembno, a se ga obenem lotevajo – kot vidim pri svojih dveh otrocih in njunih prijateljih – na domiseln, igriv, neobremenjen način. Menim, da bo t. i. nebinarnost ena najpomembnejših družbenih revolucij, podobno kot je bila seksualna revolucija v šestdesetih letih prejšnjega stoletja. A o njej bodo morali pisati akterji sami, saj gre za tako velik miselni in izkustveni premik, da ga naša generacija po mojem mnenju ni sposobna v celoti razumeti.

Kozin: Z razvojem novih medijev so tudi knjige za mlade stopile korak naprej ali v korak s časom, če lahko tako rečem. Tudi vaš *Gozdni dnevnik* je interaktivna knjiga; gledate na to povezovanje knjige z digitalnimi mediji kot na dodano vrednost ali kot na – pogojno rečeno – nujnost, ki omogoča, da v časih, ko je vse več otrok odvisnih od telefonov in računalnikov, vzgojimo in ohranimo bralce in bralke?

Ogrizek: Po pravici povedano se mi ne zdi nujni, ampak odvečni del. Knjiga je, ob naravi in gibanju, ena redkih oaz v tem digitalnem svetu. Želim si, da bi tako tudi ostalo. Digitalne vsebine le na videz dodajajo, v resnici pa odvzemajo branju, pa tudi doživljanju nasploh, globino. V tem pogledu sem starokopitna.

Kozin: Za konec bi vam postavila še eno vprašanje glede branja, in sicer: če bi vas zdaj vaši potencialni bralci in bralke, ki pa to še niso, vprašali, zakaj brati, kaj bi jim odgovorili?

Ogrizek: Obstaja več vrst knjig, pa tudi več vrst oziroma vidikov branja. Obstaja denimo pustolovski vidik, pri katerem z branjem odkrivamo nove svetove, pa družabni, pri katerem spoznavamo nove ljudi, se vživljamo vanje, se učimo o odnosih ipd. Zame je najdragocenejši refleksivni vidik branja – da se prek branja pogovarjam sama s sabo. In postajam bolj potrpežljiv in sprejemajoč človek.

**Sodobna
slovenska
poezija**

Dušan Šarotar

Cirkus

Slikanica

Pika, velika kakor knjiga,
list popisan je že slika.
Možic pod klobukom
nikoli se ne slika.

Velik je ta očka,
ko na strehi za žogo
stika in ob tem še
luni krajec spiha.

Črka raste čez papir,
leta v glavi netopir.
Slika te več ne mika,
tam stoji samo še pika.

Poroka

Pliš in semiš se odločita,
da za vedno se vzameta.
Svatje so iz bombaža,
orkester je navita ura.

Že dišijo peščene torte
in pečenke, kruh, vse sorte.
Vse pripravljeno iz stare skorje,
servira se na pisane kartone.

Le kaj manjka, se sprašuje,
ko gleda to izmišljeno poroko,
mogoče žoge, kolesa in igrala?
Ne, samo prvič je sam doma!

Kralja

Dva kužka, ne majhna,
pravzaprav res velika,
višja od mestnega zvonika,
ves dan pojeta kot kralja.

Kaj v kraljestvu se igra,
rumba, samba, jazz ali rock,
tega ne ve več živi bog.

A kužka kot prava kralja
raje imata le mir in tišino,
da prebavi se veliko kosilo.

Potem pridejo še novice,
a njiju vabijo spet stezice,
luna v parku in klobasice.

Tak je dan v tem kraljestvu,
gospod ti počisti hiško,
gospa pa ugasne lučko.

Koncert

kaj počno instrumenti
ko so v dvorani sami
kje takrat je glasba
ko nihče je ne igra

violina želi prva biti
in bas mora ji slediti
trobenta, saks in rog
vsi počez vzdihujejo
klavir je kot orkester
ki melodijo si sam poišče
boben se po glavi tolče
harfa pa nemočno joče

tak vesel je ta koncert
brez not in dirigenta
res ga sliši samo tisti
ki ima ušesa v srcu

Čas

Vsak otrok ima svoj jok,
vsak nasmeh je čarni zvok,
vsak korak neznana pot,
to je pesem vseh otrok.

Čisto zgodnje je nebo,
sinje svetijo ta očesa,
to edina naša so nebesa.

Ladja čaka nekje otroka
in spomin vodi do otoka,
tam je skrita zlata doba.

Morja te vodi široka cesta,
med zvezde in velika mesta,
a nikjer ni več ista pesem.

**Sodobna
slovenska
proza**

Nataša Konc Lorenzutti

**Jutri bom siten
kot pes**

Foto: Studio Pavšič Zavadlav

Ko je mamica prišla pome,

sem bil priden kot lopatka za presajanje čebulic. Čepel sem v kotu, prislonjen k steni, pustil, da me je dvignila v voziček, za razliko od lopatke sem jo vdano gledal v oči in se ji priliznjeno smehljal. Seveda se psi smehljamo, kaj da ne! Ja, vem, da je bilo to hinavsko, drugače nisem baraba, samo omamljen sem bil od želje, da naredim nekaj velikega in po svoje, zahrbtnost mi ni v ponos. Takoj ko sva zapustila Cil kino hišo, sem skočil iz vozička in zbežal. Res, ne lažem! Tekel sem naravnost proti parku. Bil sem kot prava zvita podlasica. Mamičini klici so me vlekli nazaj, ampak sem jih premagal in tekel naprej. Pot sem si prejšnjega dne zapomnil in sledil sem vonju borovcev. Še dolgo sem slišal mamico, vendar si nisem premislil. Hotel sem v park, za vsako ceno. Figo mar mi je bilo, kaj bo z mano potem. Ustavljaj sem se le toliko, da sem dvigoval zadnjo taco in označeval pot. Nisem premišljeval, kaj bom jedel, kje bom spal, kdo me bo cepil in me ščitil pred bolhami, klopi, glistami. Spet mi je lila slina iz gobčka, zelo sem se upehal. Nisem vrhunski športnik, vendar sem pritekel do parka. Vrgel sem se na travo. Globoko sem dihal, videl sem sivkasto nebo nad seboj, plavajoče oblake, vrhove borovcev, ki so se rahlo upogibali, spreminjali so barvo in metali sence drug na drugega, odkril sem pasja nebesa.

Ko sem si oddahnil, sem bil žejen. Strahotno žejen. Zavohal sem vodo, šel za smrkom in odkril majhen zanikrn ribnik. V njem so plavale oranžne ribice. Simpaticne. Take sem že videl na televiziji, v risanki. Škoda bi jih bilo za ribje brikete. Popil sem nekaj vode, bolj za silo. Zdrznil sem se: *Kaj bo, ko bom lačen? Ah, šel bom domov, samo da se malo razgibam. Saj me bo mamica verjetno prišla iskat.*

Ulegel sem se. Zapihala je rahla burja. Ni mi šla na jetra. Ležal sem in čakal, da se prikažeta Golaž in Beni. Kmalu sem ju zagledal. Beni je že tekel proti meni.

Živela svoboda! je vzkliknil, ko se je približal. *Bova trenirala?*

Nisem še v formi, sem odvrnil. A ne vidiš, da sem crknjen!

“Kaj je pa to zdej! Ke maš pa ti dons svojo rožco?” je vzkliknil Golaž. “Pa ja nis kr sam pršu? A si kidnu?”

Bil sem ju tako vesel, da sem pozabil na utrujenost. Skočil sem pokonci.

A nisi crknjen? se je zarežal Beni. Seveda se psi režimo, kaj da ne!

Golaž je takoj vedel, kaj hočem, pobral je palico in zaklical:

“Aksel, Beni, akcija!” In je vrgel palico, da je letela čez park. Tekel sem kot nor, divjal skupaj z Benijem, pomislil sem, da mi je tek prirojen, da sem res talent, samo da tega prej nisem vedel, in da se bom lahko prijavil na svetovno prvenstvo, tekel sem hitro, noge, ki so bile po novem tačke, se mi niso več zapletale. Zgrabil sem palico še pred Benijem in jo nesel nazaj. Čudovit popoldan je bil, pretežno oblačno, z blago burjo, ki me ni motila. Zjutraj sem bil krivičen do vremenarja. Kar je scmaril, je bilo dobro. To, da sem pes, mrcina in žvau, pa je bilo sploh fantastično.

Ko sem tako skupaj z Benijem brez prestanka lovil palico, mi je v ušesa butnil znani glas. Ustavil sem se, tačke so mi odpovedale. Zagledal sem mamico, ki je vpila:

“Aksel, porednež, kje se klatiš!”

Pes se usmili, je rekel Beni in se postavil zraven mene.

Bila je divja. Stekel sem k njej, spustil palico pred njene noge, pomahal z repom, dvignil ušesa in se ji milo, nadvse ljubeče zazrl v oči. Ona pa je rekla: “Navadna pasja zguba si. Vedela sem, da bi morala vzet kavalirja, ne tebe.”

Sveta pašteta, niti sanjalo se mi ni, kdaj in kje me je vzela in da je mogoče izbirala med mano in *kavalirjem*. Sploh nisem vedel, kaj je to kavalir – žival ali rastlina. Mogoče ji je žal, da ni vzela rastline, ta nikoli ne beži od svojih skrbnikov. Ne, nisem se mogel spomniti, kdaj in od kod sem prišel k mamici.

“Dajte, no,” se je oglasil Golaž. “Pes je rad zunaj, to je normalno.”

Mamica je najprej obstala, potem pa še bolj znorela.

“Kako se pa vi grdo obnašate!”

“Vi pa, oprostite, nadirate žvau, ki ni kriva za vaše ideje!”

“Porkaduš! Sebe pogledite! Kdo pa mislite, da ste?” je zakričala mamica, da sem se je začel bati. “A mislite, da so vsi psi tako nemarni kot vaš? Moj je lepo vzgojen, še nikoli mi ni ušel. Vi ste slabo vplivali nanj, ker ste ga včeraj spodbujali, naj se valja po tleh!”

“O, mater, adijo pamet, oprostite, gospa, ampak res me zanima, a ste že kdaj vidli volka v toplicah pa medveda pr frizerju? Sej je lepo, da ga mate radi pa da tko skrbite zanj, ampak ne morte ga pa met ceu cajt not zaprtga, no, in ga zmerjat zato, k laufa za palco!”

“Kaj se sploh vtikate, vi, gnida!”

“Veste kaj, gospa, zmerjal me pa ne boste. Greva, Beni!” Stopil je še do mene, me počohal za ušesi in rekel: “Fletna žvauca si, veš.” In se je obrnil, da bi šel.

Moja mamica pa, ne vem, kaj jo je pičilo, je zamahnila s torbico in ga kresnila po hrbtu.

Beni je zabevskal, se zakadil v mamico, zgrabil njeno široko hlačnico in je, resk, en kos odtrgal. Bil sem tako zmeden, da nisem vedel, koga naj branim in koga napadem, zato sem, ne da bi razmišljal, še jaz odtrgal en kos mamine hlačnice.

“Banda hudičeva!” je zavreščala. “To je norišnica!”

Z Benijem sva se ustrašila in se nehala zaganjati vanjo, mislil sem, da se bo še bolj drla, ampak se ni, planila je v jok. Golaž je otrpnil in jo gledal.

“Oprostite, nisem hotela!” je objavkala mamica in se zrušila na bližnjo klopco. “Žal mi je, vsa iz sebe sem. Nisem hotela. Sploh nisem taka. Nikoli še nisem kričala na svojega psička in človeka tudi še nisem udarila. Spravite, prosim, vašo zverino stran od mene!” je milo rekla Golažu, meni pa: “Pridi sem, tulipanček. In oprosti mi, lepo te prosim.”

Prišel sem k njej, seveda, bila je to spet moja mamica, imel sem jo rad in sem ji že oprostil. Kos njene hlačnice sem ji položil pred noge in se stisnil k njej.

“Beni!” je poklical Golaž. Beni je skočil k njemu in mu nesel svoj kos hlačnice.

“Oprostite,” je še enkrat v solzah rekla mamica.

“Je že v redu,” se je nasmehnil Golaž. “Mi je zlo žou za vaše hlače.” Pobral je kos blaga na tleh in ji ga dal v roko.

“Saj sem sama kriva!” Mamica se je zdaj že malo nasmehnila, ampak so ji še vedno tekale solze. Golaž je iz žepa izvlekel velik, lepo zložen robec iz blaga.

“Nate, vzemte, gospa, opran je in zlikan. Kar pomirte se, nisem jezen. Vzemte robec, mi ga boste potem enkrat nazaj prnesli. Tamle žvim, na konc mesta, v zadnji vrsti hiš, pridite na obisk pa na kofe!”

“Hvala,” je zahlipala moja mamica, pospravila oba kosa hlač v torbico, vzela robec in si obrisala oči.

“Pod hribom, številka sedem,” je zaklical Golaž. “Adijo. Pa res pridite. In psa prpelte s sabo. Nč se sekirat, vse je v redu. Adijo. Beni, pejva,” je zaklical. Beni je pritekel k meni:

Gašper mu je ime, zapomni si. Pod hribom sedem, hiša lepo diši. Po praženih jetrcih, spoznal jo boš! Se vidiva.

In sta šla. Zlezel sem mamici v naročje in jo polizal po obrazu. Ni me odrinila.

“Ti moj buhteljček,” je rekla. Pojma nimam, kaj je to. Mogoče kaj za pojest.

Ko je nastopil večer,

bi si lahko oddahnil, ampak si nisem. Žrlo me je, da sem še vedno mami-na scrkljana mevža in da mi je pogum, s katerim sem izpeljal svoj načrt, uplahnil. Pregarjalo me je tudi tisto, kar sem izvedel med mamičinim vpitjem: da bi namesto mene raje vzela *kavalirja*, kar je pomenilo, da sem nadomestek za nekaj neznanega.

Večer je imel vonj po briketih, mamini zobni pasti, palačinkah s špinačo in prepotenih nogah. Davor, ki se piše Krivec, je prišel naravnost iz službe. Ne zavidam ljudem, ki so ves dan v čevljih. Tace so najsrečnejše bose. Izogibal sem se mu v velikem loku. Z mamico sta gledala televizijo.

“Umij si noge, ljubček. Ali pa se kar stuširaj,” mu je vljudno rekla mamica in s tem odrešila tudi mene. Davor jo uboga, ker je zaljubljen vanjo. Mene pa ne mara. Kadar sedi pri njej na kavču, moram biti jaz na tleh. Izkoristil sem čas, ko je šel v kopalnico, da sem se malo pocrkľjal, ampak sem se umaknil takoj, ko se je vrnil, oblečen v majico s kratkimi rokavi in v hlače od trenirke.

“Miška moja, bi ti meni dala eno mrzlo pivo?” je vprašal. Mamica je šla v kuhinjo in mu ga prinesla. Nato sta gledala televizijo. Vmes jo je kar naprej nekaj spraševal. *Bi šla z mano v kino? Kdaj bova pa imela čas, da greva na morje? In če bi midva skupaj delala? Bila bi tajnica v moji pisarni.* Ona je rekla: *Ne še, srček. Ni še čas. Mogoče kmalu.* Potem sta gledala film in se objemala. Smukal sem se tam okrog in čakal, da me bosta opazila.

“Naj se igra s pujskom,” je rekel Davor. *S pujskom, ja!* Misli je mene, jaz naj se igram, da se me bo rešil.

“No, igray se s pujskom,” je ukazala mamica. Prijel sem pujska z zobmi in ga malo grizljaj. Brez veze, to sem delal samo zato, ker je ona rekla.

V filmu sta se dva prepirala. *Zapuščam te!* je vzkliknil moški. *Prav, zapusti me, če me ne maraš več,* je zavpila ženska. *In najin otrok? Vzemi svoje stvari in mi pusti otroka.*

“Uboga ženska,” je zavzdihnila mamica. “Zakaj se je sploh poročila z njim?”

“Ni vedela, da bo tak.”

“Upam, da se ti ne boš tako spremenil.”

“Nikoli,” je rekel Davor in jo skoraj zmečkal.

“Kaj gledaš? Igraj se,” je zarohnel name.

Ja, ja, igray se! Ti se daj, če ti je toliko do tega!

Obrnil sem mu hrbet, ampak tega še opazil ni. Pujska ne maram več, ker smrdi po avtomobilskih gumah. Vrgel sem ga v kot in stikal po kuhinji. Moj smrček je zaznal vonj po Beniju. Sledil sem mu. Vodil me je do kuhinjske omarice pod koritom. Odprl sem vratca, za katerimi je koš za odpadke. V smeteh sta ležala kosa maminih hlač, ki sva ju z Benijem skupaj obdelala. Natančno sem vedel, kateri kos je bil v mojem in kateri v njegovem gobcu. Ugotovil sem, da mi smrček deluje bolje kot prej. Pomirjalo me je spoznanje, da se kot pes razvijam in napredujem. Na tem svetu si lahko dober tekač, dober vremenar in dober vohljač. Zaprl sem vratca, se odvlekel v svoj kot in se ulegel. Skoraj sem že zadremal, ko me je našel Davorjev glas:

“Prav, ga bova pa jutri po zajtrku peljala,” je rekel. “Naj ga kastrirajo. Meni se to sicer ne zdi potrebno, ampak odločitev je tvoja, pes je tvoj.”

O čem se pogovarjata? Dlake so se mi postavile pokonci.

“Veterinar je rekel, da se bo potem umiril. Ne sicer takoj, počasi pa, že v nekaj tednih.”

Ojoj, veterinarja bom nabasal, že brez tega sem na tleh, moj ljubi čevapčič! In kaj pomeni, da psa kastrirajo? Zvenelo je strašno.

Spet sem bil popolnoma buden. Mamica in Davor sta poslušala poročila, tudi vremensko napoved, obetalo se nam je sonce. *Dobro, vremenarji moji,* sem tiho rekel. *Vsaj vi me niste razočarali! Popoldan boste mogoče malo pokvarili, ker ste napovedali možnost popoldanskih ploh in neviht, ampak saj razumem, da je fino kaj ušpičiti, ker je drugače služba dolgačasna. In verjetno vam je prenaporno, če ves dan kurite!*

Misel na vremenarje me je uspavala. Še sam ne vem, kdaj me je zmanjkalo. Zbudil sem se le, ko so ponoči zaškripala vhodna vrata. Iz stanovanja

je izginil vonj Davorjevih tac, njegovi čevlji so šli ven, Krivec pa z njimi. Dobro. Nisem ga imel neznansko rad, saj to ste verjetno že opazili. Nato sem spet potonil. Krdelo veterinarjev v belih haljah in s kovinskimi očali me je lovilo po stopnišču bloka. Vsi so imeli v rokah ogromne injekcije. Eden od njih je bil oblečen v smučarski kombinezon Marcela Hirscherja, svetovnega prvaka v slalomu in veleslalomu, ki ga moja mamica obožuje in bi padla v nezavest, če bi prismočal iz televizije. V mojih sanjah je Hirscher posodil kombinezon veterinarju. Ne vem pa, kdo mu je dal očala, imel je namreč plavalna, v rokah pa vrtno škarje, s katerimi je strigel po zraku, da je kar žvižgalo, in me lovil z njimi. Zatulil sem. Potem je prišla mamica in me odrešila. Dvignila me je in me nesla k sebi v posteljo.

“Nič se ne boj, kozarček zlati,” je šepetala. “Pri meni si na varnem. Umiri se in zaspi.”

Postalo me je še bolj strah. Varnost pri mamici je postala nevarna. Bal sem se biti v hiši, občutljiv kot kozarček, stran od borovcev in neba z oblaki, daleč od pasjih nebes, z njo, ki me bo zjutraj peljala k Marcelu Hirscherju. Dežural sem do jutra, ko se je vrnil Davor. Prišel je v športnih copatih, ki jih je nosil samo ob sobotah, držal se jih je vonj po teniškem igrišču. Iz kuhinje se je privalil duh po kavi in krofih. Takoj sem pomislil na Hirscherja. Zvilo me je v trebuhu. Kadar me je strah, dobim drisko. Zacvilil sem in stekel k vhodnim vratom. Mamica je prišla hitro, ampak vseeno prepočasi, ker je bilo moje črevesje pod silovitim pritiskom. Dvignila me je v naročje in me nesla dol. Vrenje v mojem trebuhu pa je nezadržno naraščalo. Ona lepo počasi dol, moja kolobocija pa vedno hitreje gor. Ker je bilo dvigalo zasedeno, je šla peš po stopnicah, ampak prepočasi, prepočasi! Vedel sem, da je vprašanje sekund, kdaj se bom razpočil kot balon, ki ga prebodeš s krempljem. Zelo težko sem se zadrževal, molil bi pasje molitvice, če bi jih znal, samo da bi me čim prej odložila na travo. Stopila sva že ven, na stopnišče pred vhodom, še vedno me je držala v naročju. O, križ pasji! Nisem več zdržal. Razpočil sem se, čisto zares! Eksplodirala so mi čreva. Gmota driske se je skozi edini izhod iz črevesja razletela na vse strani, po šipi vhodnih vrat, po belih stopnicah, po zvoncih domofonov in kar je najhuje – po maminih oblačilih in natikačih. Zavpila je tako, da bi mi lahko razneslo še ušesa, glavo in pljuča, če se ne bi na vso moč izstrelil iz njenega naročja, do dna osramočen, s takšno močjo, da sem preletel bajer svojega dreka na stopnicah in tekkel, tekkel, samo tekkel, stran od vse te gnojnice. Ničesar več nisem slišal za seboj, nič več mislil, samo tekkel sem, kakor prejšnjega dne, ampak ne v park, seveda ne, tam bi me Davor in mamica takoj našla, če bi me sploh iskala. Pomislil sem, da sem se jima

dokončno zagabil in da za mamico zdaj spadam h golazni, ki je ne mara: klopom, bolham, ušem, glistam, stonogam, mišim, podganam, golobom in potepuškim mačkam. Zdelo se mi je možno, da me sploh ne bo iskala.

Vseeno sem raje tekel na drugo stran mesta proti hribu, ki ga nisem poznal. V tisti konec, kjer živi Gašper z Benijem. *Saj sem povabljen! Sicer z mamico, ampak tudi brez nje me bodo sprejeli*, sem sklenil. *Našel bom hišo pod hribom, kjer diši po četrtekovi hrani. Samo umiti se moram, a ne, takle ne morem na obisk.*

Prišel sem že do zadnjih blokov na drugi strani mesta, za njimi so rasle tri vrste hiš. Izogibal sem se ljudem, ki so vodili svoje pse na sprehod. Večina je bila namenjena ven iz mesta, proti hribu. Spet sem zavohal borovce, travo, oblake in vodo. Najbolj mi je dišala voda. K vsem tem vonjem so bili primešani še drugi, ki jih nisem poznal, vendar med njimi ni bilo vonja po briketih, milu in čevljih. Postal sem lahek, tekel sem. Če bi znal, bi zapel kakor teta Cilka, o ljubezni, prostosti, planincih, ovčicah, dekličih in fantičih, pastiricah in žgancih, Kristusu in Mariji, mačkah in psih. Kadar se je basala z evkaliptusovimi bomboni, si polagala rezine paradižnika na obraz in mi pri tem razlagala, da se bo zaradi oblog pomladila in polepšala, je zapela *En hud pesjan je živu, se futrou je z ljudmi, iz njih župco si je kuhal, obral jih do kosti*. Ta mi je bila od vseh najbolj všeč, pa tudi Cilka mi je bila všeč, zaradi mene se ji ne bi bilo treba ne mladiti ne lepšati.

Tekel sem naravnost in se umikal, kadar mi je kdo prišel naproti. Skril sem se v grmovje, saj nisem hotel, da me kdo vidi tako svinjskega. Psi so me najbrž zavohali, ker so lajali in vlekli v mojo smer, vendar so jih gospodarji s povodci vlekli nazaj.

Potem pa sem zagledal nekaj najlepšega, kar so kdaj videle moje oči.

Ko sem dojel, da iz odprtine v zemlji teče voda,

sem postal neznansko dobre volje. *Kakšna kopalnica na prostem!* Voda se ni stekala v umivalnik niti v kuhinjsko korito ali v bide, ampak je napolnjevala kotanjo med skalami. Bila je prozorna, bistra, čudovita. Zakadil sem se vanjo in pil, se namakal, se umival. Voda se je prelivala čez rob kotanje, vanjo pa je pritekala nova, neskončna voda. Čeprav sem bil kmalu povsem čist, sem se še zmeraj namakal. Nato sem zlezel iz kotanje, se otresel, zleknil sem se na sonce in zadremal.

Zbudil me je glas, ki sem ga dobro poznal: "Lej ga, lej, a ni tole naš Aksel?"

Gašper z Benijem! Stekel sem k njemu, bil sem ga strašno vesel.

“Kaj pa ti tle delaš? A si jo spet pobrisou?” je vprašal Gašper.

Oj, kolega Kožuh, me je pozdravil Beni.

Kaj bom jaz še vse postal, preden bom vremenar! Naj mu vrnem? Zelo kožu-hast ni, zato raje:

Oj, prijatelj Tepih.

Beni me je polizal.

Milo sem gledal Gašperja. *Ne izdaj me, prosim.* Razumel je.

“Brez skrbi,” je rekel. “Če bi bil jaz pes, bi tud kidnu. Ne bi pustu, da me majo za človeka. Sej tud človek ne sme pustit, da ga majo za psa. Sam zdej pa res ne vem, kaj nej nardim. Pejd z nama na sprehod, dej, ta cajt bom pa jest fajn premislu. Nč se ne boj, kr prid. Dej, prid. Lepo zraven mene hod, ker nimam še enga povodca.”

Ubogal sem ga, z veseljem. Tudi mamico sem ubogal, vedno do zdaj. V četrtek sem se ji prvič izneveril, v soboto pa drugič. Beni je skakal zraven mene in bevskal:

Pejva, Kožuh, pejva.

Poskočil sem od sreče, da sem svoboden in čist. S široke poti smo zavili na ozko stezo med drevesi. Česa takega še nikoli nisem videl, no, razen na televiziji. Kakšna drevesna gneča! Drevo zraven drevesa, kakor sto Davorjev zraven stotih mamic, vmes pa grmovje in manjša drevesa. Tu je Gašper Benija spustil s povodca. Takoj sva se zakadila s poti, vohljala po grmovju, v zraku je bilo toliko vonjev, da sem jih težko ločil, prerivali so se med seboj in se borili za prvo mesto v mojem smrčku. Z Benijem se nisva oddaljevala od Gašperja, ves čas sva se držala tako blizu, da sva ga še lahko videla. Pogovarjala sva se o drevesih. Vse je poznal: bukev, hrast, smreko, gaber, lesko. Vsake toliko mi je prišlo na misel, da moram h Gašperju in preveriti, ali je že razmisлил, kaj bo z mano. Razložil mi je:

“Tle midva hodva vsako jutro, veš. Zjutrej smukneva v hrib, popoldne v park. Med tednom greva bl zgodej, še pred mojo službo, ampak dons je sobota, pa sva mau pozna. Kaj so pa teb nardil, da si pobegnú? A so te hotl kastrirat?”

Vdano sem ga pogledal. *Ja, hoteli so me kastrirati, in čeprav ne vem, kaj to pomeni, sem se ustrašil.* Iskal sem po spominu in po vseh oddajah, ki sem jih gledal, našel sem besede: *nadzirati, dirigirati, obirati, kritizirati, umirati.* Nisem pa našel *kastrirati*.

“Sej te razumem, veš, ti bučka moja luškana,” je rekel. S tem mi ni prav ničesar pojasnil, samo potolažil me je malo. Zakadil sem se v grmičevje, Beni je tekkel ob meni.

Tako smo prišli iz gozda in se znašli na čistini, kjer ni bilo dreves, trava je bila na kratko postržena, samo eno drevo je raslo sredi pričeske, pod njim pa je stala miza s klopjo.

Ko sem se ustavil na robu,

je Gašper rekel: "Tole je moja parcela, vidiš, Aksel. Mizo in klopco sem naredil iz podrtega drevesa. Vidva kr laufejta, jaz se bom pa tle usedu, moram nekej napisat."

Iz majhnega nahrbtnika je izvlekel zvezek in svinčnik, sedel za mizo in si začel s prsti masirati čelo. Ampak Beni ga ni pustil pri miru. Stekel je k njemu, sedel in ga pričakujoče gledal. Vedel sem, da bi rad palico, in Gašper je to razumel. Vstal je, stopil do roba frizure, pobral palico in nama jo vrgel. Oba sva tekla za njo, Beni je bil tokrat hitrejši in jo je ujel že v zraku. Občudoval sem ga, res je pravi atlet. Verjetno pa je vedel, da mora zdaj pustiti gospodarja pri miru, zato se je s palico sam podil po travi in me vključil v igro. To je bila druga varianta harmonke. Beni je tekal s palico med zobmi, se metal po tleh, jo grizel, jaz pa sem ga lovil tako dolgo, dokler mu ni palica ušla iz gobca, zgrabil sem jo in tekel, da je lahko on lovil mene. *Zgrabi, šavsni, izpusti, popusti, primi, teci ... Bravo, Kožuh, bravo, dobro ti gre! Skoči, spodvij tace, podaj, hvala, na, podam nazaj, greva vštric, laufaj, pazi, štor, no, za las je šlo!* Od časa do časa mi je pogled ušel h Gašperju pod drevesom, ki je lezel globoko v svoj zvezek. Vse bi bilo popolno, če me ne bi skrbelo, kakšen bo rezultat masiranja čela. Vedno manj živahno sem tekal in vse pogosteje pogledoval proti njemu.

Naenkrat je sunkovito vstal, kot da bi se spomnil nečesa, kar je treba nujno opraviti, zvezek je s pokom zaprl, ga pospravil in poklical:

"Fanta, gremo!"

A zdaj sem pa že fant?

Bo treba ubogat, fant, je rekel Beni.

Čakal sem, da mi Gašper pove, kako se je odločil. Nazorno sem se mu približal, da bi ja pogruntal, kaj hočem.

"Ja, ja, saj vem," je rekel. Spet dokaz, da bere misli. "Oblubu sem ti. Sej tuhtam, brez skrbi." Odpravili smo se nazaj skozi gozd. Oba z Benijem sva hodila ob Gašperju.

"Tkole sem se odloču," je začel. "Zdej boš šel z mano k men domov. Naš Beni ma kočo in ogrado na dvorišču, zunej žvi. Dons ostaneš pr ns. Tvoja

skrbnica bo ziher popoldne pršla pote. Pogovoru se bom z njo in ji reku, da bom jaz poskrbu zate, če te ne vzame nazaj. In če bom jaz poskrbu zate, bom najdu fajn famijo. Poznam dost ljudi, ki bi te mel radi. Se strinjam, da nisi tulipanček, piskr za rože in ne vem, kaj še vse.”

Načrt je zvenel grozeče. *Nova družina? O, ne, rad imam svojo mamico!*

“Sam zdej me morta pa res ubogat, ker mam sam en povodec in vaju ne morem obeh prvezat, zato ne bom nobenga. Lahko gresta naprej in me počakata pr izviri. Potem pa zraven mene do doma, kot da sta na špagi.”

Oba sva pomahala z repom, kar pomeni privolitev, če mogoče kdo ne ve. Nisem razumel, kje se dobimo, vendar sem se popolnoma zanesel na Benija, ki je bil miren, zato sem vedel, da mu je vse jasno. *Kar za mano, je rekel. Tekel je naprej, sledil sem mu, prišla sva do vode. Aha, to je izvir! Koliko novih stvari, ki obstajajo zunaj televizorja, sem že spoznal, odkar sem pes! Ampak ... nova družina! To ne bo dobro. Ne in ne!*

Ko smo prišli na dvorišče,

smo srečali eno žensko in dva enaka fanta. Prvi je pometal potko pred hišo, drugi se je vozil po njej na rolki. Poznam ta šport, gledal sem oddajo *Vsi na rolko*. Ženska je zalivala rože v loncih pred vhodom, Beni je stekel k njej, jaz pa nisem vedel, kako naj se obnašam, zato sem se raje držal na razdalji.

“Kje si pa dobil tega prisrčnega psička?” je vprašala Gašperja. Ta je stopil k njej in jo poljubil. Tudi jaz sem stopil k njej, vendar je nisem poljubil.

“Tisti je, sej sem ti pravu, iz parka. Ušel je uni puncu, k sm ji posodu robec. Nej počaka tle, stoprocentno bo pršla pogledat, povedal sem ji, kje žvim. Če ne pride, ga bom pa v zavetišče peljal, da bodo s čipa prebral, kam spada.”

“Kok je fleten,” je rekel fant, ki se je vozil na rolki. Pripeljal se je do mene. Ponudil sem se mu v čohanje. Zraven je prišel tudi njegov dvojnik.

“Pa je res lep,” je potrdil. Oba ste me božala, Beni pa se je postavil zraven:

Čakaj, čakaj, Kožuh, a nisi ti samo na obisku?!

Oprosti, no, Tepih, saj veš, da mi paše.

Dobro, naj ti bo. Dokler boš tukaj, si deliva hrano, streho in čohanje. Ampak jaz imam prednost.

“Daj, no, Beni, vse je v redu,” je rekel eden od fantov. “Še zmeraj si prvi.” Očitno v Gašperjevem krdelu vsi berejo misli.

“Pasma?” je Gašperja vprašala ženska. *Kaj pa je spet to? Pas ma? Ne, nimam, gospa, imam pa ovratnico.*

“Najbrž je mešanec,” je rekel Gašper. “U zavetišču bojo vedli.”

Tudi jaz sem mešanec, mi je prišepnil Beni. Potomec dveh mešancev.

Aha, mešanca sva. Ne kavalirja ne rastlini, ampak nekaj vmes. Kaj je čip, kaj zavetišče, po čem bodo vedeli, kam spadam? Brskal sem po svojem televizijskem spominu, našel pa samo reklamo za pasje kolačke. Pekle so me tace, bil sem čisto crknjen in tudi lačen, saj sem od doma pobegnil še pred zajtrkom.

Gašper naju je spustil v široko ogrado pod drevesom, zleknila sva se v senco, zamižal sem in skoraj zaspal, miren pa nisem bil, ker te lakota naredi živčnega.

Če spiš zunaj, drži ušesa pokonci, mi je razložil Beni. Da imaš vse pod kontrolo.

Prav, bom poskusil.

Napel sem ušesa in jih dvignil, ampak vsakič, ko me je zmanjkalo, so mi padla dol.

Ne morem, ne stojijo, če zaspim.

Natreniraj. Pazi. Napni. Tako, ja. In zdaj vključi stikalo zadaj.

Stikalo?

Ja, to je ena tipka tam zadaj, povezava na ušesa. Imej ves čas vklopljeno.

Aha, ušesa, tipka za ušesa ...

Pozorno sem razmišljal, kateri del glave mora delovati, da ušesa ostanejo pokonci. O, prašiček Matiček, to pa res ni lahko. *Kako naj spim, če moram ostati buden?*

Ja, tista, ja, tista je za ušesa. Tam pritisni, saj bo šlo. Zdaj pa obdrži vključena, super, ne spusti več. Ko boš zaspal, bo držalo, mi je prigovarjal Beni.

Ležal sem, se pretegoval, mislil na ušesa in spet malo zadremal.

Eno uho ti dela, drugo pa ne, me je opozoril.

Dobro, daj mi malo mir, prosim. Saj lahko ti poslušas za oba.

Za danes naj bo, ker si začetnik.

Končno bi lahko zaspal, če mi ne bi vedno bolj krulilo v trebuhu. Vsakič ko me je zmanjkalo, sem se zbudil od kruljenja.

A tukaj nič ne jeste? sem vprašal Benija.

Pol ure po jutranjem sprehodu. Čez pet minut, je mirno rekel.

Kako veš?

Imam strenirano. Točno vem. Ko si rečem: zdaj bom jedel, odprem oči in v tistem se Gašper prikaže s krožnikom na stopnicah.

Tudi jaz bi rad natreniral svoja ušesa in svojo uro. Takoj sem začel vaditi. Shranil sem občutek, koliko je pet minut, ker je toliko časa preteklo do takrat, ko je prišel Gašper s posodo, iz katere je tako dišalo, da je moj želodec hotel preskočiti ograjo.

“Tle mata mau makarončkov s pasjo radostjo. Tkole. Damo lepo na pol, tle maš ti, Beni, tle pa ti, Aksel.”

Dobila sva vsak svojo porcijo.

Ti je všeč? me je vprašal Beni s polnim gobcem.

Prima, sem odgovoril, s prav tako polnim gobcem. *Kaj pa je pasja radost?*

Tele majhne klobasice.

O, *mamica moja*, kako so radostne, sem rekel. *Najboljša hrana v mojem življenju, poleg čevapčičev pri Cilki.*

V glavi so mi zadonele grožnje: driska, vetrovi, bruhanje, izpuščaji, srbečica, izpadanje dlake, žolč, zajedavci ...

Gašper, ki je prišel pogledat, kako nama gre, in ki bere misli, je rekel:

“Ne sekiraj se, mali. Vem, da nis navajen take hrane. Nau ti škodla. Mi našmu Beniju ne dajemo briketov, ampak polento, makarone, riž, pa zmerej mau mesa zraven, govedino iz župe al pa tele klobasce. Nobenih težav nima.”

Spomnil sem se, da sem jutranjo drisko dobil od strahu in ne od hrane. Gašperju sem verjel. Do čistega sem polizal krožnik. Potem sem odplaval in pozabil na vse, kar se mi je v življenju hudega zgodilo. Eno uho mi je uspelo obdržati pokonci. *Za začetek ni slabo, jutri bo že bolje šlo.*

Ko sem ravno lepo zaspal,

me je ruknil glas, ki je zavpil: “Profesor!”

Skočil sem pokonci. Kličejo mene? Imel sem že toliko nazivov, da se mi je zdelo vse možno. Oh, ne, zagledal sem Davorja. Stopil je iz avtomobila in klical nekakšnega profesorja.

Kdo je pa ta frajer? me je vprašal Beni.

Privesek od moje mamice. Davor Krivec, ki je kriv, da sem izgubil službo na kavču.

Na kavču? Kje pa je to?

Ti bom povedal, samo tole bi rad slišal ...

“Ja, dober dan, gospod profesor!” je tulil Krivec in hodil proti hiši.

Iz avta je izstopila še mamica v svetlo modri obleki in belih natikačih, sledila je privesku. Gašper je stal pred hišo, v rokah je držal skledo solate, ki jo je ravnokar nabral.

“Krasno, da se vidiva!” je rekel Davor, ko je prišel do njega.

Kdo je profesor? sem vprašal Benija.

Gašper.

Je profesor?

Ja. In pisatelj. A nisi vedel?

Kako naj bi vedel? Kaj pa dela profesor?

Uči.

Mlade pse?

Ne, mlade ljudi.

A!

Medtem je k meni priplaval znani glas:

“O, srček moj, kje si bil? Pa se me ja nisi bal? Saj te ne bi kregala, no! Pridi k meni, pridi!”

Mamica se je približala vratom ograde in jih začela odpirati. Nisem vedel, kaj naj storim. Pol mene bi steklo k njej, pol mene proč. Pol psa bi se še naprej hranilo z dietnimi briketi, pol ga je hrepenelo po makaronih s pasjo radostjo. Ker se nisem mogel pretrgati na pol, sem se cel zavlekel v Benijevo kočo in se delal mrtvega. Beni je šepnil:

Jo bom jaz potolažil.

Stekel je k njej in tako mahal z repom, da je metalo pesek na vse strani. Pobožala ga je in zaklicala Gašperju:

“Vaš mi zaupa, naš pa ne.”

“Pusti ga, no, ljubica,” se je vmešal Davor. “Pridi sem, glej, tale gospod je moj bivši profesor Gašper Ažman!”

“Sem slišala,” je rekla mamica, se oddaljila od naju z Benijem in šla proti Gašperju. “Ne bi verjela.”

“Ne bi, ne? Saj znam tudi lepo govoriti, brez skrbi. Moj pouk teče v brezhibni, knjižni slovenščini. Bo držalo, mladi gospod?” je bil Gašper naenkrat ves pravičen.

“Ja, seveda, saj učite slovenski jezik s književnostjo,” je rekel Davor.

Mamica je profesorju ponudila roko. Ta je najprej odložil skledo na stopnice in potem sta se rokovala. “Metka Fišer sem. Prav dobrega mnenja o meni si niste mogli ustvariti. Oprostite za včeraj. Vidim, da ste res kavalir.”

Je rekla kavalir? Ne me basat! Kako bi lahko takrat, ko me je izbirala, namesto mene vzela Gašperja?

“Vse je v redu, gospodična Metka,” je rekel Gašper.

“Metka je moja punca,” se je pohvalil Davor.

“Me veseli,” je rekel Gašper. “No, tamle sta moja sinova, dvojčka Simon in Jakob.”

Fanta sta se približala.

“Sanja, prideš ven?” je poklical skozi vhodna vrata.

“Tako,” se je slišalo iz hiše.

Povabil je Davorja in Metko za mizo na vrtu. Jakob in Simon sta sramežljivo stala pod drevesom, eden je držal žogo, drugi se je vlekel navzgor po špagi, ki je visela z veje, oba sta opazovala trojico.

“Si diplomiral?” je Gašper vprašal Davorja.

“Seveda, končal sem pravno fakulteto, v odvetniški pisarni delam.”

“A dej no! Advokat!” je rekel Gašper. “No, sej si že na gimnaziji kazal talent za pravičnost. Veste, gospodična Metka, tale služba tle, na gimnaziji, je blo moje prvo delovno mesto. Zarad tega sem se tud preselu z Gorenjske sem dol, na Primorsko. Tle sem spoznou ženo, Sanjo ... Še mejhno punčko mava, lih zbudila se je. Jakob, Simon, pejta pomagat mami. Na, Jakob, nes solato not!”

Fanta sta se prav počasi primajala k očetu in se potem odmajala v hišo.

“No, v glavnem,” je nadaljeval Gašper. “Je pa res fino, da smo se tkole srečal. Z Metko sva se že dvakrat vidla dol, v parku. Kje pa vidva žvita? Sta še pri starših?”

“Jaz sem se odselila. Delam na banki, imam svoje stanovanje, starše pa v Ljubljani,” je rekla Metka. Poznal sem jih. Večkrat sva jih obiskala.

“Jaz sem še pri mami, očeta nimam več,” je rekel Davor. “Ampak z Metko razmišljava o poroki.”

Uf, tega pa nisem vedel, sem šepnil Beniju.

Slabo kaže. Držal ji boš obleko, nosil venček na glavi, plesal z vrtnico med zobmi.

Pes se usmili! sem zavzdihnil.

Iz hiše sta prišla fanta, seveda nisem ločil, kateri je Jakob in kateri Simon. Eden je v naročju nosil majhno deklico, še zaspano, ki je mežikala, ko so prišli na sonce.

“Tole je naša Hana,” je rekel Gašper.

Med vhodnimi vrati se je prikazala Sanja s pladnjem, na katerem je nosila vrč in kozarce. Še vedno sem se stiskal v notranjosti pasje ute. Beni je ležal zunaj, tudi on je budno spremljal dogajanje.

Cirkus, kaj? me je dražil. Mogoče boš na ohceti vrtel žogo na smrčku, hodil po vrvi in zbiral prispevke za poročno potovanje v Dominikansko republiko.

Fant, me skrbi, sem pojamral.

Nisi mi povedal, kaj je to kavč.

Moja izgubljena domovina, sem zavzdihnil.

Ilustracija Igor Šinkovec

Knjiga Nataše Konc Lorenzutti *Jutri bom siten kot pes* z ilustracijami Igorja Šinkovca bo v kratkem izšla pri KUD Sodobnost International.

Barbro Lindgren se je rodila leta 1937 v Stockholmu. Pisateljica slovi po svojevrstnem jeziku, v katerem s polno humorja in topline najraje nagovarja najmlajše bralce. Napisala je okoli 100 knjig, s katerimi je pomembno vplivala na švedsko otroško literaturo. Njena dela so prevedena v več kot 30 jezikov, prejela pa je številne ugledne nagrade. Leta 2014 je prejela prestižno spominsko nagrado Astrid Lindgren (ALMA), z utemeljitvijo: "Pisateljica ni na novo iznašla le knjige za najmlajše, temveč tudi absurdno prozo, eksistencialno otroško poezijo in realistično fikcijo za mlade odrasle." Leta 2020 je prejela prav posebno odličje, tako imenovano kraljevo medaljo (švedsko *H. M. Konungens medalj*), povsem sveža v njeni zbirki pa je velika nagrada literarne akademije Samfundet De Nio (2023).

Tuja obzorja

Barbro Lindgren

Loranga

Loranga, Masarin in Dartanjang

Sprva ne vidimo nič drugega kot gozd. Ogromno borovcev in smrek, nekaj kamnov in mravljišč in starih iglic in borovih storžev od lanskega leta.

Nato zagledamo majhne hišice. Eno, dve, tri, enajst, dvajset hišk. Ne, pravzaprav jih je samo sedem, če ne štejemo garaž in lesene ute, kar je povsem logično.

Če vstopimo skozi vrata največje, najbolj živahno rdeče hiše, pridemo najprej na zastekljeno verando. Vstopanje vanjo sploh ni tako preprosto in lahko tudi precej dolgo traja, saj se vrata zelo težko odpirajo. Kljuko je treba najprej pošteno razmigati, trikrat gor in trikrat dol in vstran, istočasno pa je treba še z vso silo brcniti v vrata; tedaj se mogoče odprejo.

Z naslednjimi vrati ne bo težav, ker se jih sploh ne da zapreti. Skoznje pridemo na strupeno zelen hodnik, kjer se najprej vprašamo, kam bi krenili naprej. Čisto v redu bo, če gremo kar naravnost. Pridemo v prostor, kjer je vse modre barve: stene, stoli, celo

zavese, ki plapolajo na oknih. Toda pod zofo leži majhen rdeč, debelušen fant. Ima strašno majhne, prijazne oči, velika rdeča ušesa in povešena lička.

Ime mu je Masarin. Zelo je močan, približno tako močan, kot si lahko pri teh letih. Povsem običajen fant je, najraje ima kolačke, rad bere stripe in se potepa naokrog, kot se to pač počne.

Nato zavijemo desno in pridemo v kuhinjo. Tam je vse rdeče. Omare in štedilnik in zavese in krožniki. Pod okroglo rdečo mizo pa leži zelo debel in lenoben očka. On je edina stvar v kuhinji, ki ni rdeče, ampak bolj oranžne barve, kot oranžada Loranga. In tudi njemu je ime Loranga! Joj, kako odličen očka je ta Loranga, za čisto nič na svetu mu ni mar.

Kadar zadoni po celi hiši, kot bi s topom ustrelil, to pomeni, da je Loranga prižgal radio. Vselej ga navije do konca, kajti če glasba ni dovolj glasna, ga začnejo boleti ušesa. In obvezno mora biti pop glasba, sicer ga začne zvijati v trebuhu.

V hiši je še nekaj prostorov. Na primer ognjeno rdeča in zelena in vijoličasta in črna soba. Loranga si že od nekdaj želi še zlato sobo, vendar bo moral še malo potrpeti, dokler ne bodo cene zlata padle.

Medtem ko se Masarin pod zofo baše s kolački in Loranga leži pod kuhinjsko mizo in poje pop pesmi, se odplazimo skozi stekleno verando, nazaj na prosto, da pokukamo še v druge hiše.

V zares majavi stari hiši na desni ne živi nihče. Mogoče le nekaj strigalic, pa nekaj starih mrtvih čmrljev leži tam. V leseni uti pa živi Lorangov oče. Zelo je star in tudi on je že ves majav. Da ne bi slučajno kakšen bacil preskočil nanj, živi raje sam. Kar pa seveda ne pomaga, ker tako ali tako ves čas boleha. Vsi ga kličejo Dartanjang, kar je špansko in pomeni grablje. Kadar ni preveč bolan, rad riše in izpolnjuje tabele, da česa ne pozabi.

Za leseno uto je krasen kup smeti. Na njem večino časa poležava in smrči žirafa, ki z glavo tiči v stari konzervi. Pred mnogimi leti se je sredi neke poletne noči opotekaje privlekla semkaj in se ulegla točno na Lorangov kup smeti in tam je ostala vse do danes.

Občasno se odpravi na potep in pohrusta vse, kar ji pride pod nos, straši krave ali tuli na pašniku. Nekoč je pojedla streho garaže. Vse po vrsti, do golega, vso opeko je požrla, kar pa je v bistvu super, ker se je garaža nato po močnem in obilnem deževju spremenila v pravcati bazen. Masarin in Loranga plavata v njem sleherni dan!

No, potem so tukaj še kravji in konjski hlev ter nekaj krav. Pa skedenj in kokošnjak, v katerem živi nekaj rdečih in nekaj rumenih sov.

Potem je konec s hišami, nekaj kilometrov proč sta le še policijska postaja in nenavadno prijeten zapor. In še kiosk s toplimi klobasicami, ki jih

lahko kupiš, če imaš denar ali kaj drugega za zamenjavo. V gozdu, visoko v eni izmed smrekovih krošenj, živi Dartanjangov dedek. Tako je star, da zna samo še kukati kot kukavica. Za božič ali ob lepših nedeljah mu Dartanjang prinaša semena in najrazličnejše stvari. Drugega pa res ni več. No, mogoče je kje še kakšna stara svinjska štalca. In ena ali dve pralnici.

Tigri na pohodu

Bum! Nenadoma zagrmí kot strel iz topa. To ni bil nihče drug kot Loranga, ki je pravkar strl izjemno trd oreh od prejšnjega božiča. Žirafa je s smetiščnega kupa kar vrglo v zrak. Strmoglavila je naravnost na njivo z ovsom, ki je bil v polnem razcvetu. Masarin si je v usta stlačil še zadnji grižljaj kolačka, pomežiknil s svojimi strašno prijaznimi očmi, se počasi pobral s tal in se odpravil ven.

Odšel je h garaži, splezal po lestvi, se usedel na rob strehe in zamišljeno čofotal z nogami po vodi. Daleč spodaj na dnu se je svetlikal Lorangov avto, skozi njegova odprta okna je majhna jata slaničnikov plavala sem ter tja. Vse je bilo tiho in mirno. Slišati je bilo le žvižganje ščuk in občasen ropot, ki ga je povzročal Loranga s trenjem orehov v kuhinji. Masarin je užival v čisti sreči. Sonce, ki je pravkar vzhajalo, mu je ušesa obžarilo v lepi rdeči barvi.

Nekje v daljavi, daleč proč od žvižganja ščuk in pokanja orehov, se je slišalo rahlo šumenje. Ni zvenelo kot veter niti kot letalo, pravzaprav ni bilo podobno ničemu.

A prihajalo je vse bliže in bliže, pihalo in zavijalo je in rjavelo. Masarin je vstal, se zazrl čez polje in na obzorju zagledal dimni oblak, ki se je počasi valil proti hiši.

“To morajo biti tigri,” je rekel sam pri sebi. “Neskončno veliko tigrov.” Poklical je očka in glasno zavpil, da zagotovo prihajajo tigri. Hiter kot raketa je Loranga pridrvel iz hiše, saj ga je naenkrat preplavilo goreče navdušenje.

Črn oblak na obzorju se je bliskovito približeval in prav kmalu je postalo rjojenje, šumenje in bobnenje zelo jasno.

Nato je pridirjal cel kup tigrov – bilo jih je kakih tisoč. Preplavili so cel vrt! Dvajset ali trideset jih je skočilo v bazen in najmanj sedemsto jih je planilo v skedenj, ker so bila vrata na široko odprta.

Masarin je, koliko hitro je mogel, zbežal v hišo in se skril v kuhinjo, dokler ni rjojenje nekoliko potihnilo.

“Strahopetec!” se je zadržal Loranga.

Tisti hip so nanj skočili tigri in prišlo je do divjega prepletanja rok in nog in zob.

Masarin je zagrabil bodalo in se potuhnjeno splazil iz hiše, da bi rešil ubogega Loranga.

Toda to se je izkazalo za povsem nepotrebno, saj je Loranga sedel na robu bazena, veselo žvižgal in čofotal z nogami po vodi. Daleč naokrog ni bilo videti nobenih tigrov več.

“Kakšen strahopetec si, da zaradi nekaj tigrčkov takoj skočiš po bodalo,” je pripomnil Loranga.

“Mislil sem, da bi jih lahko razparal, če bi te pojedli.”

“Ampak potem bi jih poškodoval,” je rekel Loranga. “Sploh pa niso tako nevarni kot drugi tigri, tile ne ugriznejo tako močno.”

“Kam pa so odšli?” se je čudil Masarin.

“Hušknili so v skedenj, jaz pa sem urno zaprl vrata – in čop, zdaj so moji,” je rekel Loranga.

“In moji.”

“Predvsem pa moji,” je odvrnil Loranga in zavil z očmi. “To je to, zdaj se grem malo ohladit, še sreča, da imam na sebi kopalni plašč, dozdeva se mi, da zna biti voda precej hladna,” je rekel Loranga, štrbunknil na glavo v bazen, pri čemer je njegov kopalni plašč zaplapolal kot velikansko ogrinjalo.

Za vajo je preplaval štiri dolžine, ker v bistvu sploh ni znal plavati, potem pa se je zaletel v ščuko in se popolnoma zmedel. Le s težavo se je zvlekel na rob in se usedel k Masarinu.

“Presnete ščuke,” je zagodrnjal. “To je že četrtič v dveh dneh, da sem se zaletel.”

Medtem ko sta takole posedela na robu bazena in poslušala rjojenje tigrov iz skednja, so se na vodni gladini začeli pojavljati veliki mehurčki.

“Kakšni mehurčki so zdaj to? Ščuke ne delajo tako velikih,” je ugotavljal Loranga. “Pridi, greva pogledat.”

Že sta se potopila kot dva ravna žeblja, vse tja do avta, ki se je svetlikal na dnu. Glej no, v njem so sedeli tigri! Kakšnih trideset se jih je nagnetlo vanj, žrli so sendviče s salamo, ki so ostali od nekega piknika.

Nekaterim je v vodi pobledel kožuh, enim so celo odpadla ušesa, repi pa so jim štrleli navzgor.

Loranga in Masarin sta zdaj morala odplavati na površje po zrak, da se ne bi utopila.

“Še enkrat se bova potopila in cvilila, da bodo priplavali gor,” je odločil Loranga.

Tako sta se znova potopila kot dva žeblja in tigrom zacvilila v želodec.

Zamisel je odlično delovala, tigri so nemudoma priplavali na površje in z roba strehe poskakali na travo, da so poškopili vse naokrog.

“Zdaj pa nazaj v gozd! Obupni ste videti, takole brez ušes in povsem obledeli,” je Loranga še zaklical za njimi.

“Ne, tako klavрни res niste za nobeno rabo,” je dodal Masarin in odložil bodalo.

“Videti ste kot stari telefoni!”

“Bljak, hitro, Masarin, steci po palici, da jih bova postrelila,” je rekel Loranga.

Masarin je planil v hišo po palici. Nato sta se pretvarjala, da imata puški, in streljala, dokler niso vsi tigri izginili v gozdu.

Tedaj so se z rahlim pokom odprla vrata lesene ute. Prikazal se je Dartanjang in mežikal v sonce.

“Jedeta,” je čivknil, “kaj pa tako grozno streljata, kolena imam že čisto otekla.”

“Drugачe si videti pa kar v redu,” je zakričal Loranga in usmeril palico vanj.

“Niti približno, danes se počutim res slabo, danes se mi je zakrčil mezinček na nogi, še pomigati ne morem z njim.”

Toda kot običajno ga Loranga ni več poslušal.

“Prav fino je slišati, da se danes tako dobro počutiš. Že vem, kaj lahko narediš. Pojdi do skednja, zamiži in odpri vrata. Zelo zabavno bo!”

Dartanjang ga je nezaupljivo premeril s pogledom.

“Samo da ne bodo kakšni bacili skočili name,” je rekel.

“Ne, ne, zagotavljam ti, da ne bodo skočili nate nobeni bacili, hihi,” se je zahihital Loranga.

Ker je bil Dartanjang skoraj tako radoveden kot bolan, se je, opotekajoč se, odpravil proti skednju.

Loranga se je zvijal od smeha, Masarin pa je odhitel po bodalo.

“Ah, če so nevarni, bomo vanje vrgli stara pisma, da bodo izgubili zobe,” je pisknil Loranga.

Ker je v Dartanjangovi glavi večino časa šumelo, rjojenja tigrov ni slišal tako dobro kot drugi. Toda tik pred vrati je vendarle nekaj zaslišal.

“So to nemara sove s cmokom v grlu?” je rekel in pritisnil na kljuko. Bodalo v Masarinovi roki se je treslo, Loranga pa je ležal v travi, brcal z nogami po zraku kot kuža ter vreščal od smeha.

Tedaj so se vrata skednja škrtaje odprla, ven pa je zdirjalo osem prestrašenih krav s pokonci dvignjenimi repi.

Na krave sta čisto pozabila.

Dartanjang se je tako prestrašil, da je vrata zaloputnil in telebnil na tla. "Skoraj bi me pomendrale," je sopihal. "Za las so šle mimo mezinčka na moji nogi!" In tako se je ulegel na tla in zamižal, da ne bi dobil vročičnega napada.

"Še enkrat odpri vrata, še bolj zabavno bo," je rekel Loranga.

Ampak Dartanjang je imel dovolj. Že krav, ki so mu pridirjale naproti, se je dovolj ustrašil, je razložil. Notranje šumenje je postalo še glasnejše.

"Ojoj, če bi vedel, kaj se skriva notri, ti ne bi samo šumelo v ušesih, donelo bi kot top!" je zatulil Loranga.

Dartanjang ni slišal niti ene besede, ker so tigri v skednju spet začeli grozovito rjoveti.

Loranga je vzel v roke star časopis, ga zvil v tulec in zakričal Dartanjangu na uho:

"Lahko pa se zmeniva, da greš jutri v skedenj! Okrog devetih, bo v redu? Ja, tako bova naredila, Dartanjang, lahko noč, dobro spi!"

Nato je Loranga lopnil Dartanjanga s časopisnim zvikom po glavi tako močno, da je ta videl vse zvezde. Nagnjen vstran je odšepal nazaj v vrtno uto.

"Nisi malo prestrog z Dartanjangom, Loranga?" je vprašal Masarin.

"Eh, vseč mu je, če jih dobi s časopisnim zvikom po glavi, povedal mi je," je zatrdil Loranga.

"Boš zdaj ti šel k tigrom?" se je čudil Masarin.

"Niti slučajno, se ti je čisto zmešalo – to je življenjsko nevarno. Zdaj greva najprej nekaj pojest," je rekel Loranga.

Tople klobasice in pohrustane postelje

"Pripravila si bova nekaj na hitro," je rekel Loranga. "Brez kuhanja, pečenja ali česa podobnega."

"Torej bova sladoled kot ponavadi," je rekel Masarin.

"Ne bi mogel izbrati boljše," je rekel Loranga in zaploskal.

"In še vsak en kockast kos kruha s Kallejevim kaviarjevim namazom."

"Odlično!" je vzkliknil Loranga. "Le kje sem dobil tako bistrournega otroka?"

Potem je prižgal pop glasbo in navil radio tako na glas, kolikor je še prenesla hiša, ne da bi pri tem razpadla. "Malo pop glasbe pri jedi ni še nikomur škodilo," je rekel zadovoljno, se usedel in na mizo razgrnil ogromen časopis.

“Kam pa naj postavim sladoled?” je vprašal Masarin.

“Kamor želiš, samo ne na stripe,” je odvrnil Loranga.

“Krave so zbežale,” je ugotovil Masarin, ko je pogledal skozi okno.

“Kaj potem,” je odvrnil Loranga. “Tigri so veliko bolj zabavni.”

“Dokler naju ne bodo požrli,” je rekel Masarin.

V tistem trenutku sta zagledala starčka. Že hip pozneje je v kuhinjo vstopil njun čemerni sosed.

“Nekaj me zanima,” je rekel. “Imata na tej posesti kaj rdečih sov? Če je temu tako, so se naselile v mojem poštnem nabiralniku, kjer tudi spijo. To se mora nemudoma končati, saj ni več prostora za pisma.”

“Imava dve rdeči sovi,” je rekel Loranga. “Majhno in veliko. In še tri rumene.”

“Ja, za rumene mi je vseeno, razmišljam pa, da bi rdeče prijavil policiji,” je rekel starček.

Nekoč ga je rdeča sova kljunila v palec na nogi, zato rdečih sov ni prenašal.

“Bi mogoče malo sladoleda z namazom iz kaviarja?” je vprašal Loranga.

Čemerni starček ni bil videti najbolj navdušen.

“No, prav, ampak res čisto malo,” je dejal. “S kančkom kaviarjevega namaza.”

Preletel je Lorangove stripe in pihnil. “Dandanes so stripi res zanič,” je komentiral in zmajeval z glavo. “Poglavar Leteči srnjak tudi danes ne bi bil napačen.”

Ko je pojedel sladoled in polizal še pikico namaza iz kaviarja, se je spet domislil sov in se začel hudo razburjati.

“V mojem nabiralniku spijo in smrčijo,” je jezno pihal. “Dovolj imam, takoj v arest z njimi. Če bi imel telefon, bi že zdavnaj poklical policijo.”

“Pojdi rajši ven in poglej v skedenj,” je rekel Loranga, “tam boš videl nekaj zabavnega.”

Čemerni starček je skočil, toda ko je pred skednjem zaslišal divje rjovenje, si je premislil ter stekel nazaj v kuhinjo.

“Vajin skedenj mora biti poln tigrov,” je sopihal.

Loranga je pritrdil, da je temu točno tako. Nabito poln tigrov je. In eden je bolj nevaren od drugega. Veliko več kot glavo ni priporočljivo potisniti skozi priprta vrata. Vsako kukanje stane eno švedsko krono!

Tedaj se je čemerni starček tako razhudil, da se je kar pokadilo, ko jo je ucvrl.

Proti večeru je postajalo rjovenje vse bolj sovražno. Ubogi Dartanjang je ležal v postelji z gumijastimi škornji na nogah in se tresel od strahu, ker je mislil, da divja nevihta.

“Zagotovo so lačni, kaj misliš?” je rekel Loranga.

Z Masarinom je prisluškoval na vratih skednja.

“Tople klobasice,” je predlagal Masarin.

“Tako je odpraviva ponje,” je rekel Loranga. “Šla bova z žirafa.”

Kot običajno sta žirafa našla na kupu smeti. Tam je ležala in spala s konzervo na glavi.

“Vstani, prekla štorasta, gremo po tople klobasice!” je zakričal Loranga.

Žirafa se je pognala v dir, saj je še predobro vedela, kaj so tople klobasice. Kmalu so prispeli do kioska, ki je bil od tal do stropa založen s klobasicami. Kupili so jih tisoč, toda ko je bilo treba plačati, Loranga ni imel denarja.

“Bova drugič plačala, doma imam denarja na pretek,” je rekel Loranga.

Prodajalec klobasic je bil videti zmeden.

“Torej imaš doma tisoč kron?”

“Jaaa, gotovo,” je rekel Loranga. “Ravno včeraj sem odkril stotaka za radiatorjem v kopalnici.”

“Tudi pod štedilnikom leži cel kup denarja, ki sva ga izgubila, ko sva se igrala monopoli,” je rekel Masarin.

“V redu, vzemita klobasice, napisal vama bom račun,” je rekel prodajalec.

Loranga in Masarin sta naložila klobasice v vreče in jih obesila žirafi čez hrbet in tako so odgalopirali nazaj domov.

Loranga je odprl vrata skednja le za toliko, da je skozi potisnil vreče, nato jih je bliskovito zaprl nazaj. Čez čas je rjojenje tigrov potihnilo, malo pozneje se je slišalo le še predenje. Kmalu so tigrji ležali vsevprek in veselo drnjohali.

Končno se je pomiril tudi Dartanjang, sezul je gumijaste škornje in se usedel na kupček drv pred leseno uto.

“Res ne bi pokukal v skedenj?” ga je vprašal Loranga. “Zdaj ko je nehalo grmeti in se je nevihta polegla?”

“Če že vztrajaš,” je odvrnil Dartanjang in odkrevsal proti skednju.

Loranga je spet prasn timer smeh, Masarin pa je zdrvel v hišo po svoje bodalo.

Dartanjang je popihal ključ, preden je odklenil vrata skednja, jih odprl in vstopil. Dolgo ni bilo slišati niti piska, vladala je smrtna tišina.

Po dveh minutah je postal Lorangov napad smeha krčevit, po štirih sta bila oba, on in Masarin, v obraz bleda kakor kreda, od groze sta se tresla kot šiba na vodi.

“Lahko ga pokopljeva pod hrastom zraven dedka, tam spomladi rastejo vijolice,” je šepnil Loranga in si obrisal solzo iz kotička oči.

Tedaj pa so se vrata sunkovito odprla in pred njima je stal Dartanjang, ves s soncem obsijan, nedotaknjen od glave do peta, celo ušesa so bila na svojem mestu!

“Ne bom povedal, na kaj sem naletel tu notri,” je rekel skrivnostno. “Tako ali tako mi ne bi verjela. Bili so progasti, in čeprav sem jih dražil s palico, se niso prebudili.”

“Dovoli, da ti čestitam. Si najpogumnejši moški, kar jih poznam,” je izustil Loranga.

“Eh, malenkost, ko sem bil mlad, sem bil krotilec tigrov,” je skromno odvrnil Dartanjang. Potem se je zavlekel nazaj v svojo leseno uto, kjer je z najboljšimi svinčniki narisal tabelo tigrov.

Proti večeru sta se Loranga in Masarin odpravila v hišo in igrala hokej s starimi metlami, ki sta jih odtujila Dartanjangu. Igrala sta s prezrelo pomarančo, tako da je špricalo po stenah, ko je Loranga udrihal po njej. Masarin je zastopal Kanado, Loranga pa Rusijo in vsa vrata so bila gol. Čeprav je Loranga očka, je bil neusmiljen, zadeval je en gol za drugim, tako da je bil Masarin na koncu že pošteno jezen. Zavlekel se je pod zofo, kjer je trmoglavil, za danes je imel hokeja dovolj.

Ko sta hotela žirafi zaželeli lahko noč, sta ugotovila, da je izginila, kup smeti je sameval.

“Tudi prav, sama si je kriva,” je rekel Loranga. Zaklenila sta vrata in odšla v prvo nadstropje. Ko pa je Masarin hotel dvigniti vzglavnik, da bi segel po pižamo, je ugotovil, da ni ne vzglavnika, ne odeje, ne vzmetnice, glej, no, glej, cela postelja je izginila. Vse, kar je ostalo, je bil visok kup prahu na tleh.

Tudi Lorangova postelja je izginila brez sledi. Ostal je le prah. V resnici Masarin in Loranga nista bila posebno žalostna, saj sta se strinjala, da je ležanje in spanje pravzaprav potrata časa.

“Pač ne bova spala,” je izjavil Loranga. “Namesto tega se lahko greva kopat v garažo.”

Oblekla sta kopalna plašča in si okrog vratu ovila najdaljša šala, saj so bili večeri precej hladni.

Toda ko sta priplezala do roba bazena, sta videla, kako v njem čofotajo sove. Med njimi so plavale skuše in videti je bilo, da se zabavajo.

“Vrnila se bova malo pozneje,” je rekel Loranga in splezal nazaj dol.

Pri Datarjangu je še gorela luč, zato sta potrkala in vstopila. Dartanjang je bil ravno zaposlen z risanjem črt, na vsako drugo črto je napisal *četrtek*, na vsako naslednjo pa *tiger*, nato je zabeležil še svoj srčni utrip in telesno temperaturo, kdaj je vzšlo sonce in še veliko drugih reči.

“Se je slučajno tod mimo sprehodila moja ali Masarinova postelja?” je vprašal Loranga. “Če nista sami zbežali, ju je moral nekdo ukrasti.”

Dartanjang je zatisnil oči in napeto razmišljal. Tu in tam je stresel z glavo, da bi šumenje ponehalo.

“Zdaj ko omenjaš postelji ... Zdi se mi, da sem pred kako uro videl žirafa, ki je zdrvela mimo z eno ali dvema posteljama med zobmi,” je rekel po dolgem razmisleku.

Potem je spet vse potihnilo in začel je pisati številke vsepovprek v tabelo.

“So bile v posteljah vzmetnice in podobne reči?” je zanimalo Loranga. “Vzglavniki in odeje?”

Dartanjang ni odgovoril. V tri sosednja polja je napisal *sedem, sedem, sedem*. V njegovi glavi je spet začelo na polno šumeti, zato so mu žirafa in postelja in posteljina že ušle iz glave.

“O kakšnih vzglavniki in odejah blebetaš?” je siknil. “Mar ne vidiš, da izpolnjujem tabelo, hočem imeti mir, lahko noč.”

Dartanjang jima je zaprl vrata pred nosom. Loranga in Masarin pa sta se odpravila proti gozdu, da bi poiskala žirafa. Medtem se je že dodobra stemnilo, sove so skovikale v kokošnjaku in drevesa so bila črna kot oglje.

Loranga in Masarin sta se tipaje premikala med borovci, ko sta nedaleč stran zaslišala hrustanje, zvenelo je približno tako kot žirafa, ki gloda posteljo.

Kmalu sta prišla na vrh hriba, kjer je stala žirafa in se basala z Lorangovo posteljo. Masarinovo je že požrla; od nje je ostalo le še nekaj drobtin, ki so ležale na mahu.

“Dober tek,” ji je zaželel Loranga. “Ti je spalna srajca teknila? Popackal sem jo z mlečno čokolado.”

Nato je treščil žirafa s posteljno nogo, da se ne bi prevzela in si nemara domišljala, da je ravnala prav.

Masarinu in Lorangu se ni mudilo domov, vzela sta si čas, saj nista imela več postelj za spanje. Občutek, da nista legla k počitku, je bil malce čuden. Masarin je bil strašno utrujen in je nenehno zehal.

“Že vem, zdaj se lahko greva kopat v bazen,” se je spomnil Loranga.

In tako sta splezala po lestvi in se vrgla v vodo, saj so sove že odletele, skuše pa so se potopile globlje.

Potem sta lebdela na vodi in opazovala zvezde, Loranga je nekaj časa pel pop pesmi, dokler ni mimo pridirjala žirafa, se vrgla na kup smeti in potisnila glavo v konzervo.

Počasi sta tudi Loranga in Masarin v premočenih kopalnih plaščih odpekotala v hišo, legla kar na tla sredi kuhinje in kot ubita zaspala.

Prevedla Alexandra Natalie Zaleznik

Spomini

Marjan Žiberna

Polhi

Jaz imam pa eno tako zver, ki teče ko hudir, ima dolge mustače pa ostre zobe.
narodna uganka

Nekatere spominja na luskastorepo podgano, čeprav je njegov rep prav lepo kosmat, v slovenski zgodovini pa ima – osebek v celoti, ne zgolj njegov rep – posebno mesto. Medtem ko je gosposka pobijala vse ostalo, so polha lahko lovili tudi tlačanski kmetje. Jedli so ga svežega in nasoljenega, si z njegovo mastjo mazali rane in omrzline, iz kož izdelovali polhovke, ovratnike in tudi plašče. Se celo, kot je navada, zaradi njega prerekali na pravih poljšjih sodiščih. Del tega se je ohranil; medtem ko drugo divjad danes lovijo le lovci, lahko to s polhi počnemo vsi ostali. Pa vendar je polh nekaj posebnega.

Če bi vedel, da je nekaj let poprej tovariš Tito naklonil svoj dragoceni čas in pozornost dolenjskim polharjem, morda ne bi tako zlahka pristal na nadimek Kardelj. Ko sem bil star skromna dva meseca, se je Tito, tako kaže moja mala zasebna raziskava, peljal skozi Trebnje, kjer je bil “navdušeno pozdravljen od množic”, se ustavil v mirenski Dani, ki je izdelovala vsakovrstne pijače, tudi alkoholne, rekel “Vidim, da znate dobro delati!”, potem pa je 13-letni učenec Srečko Pust, tako pravijo viri, “tovarišu Titu

izročil šopek rož in mu zaželel še dolgo življenje”. Po kosilu je Tito odšel na lov na polhe na Trebelno.

Takrat, sredi sedemdesetih let, ko sem bil v drugem ali tretjem razredu osnovne šole, sva z nekaj let starejšim sosedom ustanovila polharsko društvo. Iz razrezanih prepognjenih listov sva napravila majhne rdeče knjižice, z nezanesljivo roko na prvo stran napisala *Polharsko društvo Malo Ubeljsko* in odtisnila vanjo iz krompirja izdelan približek pečata. Kar sploh ni šlo tako zlahka, kot se morda zdi. Društvo sva ustanovila v začetku pomladi, ko je bil krompir v domači kleti že močno uvel in ni kazal nobene želje po sodelovanju pri najinih rezbarskih poskusih. Ko nama je končno uspelo, se je izkazalo, da je treba napraviti zrcalno sliko napisa in dodobra sva se namučila, da je polharsko društvo dobilo potrebno dokumentacijo.

Kot starejši je imel sosed pravico do predsednikovanja. Ker sva si nadela partizanski imeni, je postal Tito. Tako nekaj časa ni bil Kopitar – kar je bil njegov siceršnji nadimek, ker je na domačem podstrešju staknil prastare čevlje in potem glasno klopotal gor in dol po vasi. Bil sem mu nekakšen pribočnik in bil z imenom Kardelj čisto zadovoljen. Imena kot Franc Šetinc, Sergej Kraigher, Lidija Šentjurc, Mitja Ribičič, Stane Dolanc (ki je pozneje, kot upokojenec, postal velik poznavalec gob) in še mnoga druga, so bila celo v otroških ušesih domača, a nobenega dvoma ni bilo, da je Kardelj takoj za Titom. In biti takoj za največjim, kar jih sploh je, je bila velika čast.

Ker maršal brez vojske ni noben maršal, sva nabrala nekaj članstva, mlajših vaških otrok, ki so si bili pripravljeni s podrejanjem najinim domislicam in muham pridobiti ugled. Vsaj tako se je zdelo. Opraviti so morali izpit, ki je vključeval plezanje po drevesih, saj sva bila prepričana, da nekdo, ki ne zna splezati v vrh krošnje, ne more biti pravi polhar. Veje ob bližnjem potoku rastočih jelš so se kljub pomladnemu času, ko so se po njih bogato pretakali sokovi, izkazale za precej krhke. Nevarno so se upogibale in se lomile, če si zlezel le malo stran od debla, da bi dokazal, da te ni strah ne višine ne pomanjkanja čvrste opore.

Pravzaprav sva bila s Titom edina, ki sva uspešno opravila ta preizkus. Vsi drugi so se nama zdeli preveč boječi, da pa bi vendarle postali maršala in njegovega pribočnika vredna polharska vojska, sva jih spodbujala k vse drznejšemu preizkušanju vej. Po nekaj tednih, morda pa še prej, sva bila brez članstva. Vaški otročaji se niso izkazali za posebno predane skupni stvari. Kot ocenjevalca sva bila v želji, da bi znali zlesti na sleherno drevo, morda res malo prestroga, zadnje žeblje v krsto njihove vneme pa so zaradi strganih srajc in hlač zabile matere. Ki so tudi nama s Titom zagrozile s svojimi možmi. Ti k sreči niso imeli kakšne posebne volje ukvarjati se

s tem, le včasih je kakšen, zlovoljen zaradi domačih pritiskov in kakšnega kozarca več kot običajno, kaj zarentačil.

Ne vem, od kod je izviralo Kopitarjevo alias Titovo navdušenje nad polšjim lovom, moje pa je bilo prav gotovo povezano z Jurčičem in njegovo *Jesensko nočjo med slovenskimi polharji*. Žal ne sodim med tiste bistre glave, ki so se tudi brati naučili kar mimogrede, še pred šolo. Sem pa od nekdaj strašno rad poslušal zgodbe, predvsem pustolovske, in nona, že vsa betežna in slabovidna, mi je morala kdove kolikokrat prebrati *Robinzona Crusoeja*. Vsakič sem ga požiral, kot da ga slišim prvič.

V šoli mi branje ni šlo posebej od rok. Ker nisem hotel mame spravljati v slabo voljo, saj je imela že brez tega čisto dovolj skrbi, je z nezadovoljstvom učiteljice, ki je ob mojih poskusih branja le zmajevala z glavo, nisem seznanjal. Vse je v redu, sem jo vselej potolažil, kadar je vprašala, kako mi gre v šoli. Dokler nisem domov v beležki prinesel velike črne pike, kakršno so ti pritisnili namesto pridne čebelice. Mama je stekla za mano, zagnala črn šolenc, ki si ga je ravno obuvala, proti meni, a je ta končal v steni, kjer je bil še dolgo črn odtis, ki ga je napravila njegova sveže zloščena konica. Po tistem je zelo hitro steklo tudi moje učenje branja. Mama je stala ob kuhinjski mizi in vsakič, ko se mi je preveč zataknilo, spodbudno lopnila po njej s *frasko*, kot se reče na Primorskem vzgojnemu pripomočku, dokaj podobnemu šolski palici. Ob dedku, ki je pojasnil vnučku, da on, dedek, jabolk z jablane, ki jo je pravkar posadil, ne bo dočakal, je moje branje hitro napredovalo. Mama je s *frasko* v nekaj kratkih popoldnevih postorila tisto, česar v šoli v pol leta učiteljica ni mogla. In napravila iz mene pohlepnega bralca.

V šolski ali pa morda potujoči knjižnici, vselej težko pričakovani, mi je že kmalu prišel pod roke tudi Jurčič. Nekateri pravijo, da bi slovenska literatura zavila na drugačne, bolj poskočne poti, če bi šli naprej v njegovi smeri, a nas je pozneje prevzelo navdušenje nad Cankarjem, pronicljivim, s peresom spretnim, a tudi telesno majhnim in menda prav zaradi tega jeznoritim možem. Kakor koli že, Jurčičev opis polharije oziroma tisto, kar sem sam videl v njem, me je očaral. Kdo pa bi lahko ostal hladen ob naslednjih besedah: "Uže od nekdaj sem rad gledal v Valvazorji podobo, kako repat hudič z bičem v roki cele kupe polhov v divjem tiru goni po gozdu. Marsikje sem naletel na kaj pisanega o polhih. Vsakemu pisalcu sta se polh in polšja lov zdela poetična, tako da so dejali, da si človek te divnosti prav misliti ne more, ako je ni izkusil sam."

Ne bi sicer mogel, tako kot Jurčič, reči: "Kranjski Slovenec sem, na dolenjem Kranjskem pod slamnato streho rojen, mislil sem si, pa tega še nisem videl in sam doživel. Sram naj bi me bilo," a so v moji domačih

koncih некоč polhe prav tako lovili. Iz leta 1460 obstajajo v urbarju za Senožeče zapisi o lovu, ki so ga izvajali tlačani, leta 1499 pa je ta izpričan tudi za Vipavo. Od nobenega od teh krajev ni Malo Ubelsko prav dosti oddaljeno. Pot med polharje mi je bila tako tlakovana.

Kakor koli že. Ko so se neresni in zato lova na polhe nevredni člani razbežali, sva s Titom ostala sam. Toneta Mravljo, starega soseda, kakšnih 75 jih je moral imeti, nekdej zagrizenega polharja, sva toliko časa nadlegovala, da je mož končno zlezel na senik in pobrskal za ostanki *škrinc*, kot se reče polšjim pastem pod Nanosom in še marsikje drugje, zataknjenimi pod tramove. Malo je stokal in negodoval zaradi bolečega križa, ampak bolj zaradi lepšega, saj je bil mož v resnici prava korenina – še leta po tistem je na zimo hodil po okoliških vaseh in z dolgim bajonetom klal po domačijah prašiče.

Tako sva s Titom prišla do pasti. Polh, ki je hotel priti do v njej nastavljene vabe, je pri tem sprožil žičnato zanko ali lesen poklopec, pripet na vzmet iz jeklene napere starega dežnika. In si s tem zapečatil usodo.

Bilo je še poletje in s Titom sva imela do jeseni, ko se polhi za zimsko spanje primerno poredijo, še veliko časa za priprave. Stikala sva po bližnjih gozdovih za drevesnimi dupli, da bi se prepričala, ali so morda v njih. Niti slučajno nisva vedela, da ne prespijo le dolgega zimskega pomanjkanja nekje pod zemljo, ampak da včasih, ko je poletna hrana pičla, prespijo tudi poletje.

S prožnimi, sveže odlomljenimi vejicami sva drezala v dupla z upanjem, da so se vanje naselili polhi. V nekatera so se res. Eno od njih, v starem topolu, se je izkazalo še posebej primerno za nadlegovanje. Tik poleg topola je rasel mlad hrast, po katerem sva lahko splezala čisto blizu. Njegove najnižje veje so bile dovolj nizko, da sem jih, če sem skočil, kolikor sem le lahko visoko, ravno še dosegel z rokami in splezal nanj. Topol je imel kakšne štiri metre od tal dve med seboj povezani luknji, ki ju je izdolbel za hrano stikajoč detel. Ko sem z vejico podrezal v spodnjo od lukenj, se je zaslišalo jezno drdranje. Stanovalec je drezanje nekaj časa godrnjaje prenašal, potem pa je splezal po votli notranjosti topola do zgornje luknje in pobegnil po deblu navzgor. Kar me je napeljalo na misel, da bi lahko skočil v rokav moje srajce. Nastavil sem luknjo rokava in sledilo je nekaj ponesrečenih poskusov. Toda polh se je vsakič, kljub vznemirjanju, vrnil v duplo. Ali pa je morda bil kakšen drugi, ki ni vedel, kaj ga čaka. Morda pa je bila *durla*, kot pravijo ponekod samicam, in je imela v luknji mladiče. Na to takrat nisem niti pomislil.

Nazadnje mi je uspelo. Polha, ki se je v rokavu srajce sprva nemirno zvijal, potem pa se je umiril, sem prinesel domov in ga nastanil v star lesen zaboj,

čez katerega sem pritrdil mrežo. Tito, ki ga pri tem lovu ni bilo zraven, je moj uspeh, ki me je navdajal z neznanskim ponosom, sprejel zadržano. Njemu, maršalu, dotlej še ni uspelo ujeti nobenega. Majhen je, presuh, ga je ocenil, dlaka se mu sploh ne sveti, zdaj še ni pravi čas za lov. Malo me je potrló, sicer pa tudi sam kmalu nisem več vedel, kaj bi z njim. Nosil sem mu orehe in koščke še kislih jabolk, vsakič previdno dvignil mrežo in mu jih spustil v kletko ter gledal, ali se jih bo lotil. Po navadi se je stiskal v kotu, ponoči pa jih je vendarle pospravil. Ko se je čez nekaj dni pregrizel na prostost, mi srce ni posebej krvavelo. Tudi Tito je bil videti zadovoljen.

Vesetje ob pričakovanju pravega lova pa je vendarle ostalo. S Titom sva popravljala stare pasti, poskušala še sama napraviti kakšno, se pripravljala na jesen. A iz tistega lova ni bilo nič. Polharjev, ki bi se jima lahko pridružila, v naših koncih ni bilo več, starši pa tudi niso kazali kaj prida volje, da bi šli z nama v gozd, kamor si zvečer, ko se nastavi pasti in po zgledu Jurčičevih očancev ob ognju čaka na ulov, sama nisva upala. Zato sva škrince, nataknjene na dolge palice, čez dan obešala po drevesih, in upala, da bo plen vendarle bogat. Pa ni bil. Sploh ni bilo nobenega plena. Naslednji dan sva odhajala v gozd, na Hud hrib, Bukovče ali Gmajno, ter žalostno pobirala pasti, v katerih so še vedno tičali suhi jabolčni krlji. Nič ni pomagalo, da sva nanje nakapljala slivovko ali med in jih potresla s cimetom, nekoč pa, po nasvetu nabritega sosesa, celo dodala čičkovo olje, ki ga je za lase uporabljal moj oče.

Tolažila sva se, da je letina žira slaba, da so sove, velike sovražnice polhov, to leto še posebej nadležne, da jih najbrž preganjajo kune, čeprav nobeden od naju v življenju sploh še ni videl nobene. Da bo naslednje leto prav gotovo boljše. Ko jih bova nalovila toliko, da bova morda lahko napravila vsak svojo polhovko, za katero je potrebnih 30 kož. Prav takšno, kakršno je Tone Kralj posadil na glavo Martinu Krpanu, ko je ta sredi zime prestavil kobilico iz gazi, da je lahko šel mimo cesar Janez s svojo eskorto. In če jih bova ujela kaj manj, ne bo nobena težava – da sva otroka in imava zato manjši glavi, se je v tem primeru kazalo kot prednost.

To pa še ni bilo vse, tudi z golažem in kako drugače pripravljenimi polhi se bova lahko postavljala. Morda bodo matere res negodovalé, kot so včasih že nad zajci, a ko bodo očetje na mizo prednje postavili polno skledo odrlih polhov – dretje bo njihovo delo –, bodo pozabile, da so jih še malo prej spominjali na podgane, in jih bodo z veseljem pripravile. Saj jim ne treba eksperimentirati. Ivan Ivačič, slovenski Jamie Oliver šestdesetih in sedemdesetih, jih je v svojih knjigah vzel v misel. Mojster, ki je v Parizu z gobovo juho in ajdovimi žganci očaral samo Elizabeth Taylor in Richarda

Burtona, ki je bil takrat drugič v vlogi enega od njenih sedmih mož v osmih zakonih, je o polhih zapisal, da jih "največkrat hitro popečemo. V notranjost potisnemo hruško in jih tako odišavimo, lahko pa jih uporabimo za ragu obarbo in rižoto."

Začuda pa je Felicita Kalinšek v *Slovenski kuhinji*, ki jo je imela nona in ki namenja veliko besed temu, kako ravnati s to in ono živaljo, glede polhov zagonetno molčeča. Pove na primer, kako se pripravi podvarek z divjim prašičem (kar koli podvarek že je), česar ne moremo imeti za presenečenje. Malo bolj nenavaden se zdi dušen bober ali pa zgolj njegov rep v obari, saj bobrov takrat, ko je sestra opisovala njihovo pripravo, na Slovenskem že stoletja ni bilo več. Kvašena vidra ali vidra v obari, o kateri se tudi razgovori, menda res ni kar tako, kot se priduša. O polhih pa ne bev ne mev.

So bili v njenem času, ko so jih množično lovili, nekaj tako vsakdanjega, da o tem sploh ni veljalo izgubljeni besed, ali je obstajal kakšen drug razlog? Tega ne vem. Da bi jo, članico kongregacije sester sv. Frančiška, ki se je za vse večne čase zaobljubila Jezusu, kar tako obtožili, da jim ni namenila nobene pozornosti, ker je njihov pastir sam peklenšček, pa tudi ne bi bilo prav. Valvasor namreč pravi: "Je pa na Kranjskem čudna živalca, ki je ne vidiš izlepa po drugih evropskih deželah ... Te živalce prebivajo vso zimo pod zemljo, v poletnem času pa pridejo na dan, v velikih bukovih gozdovih samo iz ene luknje po več tisoč. Pravijo za trdno, da jih goni vrag na pašo." Tako pripoveduje tudi v Jurčičevi *Jesenski noči* Trpek, ki je kot vodja polharske tovarišije "svest si svoje moči in oblasti kakor vojvoda pred bojem". Ergo, stvar ne more biti povsem iz trte zvita.

Velja pa še povedati, da jih tudi sestra Magdalena Pleiwies ne omenja. Njena leta 1889 izdana *Slovenska kuharica ali Navod okusno kuhati navadna in imenitna jedila*, ki jo je Felicita Kalinšek postopoma nadgradila in prenovila v svojo *Slovensko kuharico*, o polhih prav tako ničesar ne pove. Kdo bi vedel. Vrnimo se raje s tega kulinaričnega ekskurza k polhom in nama s Titom.

Naslednje leto je bukev, se mi zdi, prav lepo brstela in cvetela. Žir je bogato obrodil, prav tako gaber, želoda na hrastih tudi ni manjkalo. Morda tudi sov ni bilo toliko kot leto poprej in zna biti, da so bile kune manj nadležne. A brsteti so začele tudi sošolke predsednika Polharskega društva Malo Ubeljsko, dve ali tri leta starejšega Tita. Nisem mogel razumeti, da bi lahko bile, punčare trapaste, zanimivejše od polhov in pomembnejše od polharskih podvigov, ki sva jih skupaj snovala. A tako je bilo, pa če sem to razumel ali ne.

Zato in verjetno zaradi knjig Karla Maya je tudi moje zanimanje za polhe pozneje opešalo. Če berete o junakih, ki kot za šalo koljejo grizlije, se

pač ne morete pečati s tako neuglednim drobižem, kot so polhi. Tako sem bil še mnogo let pozneje na prvem pravem polhanju. Kar pa je že druga zgodba, skoraj na las podobna polharskim zgodbam sodobnih priložnostnih polharjev. S tem pa se človek ne bi ravno hvalil. Lahko le povem, da se mi okus v olju cvrtih polhov ni zdel nič posebnega – podobno običajen je bil kot okus nojevega jajca, ki sem ga nekoč kupil, zbobnal na kup prijatelje in ga slovesno ocvrl. Za stare polhe pa se mi je zdelo, da je bilo v njihovem mesu čutiti pridih trhlega lesa njihovih poletnih domovanj. A morda se mi je tako le zdelo. Polšjega golaža pa nisem nikoli poskusil, njegov okus bi že moral biti nekaj posebnega. Pomembno je, pravi recept, da odrežemo glavice pri očeh, tako da možgani, ki zelo izboljšajo okus in kakovost golaža, ostanejo.

“In skoro bi rekel, da so tudi tebi naši slovenski kraji posebno všeč, ker tvoj rod v tolikej množini oživlja naše gozde in mnoge siromake – rad ali nerad – oskrbuje s tolsto pečenko,” se osebno obrača na polšje veličanstvo Fran Erjavec v *Živalskih podobah, slovenski mladini v uk in poduk*. “Povsod se radi maste s teboj, ko v maščobi cveteš, in zakaj se ne bi, ker si dober kakor ne vem kaj. Da pa svet ne bi rekel, da samo mi, Slovenci, tebi hvalo pojemo, pokličemo v pričo tudi stare Rimljane, ki so gotovo vedeli, kaj je dobro na svetu. Ti sladkosnedi so hrepeneli po polšjej pečenki in zato so jih redili in pitali v posebnih polšnjakih.”

Primer ek *glirarija*, pol metra visokega, lončenega polšjega hlevčka, domnevno izdelanega sredi 2. stoletja, so našli tudi na Ptujju. Gurmanski Rimljani so polhe menda širili po imperiju in jih pripravljali na različne načine. Tudi kot polšje lizike – na nabodala natakknjene pečene polhce, prelite z medom in potresene s semeni sezama.

Takrat na Dolenjskem pa ni bil med dolenjskimi polharji le predsednik Tito. Bila je tudi Jovanka, njegova soproga z veličastno pričesko, ki je vzkliknila: “Joj, tale je pa še živ,” ko si je ujeti polhec prizadeval priti na svobodo. Tito pa je, ko je poskusil prvega, odobravajoče priznal: “Pa so res dobri!” Prav tako mu je ugajal naš cviček, še pravita poročevalca, in da je z dobro voljo in duhovitimi domislicami držal vso družbo pokonci. Pa tudi tovariš Krištof, Edvard Kardelj torej, in njegova žena Pepca sta bila tam. Pri čemer Krištof sploh ni bil kakšna dolgočasna zmrda. Malo je polaskal maršalu, malo sta se zbadala, potem pa je Krištof zapel “*Primi, Tito, primi, Tito, kupico ...*” in “*Kedo je takšen mojster bil, da je tebe, Tito, piti učil?*”. Kardelj

je bilo torej čisto ugledno ime za pribočnika, četudi polharskega, kakršen sem bil nekoč.

Kronista sta zapisala: "In so peli kot zvonovi, vse od kraja, kot da bi vadili že leto dni." O stanju v državi, Krištofovem samoupravljanju in pridobitvah upora proti sovražniku med drugo svetovno vojno pa je Tito ob kupici povedal take, da sta moža zapisala: "Samo prasketanje polen na ognju, potoček pod bregom in šelestenje gozda so spremljali predsednikove besede, vsi drugi smo zadrževali dih, da nam ne bi ušla nobena njegova misel. Pili smo studenec pri izviru, pri Sutjeski, Uncu, Plivi ..."

Navadni polh, veverici ali podgani podobno bitje, je torej veliko več, kot se morda zdi. V naši starejši in tudi nekoliko novejši zgodovini, tako osebni kot kolektivni.

Razmišljanja o(b) knjigah

Peter Svetina

Pečati, ne šampiljke:
biti s knjigami
zaznamovan na
trikrat tri konce

Knjiga, ko jo enkrat primeš, ostane v dlani, lahko za kratek hip, lahko za dolgo dolgo časa. Občutek ostane. In vonj. Nekatere knjige ostanejo v dlani za vedno, se zdi. In potem so tu še zgodbe. Ali pesmi. Ali igre. Ni nujno, da je zgodba zapisana prav v taki knjigi, ampak ene in druge te zaznamujejo, ene in druge postanejo del tvojega duhovnega obzorja (zanimivo, da tudi tisto, kar otipaš, oblikuje tvoje duhovno obzorje):

stripi o Alanu Fordu; pravljice Ele Peroci; otroške knjige Jožeta Snoja; otroške pesmice iz zbirke *Pojte, pojte, drobne ptice*; pravljice iz zbirke *Mamka Bršljanka*; *Kitajska lirika* v prevodu Alojza Gradnika; radijski igri *Medvedek zleze vase* Franeta Puntarja in *Pekarna Mišmaš* Svetlane Makarovič; *Momo* Micheala Endeja; *Humoreske* Marka Twaina iz zbirke *Odisej* in hrvaška izdaja njegovih humoresk *Novinarstvo u Teneseju*; zbirka *Humor*; *Pozor, črna marela!* Adama Bahdaja; *Agaton Sax in afera sladka repa* Nilsa-Olofa Franzna; *Detektivski mojster Blomkvist* Astrid Lindgren; zgodbe o Naočniku in Očalniku Leopolda Suhodolčana; *Storžkovo popoldne* Iva Zormana; prvi prevod *Preroka* Kahlila Gibrana; *Duhovne vaje* Ignacija Loyolskega; svetopi-semske knjige *Psalmov*, *Visoke pesmi*, *Sirahove knjige*, *Knjige pregovorov*, *Knjige modrosti*, vsi štirje evangeliji; izbor pesmi *Na pol dokončana nebesa* Thomasa

Transtroemerja; pesmi Izeta Sarajlića iz zbirke *Lirika*; pesniška zbirka *Romanje v Kelmorajnu* Lojzeta Krakarja; *Pesem o Cidu*; *Italijansko-slovenski slovar*, ki je izšel leta 1924 v Gorici; *Češko-slovenski slovar* Božene Škerlj; knjige Konfucija in Lao Ceja v prevodu Mirka Hribarja; drobna proza Karla Čapka iz njegovih zbranih spisov, ki so izšli v Pragi; monografija o Pisanicah literarnega zgodovinarja Jožeta Koruze; kulturološka monografija o puerh čaju kitajske etnologinje Jinghong Zhang; *Sladki četrtek* Johna Steinbecka; pravljice Jana Wericha, Ivana Martina Jirousa, Miloša Macourka, Giannija Rodarija.

Ta spisek pečatov stresem v računalnik brez silnega premišljevanja in oziranja po policah. To je del besedil, ki me je zaznamoval, tisti del, ki je tako živ, da nanj pomislim brez preteg lahko kadar koli. Izmed tega izbrati troje. Poskusim.

Medvedek zleze vase, radijska igra Franeta Puntarja. K tisti generaciji sodim, ki ji je ob knjigah podoba sveta v obilni meri izoblikovala tudi radijska igra. Z bratom sva sinova radijske mame (in časopisnega očeta) pa sva občasno radijskim igram posojala svoja glasova. Tej ne. Sva jo pa v otroštvu poslušala neprestano. Pravzaprav je sam nikoli nisem nehal poslušati: nekajletni premori so bili, ampak če je nisem poslušal več samo sam, sem jo poslušal s svojima otrokoma, zdaj jo poslušam s študenti. Medvedek je vzdevek deklice, ki je opraskala svojega prijatelja Jurka in v jezi pogoltnila divji kostanj, da jo zdaj boli trebuh. Jurko prosi Plezalčka, naj spleza v dekličino srce in postavi njegovo sliko spet na svoje mesto. Ko deklica izve, da bo Plezalček splezal vanjo (ne ve pa, čemu), mu ne dovoli iti samemu: tudi ona zleze vase. Začne se popotovanje do želodčka, kjer z mlinarjem najprej odvalijo divji kostanj, ki se je zataknil med lopatice mlinkega kolesa, da lahko mlinček spet melje hrano. Od tam kmetiči potujejo v roke, noge, v glavo in na koncu tudi v srce, kjer deklica konec koncev sama pomaga Plezalčku obesiti Jurkovo sliko nazaj na steno. V igri je toliko muzike, toliko je zvočnega ilustriranja in pripovedovanja z glasbo in zvokom, toliko je različnih razpoloženj, da se je enostavno nisem mogel naveličati. Nisem se je mogel preobjesti. Dialogi so neprisiljeni in živi, da sem se ob poslušanju dele besedila naučil na pamet. Naslov pa, ta pri študentih vzbudi pozornost, ko vprašam, na kakšne vse načine ga lahko razumemo: lahko dobesedno, lahko preneseno? Kar ostaja ob izvedbi tako živo in čudovito napravljeno, je prav to dvojno razumevanje igre. Na eni strani se da naslov razumeti dobesedno: to je poučna radijska igra o tem, kako deluje človeško telo – vse je povedano na tako otroški pa obenem tako

spoštljivo premišljen način, da se zdi večen. Na drugi strani se da besedno zvezo "zlesti vase" razumeti v prenesenem pomenu: deklica se zamisli nad lastnim ravnanjem, gre vase in sama pomaga rešiti lastni problem. Večno potovanje od enega k drugemu razumevanju.

Menši prózy Karla Čapka. *Drobna proza* bi rekli mi. To je ena od mnogih knjig, ki sem si jih kupil za časa študija v Pragi. 10. knjiga Čapkovih zbranih spisov, ki jih je takoj po zlomu komunizma v Pragi začel izdajati Češko-slovenský spisovatel. Formata A5, debela 500 strani (debele knjige sem imel od nekdaj rad), s trdo vezavo in v asketskem belem ščitnem ovitku. Znotraj pa podpovesti (nekaj jih je prevedenih v zbirki Čapkove kratke proze, ki je izšla v zbirki Humor pod naslovom *Podpovesti*), pravljice (te so v slovenščini vse) in kratki aforizmi pa apokrifi. Vse na koncu opremljeno z opombami, bralcu zelo dostopna študijska izdaja. Ta češka knjiga je romala in roma z mano iz ene službe v drugo. Kot da bi z njo vred s seboj nosil neke vrste varnost. To je ena od knjig, ki se mi je vtisnila v dlani in je tam ostala. Zvečer kdaj doma ali kje na tujem, zadnje čase pa v svoji pisarni na inštitutu berem in jem človečnost Čapkovih junakov, človeških in nečloveških, vendar vedno počlovečenih:

Kopriva

Da je tale vrt opustel? Niti ne bi rekla.

Koza na vrvi

Kako je ta svet majhen!

Smetišče

Poglejte, kako rastem! To je življenjska sila, kaj?

(Čapek je svoje aforizme naslavljal kot *basni*, v tridesetih letih prejšnjega stoletja so izhajali v praškem dnevniku Lidové noviny.)

Momo Michaela Endeja. Zdelana je knjiga, precej zdelana. Ta je ena od tistih, pri katerih sta sovpadli in se vtisnili vame tako občutek v dlani kot zgodba. V podnaslovu Ende zapiše, da je to knjiga o času: v mesto, v katerem živijo Momo in njeni prijatelji, pridejo sivi gospodje, ki ljudem kradejo čas zato, da ga lahko kadijo in preživijo sami – brez časa ljudi, ki ga kadijo v cigaretah, ne morejo obstajati. Ljudje imajo zato časa vse manj, komaj še kaj: hitijo, ne srečujejo se več, ne pogovarjajo ... Momo čas ljudem

s pomočjo želve Kasiopeje in mojstra Hore vrne. Čas je rešen in rešeni so ljudje. A mene je, kolikor pomnim, v zgodbi mnogo mnogo bolj kot vprašanje časa nagovarjalo nekaj drugega: dekličina sposobnost poslušanja. Zmeraj znova se mi zdi, da je to bolj zgodba o poslušanju kot zgodba o času. Ko se Momo, ki ne ve, ne od kod je, ne koliko je stara, nekega dne znajde v starem amfiteatru med preprostimi prebivalci predmestja, se nenadoma zgodi, da postane središče njihovega življenja: k njej zahajajo odrasli po nasvete, v njeno bližino se hodijo otroci igrati, k njej hodijo možaki reševati medsebojne spore – a problemi se ne rešijo z dekličinimi nasveti, Momo samo sedi in posluša, ljudje sami najdejo rešitve, sami zgladijo konflikte, sami se pobotajo. Njena prisotnost in sposobnost poslušanja sta zdravilni. Ta dekličina sposobnost je tista, zaradi katere se sploh lahko upre sivim gospodom – če bi ne znala poslušati, ne bi opazila stiske ljudi, ne bi imela in ne bi obdržala časa. Pred nedavnim sem izvedel, da je Momo v Maroku okrajšava za ime Mohamed.

Kaj pa sploh je poslušanje?

Poslušanje, mislim, ni samo molčanje, medtem ko nekdo govori. Poslušanje je predajanje pomenom besed, zgodbi, sporočilu, barvi glasu in občutkom tistega, ki pripoveduje. Poslušanje ne pomeni, da česa ne vprašaš, da kdaj ne vzklikneš, da se ti ne orosijo oči. Ravno nasprotno, vse to je poslušanje: če ne reagiraš na to, kar ti nekdo pripoveduje, če ne občutiš tega, potem to poslušanje mogoče niti ni poslušanje.

Vse pogosteje se sprašujem, ali je treba poslušati vsakogar?

Dolgo časa sem mislil, da je smiselno in nujno poslušati vsakogar, ki ti želi nekaj povedati. Opazil sem, kako zelo zelo potrebujejo ljudje nekoga, ki jih bo poslušal. Prav borijo se za ušesa poslušalcev. Opazil sem tudi, da je neprimerno več tistih, ki govorijo, kot tistih, ki poslušajo, res neprimerno več. Ampak poslušanje, če res poslušáš, je naporno. Izčrpa. Stopiš v sogovornika in si z njim, kot akumulator si, na katerega se je sogovornik priklopil, da si bo opomogel. Včasih se polniš tudi sam, ko ti kdo pripoveduje kaj spokojnega, kaj lepega in vedrega, ganljivega. Ampak z leti opažam, da poslušanje prav vsakogar nima pravega smisla. Nekateri govorijo zato, da prepričujejo sebe, z lastnim glasom lastnim ušesom ponavljajo nekaj, o čemer bi bili radi prepričani. Ti ljudje lahko govorijo komur koli, lahko tudi komu, ki jih ne posluša, samo da je zraven in molči. Te vrste

monologov, mislim vse pogostejše, ni vredno poslušati. Ni vredno tratiti zanje energije. Ampak to je najbrž povezano z odraščanjem in staranjem, ko energije nimaš več za vse in ves čas in za vsako stvar. Poslušati tiste, ki so poslušanja potrebni, to pa je smiselno. Več kot smiselno in več kot potrebno. Poslušanje takih ljudi zares celi: zmeraj tistega, ki govori, in mnogokdaj tudi tistega, ki posluša.

In kaj drugega je branje, če ne poslušanje?

In prav tiste knjige, ki ti ostajajo v spominu vse bolj, ki se vtiskujejo v dlani in tam ostajajo, tiste, katerih zgodbe se globoko usedejo v spomin, tiste knjige, ki se množijo od otroštva naprej in se postavljajo na police spomina, tiste so zagotovo vredne temeljitega poslušanja: zmeraj znova ti pripovedujejo točno tiste reči, ki so natanko tisti čas, ko jih spet prebiraš, pomembne, ki so najbolj pomembne. Pečati so, ki jih ne moreš izbrisati. Še sreča. Celijo, čeprav kdaj zapečejo. Šampiljke se sperejo, pečati ne.

Razmišljanja o(b) knjigah

Majda Koren

Naključne tri

V spomin si priključem šestdeseta leta prejšnjega stoletja.

Bili smo povprečna družina, s črno-belo televizijo, gramofonom, ki je bil bolj stružnica kot gramofon, in nekaj knjigami.

Ni jih bilo prav veliko, zato otroške in mladinske lahko kar naštejemo: *Povodni mož v Savinji* z izjemnimi ilustracijami Jožeta Ciuhe, *Koroške pripovedke*, *Pravljice* Hansa Christiana Andersena, *Trnuljčica* bratov Grimm, *Za lahko noč* Ele Peroci, *Zgodbe iz Shakespeara* Charlesa in Mary Lamb in za nameček še *Marinka v zabaviščnem parku*.

Imela sem srečo, da je bil televizijski program en sam in malo oddaj je bilo namenjenih otrokom. Zato je več časa ostalo za branje.

Zgoraj naštete knjige sem prebrala ničkolikokrat.

Pred seboj imam izdajo *Koroških pripovedk* iz leta 1957.

Gradivo zanjo je že med obema vojnama zbiral Vinko Möderndorfer, rojen 1894 v Ziljski dolini na Koroškem. Bil je učitelj, zbiralec narodnega blaga; ob plebiscitu po prvi svetovni vojni se je zavzemal za priključitev Koroške državi južnih Slovanov. Leta 1948 je doživel strašno usodo izgnanca na Golem otoku. Tam je prebil tri leta in pol, ne da bi sploh vedel, zakaj. Ponatis pripovedk, ta, ki ga imam pred seboj, je izšel leto dni pred njegovo smrtjo.

O tem – na srečo – kot otrok nisem vedela ničesar. Niti se nisem spraševala o tem, kdo je človek, ki je podpisan na začetku knjige. Kot otrok se z imeni avtorjev ne ukvarjaš kaj dosti. Knjiga ti je všeč ali pa ti ni.

In meni je bila ta nadvse všeč. Očarale so me zgodbe o žal ženah, o povodnih možeh, ajdih, grofiču prašiču, drevesu brez imena, o grofični, živi zazidani.

Noben film ni imel take moči kot zgodbe, ki so se skrivale med platnicami knjig in me popeljale v neverjetne čarobne svetove, med nenavadna bitja in čudežne dogodke.

Ob branju mi je zastajal dih ob ilustracijah Gvida Birolle (1888–1963). Povodni mož je narisana z izjemno natančnostjo; telo je prekrito z luskami, med prsti na rokah ima plavalno kožico, sredi hrbta mu iz hrbtenice rastejo velike bodice, ki so videti kot trni. Rep je podoben bobrovemu, noge pa se končajo z ogromnimi stopali. Ob njem plavajo ribe, ki se držijo na smeh, kot da uživajo v njegovi družbi in se ob njem v vodi počutijo varne. Dno reke je posuto s kamenčki in večjimi kamni. Daleč zgoraj, prav v zgornjem delu ilustracije, opazimo kozo, ki se pase, in pastirčka, ki je pokleknil in se sklanja nad vodo, da bi videl, kaj se skriva v njej.

Žal žene so videti kot vitke plesalke, ki se skozi noč premikajo, kot bi plavale, in z rokami z nežnimi gibi čarajo uroke, ki osrečijo tega ali onega človeka.

In kuga! V spodnjem delu ilustracije je srednjeveško mestece z obzidjem, hišicami, cerkvenim zvonikom, v ozadju na griču se svetlika grad. Nad mestom pa nebo, ki zavzema večji del slike. Celotno nebo pa prekriva črno koščeno kljuse, ki ga jaha neko bitje, ki je še najbolj podobno kosmatemu okostnjaku, s čepico na glavi, ki spominja na kape italijanskih fašistov. To bitje, poosebljena kuga, drži v levi roki uzdo, v desni pa korobač, s katerim zamahuje po zraku.

Vsaka od ilustracij ne le da ponazarja zgodbo, temveč jo bogati, prikaže nove dimenzije, še bolj razburka domišljijo.

Na predlistu knjige je z drobnimi črkami natisnjen podatek:

ZLATA PTICA

Zbirka najlepših pravljic in pripovedk iz svetovne književnosti

Živela sem v srečnih časih, saj je v neki pisarni na založbi Mladinska knjiga sedela gospa Kristina Brenkova, ki si je izmislila take zbirke, kot sta Zlata ptica in Čebelica! Bila je urednica in pol: skrbela je, da so k nam prišle najboljše mladinske knjige, od Kästnerja, Preusslerja do Milna, Astrid Lindgren in Saint-Exupéryja. Hkrati je bdela nad kvaliteto izdanih slikanic, tako besedil kot likovne podobe.

Ko je doma zmanjkalo knjig, jaz pa bi jih še brala, mi je mama iz Pionirske knjižnice "v mestu" (živelimo v predmestju) nosila debele knjige iz zbirke Zlata ptica. Sem brala in brala. Bila sem nenasitna bralka in na srečo se

je to staršem zdelo čisto v redu. Kadar sem brala, so me pustili pri miru. Ali pa jih je nemara veselilo, da sem zatopljena v knjige, kajti sicer sem večinoma počela neumnosti: skakala z dežnikom z balkona sosedove nedokončane hiše, se potepala, plezala po drevesih, igrala nogomet s prijatelji in se včasih z njimi tudi pretepala.

Knjiga, ki jo največkrat podarim

Precej običajno je, da pisatelj podarja knjige, ki jih je sam napisal. Tudi jaz to počnem z največjim veseljem – dokler mi jih ne zmanjka.

Potem pa je tu knjiga vseh knjig, knjiga, ki bi morala stati na polici slehernega doma. In ko bi jo otroci pomečkali, strgali, počekčkali ali malce obstrigli, bi morali takojci skočiti v knjigarno po novo.

To je knjiga *Pojte, pojte, drobne ptice*. Spet smo pri gospe Kristini Brenkovi, kajti ona je pesmice izbrala in knjigo uredila. To so prastare slovenske pesmice; otroške izštevanke in nagajivke, ki so si jih otroci pripovedovali, ko so na paši preganjali dolgčas, ali pa so jim jih, še prav majhnim, pripovedovale ali prepevale njihove mame.

Izjemno pomembno je, da dobi to knjigo v roke že prav majhen otrok, dojenček, če hočete. Naj posluša mamin glas, naj posluša zvoke in besede, četudi (še) ne razume njihovega pomena. Naj opazuje sličice in se seznani s knjigo, ki je mnogo več kot le nem predmet.

Marlenka Stupica dobro razume otroško dušo kot tudi duhovitost kratkih rim v knjigi. Prav vsako pesmičico v knjigi krasi ilustracija pisanih barv in hudomušnih obrazov.

Se gremo peljat z vozkom?

*Jozej, Jozej, pelji vozej,
Tičej, Tičej, noter čičej,
Jakej, Jakej, zadi skakej!*

Kdo je polizal vso smetano?

*Muca je mijavkala,
smetano snedla.
Mamca je jamrala,
kaj bom pa vmedla.*

Pesmice ne potrebujejo znanstvenih razlag; otrok naj posluša ... dokler ga mamin ali očetov glas ne zaziba v sen.

Pri nas doma smo knjigo kupili dvakrat. Prva je preživela prvega in drugega otroka. Tretji se je je nekega dne lotil s škarjami. In smo kupili novo.

In nova je bila prva "debela" knjiga, ki jo je naš drugorojenec, tedaj star sedem let, prebral na dušek – in od tedaj bere debele knjige.

Marsikdo bo skomignil in si mislil: "Tole, da je pomembna knjiga?"

Da.

Združuje slovensko ljudsko slovstvo in vrhunske ilustracije, izbor pesmi pa se nagiba k optimizmu, igrivosti ter izkazuje ljubezen in spoštovanje do otrok.

In ne, spoštovanje otrok ne pomeni permissivne vzgoje; pomeni, da poznamo otrokove pravice in dolžnosti, da poznamo meje njegovih sposobnosti, ga ščitimo, kadar je to potrebno, in mu hkrati nalagamo toliko dolžnosti, kot jih je sposoben opraviti – in ne manj.

Tolažilna knjiga, ki jo lahko kadar koli vzamem v roke

Med počitnicami po končani maturi so nastopile res dolge počitnice in po naključju mi je prišla v roke knjižica, ki jo je brala neka deklica.

V prvem poglavju je pred medvedovimi nogami na predpražniku čudno sporočilo:

EGON IŠIRBO.

To se mi zdi res imeniten napis!

Mnogokrat sem ga v šoli (eden od mojih poklicev je učiteljica razrednega pouka – verjetno sem prav zato profesionalno deformirana in za vedno ostala na konkretni ravni razmišljanja in pisanja) zapisala na tablo in ... čakala na komentarje.

Seveda se je vedno našel otrok, ki je napis razvozlal. Meni pa je bilo strašno zanimivo, kako se otroci lotevajo tega miselnega oreha: nekateri skomignejo in čakajo, da se bodo tega lotili drugi, potem so tisti panični, ki bi radi rešili uganko, a ne vejo, kako. In tretji, ki se mirno lotijo problema in se niti ne vznemirjajo, če ga ne rešijo, niso pa niti pretirano ponosni, kadar jim to uspe.

Knjiga govori o medvedu, ki živi čisto sam v gozdu pod imenom Sanders.

V drugem poglavju se medved znajde v zagati. Odpravi se na obisk k Zajcu in pojé ves med. Zajec ga vpraša, ali bi še kaj pojedel, in zdaj sledi legendarno medvedovo vprašanje:

“Ali je še kaj?”

Ker ni več, se poslovi in že leze iz zajčeve votline. A ker se je preveč najedel, se v odprtini zagozdi. To je ta zagata.

Med posameznimi poglavji so mi najljubša poglavja tista o praznovanju Sivčkovega rojstnega dne, pa o pasti za slovone, lovu na nadlasico in eksmediciji na severni pol.

In če kdo še zdaj ne ve, o kateri knjigi govorim, naj jadrno stopi do knjižnice in si izposodi *medveda Puja*. In, prosim, ne tistega ponarejenega iz studia Walta Disneyja, temveč pravega, ki je prvič izšel leta 1926. Avtor je bil Alan Alexander Milne (1882–1956), upodobil pa ga je Ernest Howard Shepard (1879–1976).

A. A. Milne je pisal dramska besedila in otroško poezijo, četudi je diplomiral iz matematike. Imel je sina Christopherja Robina. Ko je ta dopolnil prvo leto, mu je v znani londonski veleblagovnici Harrods kupil plišastega medveda. Medved je dobil ime po samici črnega medveda, ki je živela v londonskem živalskem vrtu in so jo klicali Winnipeg. Ta medvedka je, verjetno zaradi knjige o Puju, tako znana, da najdemo članek o njej celo na *Wikipediji*.

Prvič se je Pu pojavil na radiu, in sicer za božič leta 1925, v zgodbi *Čebele napačne vrste*.

Po izidu prve knjige leta 1926 je A. A. Milne postal svetovno znan avtor.

Danes so originalne Christopherjeve igrače, medvedek, osliček, tiger in pujsek, na ogled v newyorški knjižnici (*The Polonsky Exhibition of The New York Public Library's Treasures*), kjer jih vsakih nekaj let temeljito restavrirajo. Pred leti se je pojavila zahteva, naj se plišaste živali vrnejo v Veliko Britanijo, a zaenkrat ostajajo v New Yorku.

Ob petindevetdeseti obletnici prve knjižne izdaje je izšla predzgodba o medvedu Puju: *Winnie the Poo: Once There Was a Bear*. Knjiga je avtorizirana, besedilo in ilustracije pa se skušajo čim bolj približati originalu iz leta 1926.

Takole piše na hrbtni strani knjige:

“Mora obstajati prej!” je rekel Zajec, ko so Christopherja Robina vprašali o tem, kaj je bilo prej, preden je prišel v gozd. In tako se začne prva od desetih zgodb, ki bralce popelje nazaj v čas, ko je Pu sedel na polici v trgovini Harrods in čakal, da ga kupijo za Christopherja Robina.

Tega medveda preprosto moraš imeti rad!

Razmišljanja o(b) knjigah

Suzana Tratnik

Trije kosi ženske garderobe

Dvajsetega septembra letos sem se udeležila 20. literarnega večera LGBT proze in poezije, ki poteka v Ljubljani pri Društvu Škuc. Sama sem vodila ta dogodek osemnajst let, lani pa sta ga prevzeli pesnici Veronika Razpotnik in Špela Setničar, tako da sem letos sodelovala le kot udeleženka in odgovorila tudi na vprašanje, katera umetnina me spominja na *coming out*, torej na razkritje svoje spolne usmerjenosti.

Dan prej sem na vlaku z Dunaja proti Ljubljani prebrala angleški prevod romana *Love Me Tender*, drugi del odmevne trilogije francoske pisateljice Constance Debré. Čeprav me delo ne spominja dobesedno na moj *coming out*, mi je osvetlilo pomembnejše vprašanje, kaj mi sploh *pomeni* lezbično razkritje, kajti zame je to lahko tudi dobesedni "izstop iz nečesa", denimo iz pričakovanega načina življenja, utesnjujoče predvidljive prihodnosti, in mi pomeni tako rekoč možnost menjave življenjske paradigme.

Debré je večji del svojega odraslega življenja živela kot dobro situirana odvetnica, z možem in otrokom, pa tudi z dobrim pedigrejem, saj izhaja iz vplivne francoske družine. Sredi svojih štiridesetih je zaživela kot lezbijka, pa tudi sicer je radikalno spremenila svoj način življenja in odnos do sveta. Odselila se je od moža, pustila službo, v kateri je bila uspešna, in zaživela sama, v minimalistično skromnih razmerah. Spremenila je tudi svojo podobo, se oblekla v enostavna, nefeminina oblačila, se pobrila po glavi in tetovirala. Kot piše v omenjenem romanu, samo še plava, piše in

seksa z ženskami. Vmes čaka na honorarje za knjige. Kadar nima dovolj denarja, krade hrano.

A tovrstno osvoboditev ji zamerijo vsi, ki so jo poznali prej. Debré ni emigrirala le iz heteronormativne ženskosti, temveč je zavestno degradirala tudi v nižji družbeni razred. Mobilnost po družbeni lestvici navzdol in relativno revščino pa sama razume kot stanje, ki lahko tudi zmanjša skrbi. Kot skorajda svobodo.

Mož ji je odvzel skrbništvo nad sinom, češ da s svojim čudaštvom in temu primerno družčino nanj slabo vpliva, med drugim so bile na njeni polici tudi pogrošne knjige avtorjev Bataille, Duvert, de Sade, Genet, Dennis Cooper in pa roman Hervéa Guiberta *Nor na Vincenta* (Škuc – Lambda, 2007) – odlomki so bili prebrani tudi na sodišču! Ob tem se spomnimo odličnega filma *Anatomija padca* (Justine Triet, Francija, 2023) o uspešni pisateljici Sandri, obtoženi za moževo smrt, nakar razpad njune zveze, vključno z njunim umetniškim okusom, postane predmet javnega seciranja na sodišču. Absurd je že zdavnej zakorakal v sodno palačo.

In knjige so lahko “dokazno” gradivo, žal ne za nekogaršnjo omiko, ampak za njeno ali njegovo potencialno neprilagojenost in pokvarjenost. Zakaj že omenjam te “obliterarne” peripetije? Zato ker so nesporna vsebina drugega romana Debré, avtobiografskost/avtofikcija, tako zelo očitana predstavnicam raznih manjšin, še posebej LGBT-avtoricam in avtorjem, pa je tukaj vodilna pripovedna oblika.

Če bi bila zadovoljna samo s tem, da so mi vseč ženske, bi bilo v redu, si mislim. Lezbična odvetnica, isto življenje, isti prihodki, isti videz, ista stališča, isti ideali, isti odnos do dela, denarja, ljubezni, družine, družbe, materialnega sveta, telesa. Če bi še vedno imela isti odnos do sveta, bi bilo veliko manj sitnosti. Ampak to ni bila opcija, nisem preživela vsega tega zato, da bi dobila le še več istega. To sem naredila za novo življenje, za pustolovščino. Mislim, da so zato tako besni, Laurent, sodnice, sodniki, vsi tisti, ki ne govorijo več z mano. Kakor da sami ne bi nikoli začutili skušnjave, da bi zavrgli vse. Kot da je to tako velika reč, kot da so oni sami ti, ki kradejo v Franprixu, ti, ki hodijo po viseči vrvi.

Constance Debré, *Love Me Tender*
(semiotext(e), 2022, str. 33–34; moj prevod)

Tudi sama razumem “drugačno” spolno usmerjenost kot izjemno priložnost, da živim tako, kakor mi ne strici ne tete niso povedali. Da sem “lahko” lezbijka in pisateljica in aktivistka.

Slednjič je sodišče le sprejelo strokovno psihiatrično poročilo o duševnem stanju Constance Debré:

Homoseksualnih razmerij ne moremo razumeti kot znamenja duševne nestabilnosti, ne dandanes, ne v tem stoletju. Prav tako ne pisanja knjig.

(str. 95; moj prevod)

Še dlje od kakršnega koli sprejemanja homoseksualnosti in spolne raznolikosti pa so bila ameriška petdeseta in šestdeseta leta prejšnjega stoletja, kruto obdobje McCarthyjevega lova na čarovnice, torej na homoseksualce in komuniste, vseh spolov seveda. O tem je pisal_a Leslie Feinberg (1949–2014), aktivist_ka in borka_ec za delavske pravice, v avtofikijskem romanu *Stone Butch Blues* (Firebrand Books, 1993), ki sem ga za objavo pri Škuc – Lambdi prevedla kot *Nedotakljive* (2000). Feinberg opisuje predlezbčno subkulturo *butch in femme*, ki jo je težko ustrezno prevesti, gre pa za maskulino-feminino porazdeljeni vlogi med partnerkama. Z vznikom lezbičnega in feminističnega gibanja po stonewallskem uporju leta 1969 je obveljalo, da je subkultura “bučark in femic” zastarela zaradi nekritičnega “posnemanja” heteroseksualnih vlog moškega in ženske.

Bučarke so prevzele maskulino in zaščitniško vlogo do svojih femic, ki so bile pogosto spolne delavke, seveda v heteroprostytuciji. Bučarka se v postelji navadno ni slekla in ni pustila, da bi se je partnerka dotaknila – zato se je v angleščini uveljavil izraz *stone*, torej “kamnita, nedostopna”, a sem se odločila za nedotakljive, ki opiše še nekaj več. Lahko si predstavljamo, kako nizko na družbeni lestvici je bila subkultura bučark in femic, s katerimi ni želel imeti opravka nihče, razen mafije, ki je odpirala napol ilegalne klube za homoseksualce v petdesetih in šestdesetih letih preteklega stoletja. V teh klubih so bile pogoste surove policijske racije, saj je “preoblačenje” v drugi spol obveljalo za nemoralno in kaznivo dejanje: policisti so namreč praviloma aretirali večinoma tiste osebe, ki so vidno prestopile konvencije svojega pripisanega in zapovedanega spola. Tako so bile bučarke kaznovane, če na sebi niso imele treh kosov ženske garderobe, dregice (kraljice preobleke oziroma feminini geji) pa, če na sebi niso imele treh kosov moške garderobe. Kazen je ponavadi pomenila eno noč na postaji, kolikor so policisti potrebovali, da so aretirane bučarke in dregice pretepli in skupinsko posilili. Posilstvo je bilo tako rekoč legitimno “kaznovanje”, v resnici mučenje, za katero ni nikoli nihče odgovarjal, saj je veljal družbeni dogovor o molčečnosti, sploh kadar se posiljuje tako rekoč neljudi. Kljub vsemu nasilju so bučarke ostajale neomajne v svojih stališčih, zato sem roman prevedla na videz absurdno kot nedotakljive. Preživele so namreč obdobje vietnamske vojne, ko so bila delovna mesta v Ameriki odprta tudi za ženske, saj te niso šle v vojsko. Ko so se moški vrnili, so bile vse bučarke odpuščene, saj niso bile pravi moški. Pa tudi ne prave ženske, ker so vedno

opravljale t. i. moška dela. Da bi se spet lahko zaposlile kot moški, so se nekatere odločile za delno tranzicijo spola, si dale odstraniti prsi, uživale moške hormone in spremenile ime. To je storila tudi junakinja romana Jess Goldberg, delno zadovoljna s telesno spremembo, v katero sta jo sicer prisilila ekonomska nuja, pa tudi strah za lastno življenje.

Med policijsko racijo v newyorškem klubu Stonewall Inn leta 1969 so se uprle predvsem bučarke in dregice, no, bile so v prvih vrstah. Upor je trajal tri dni in je bil srdit odziv na dolgoletno, neznosno družbeno nasilje, posiljevanje in tudi ubijanje, saj je bilo umorjenih veliko femininih gejev in trans žensk – kar je marsikje stalnica še dandanes. Ko je novica o teh uporih dosegla Jess, je v njej zatlelo upanje, da bo konec nasilja in razčlovečenja njenih ljudi. Toda organizirano lezbično in gejevsko gibanje je pomenilo tudi nove koncepte in zavračanje “zastarelih” vlog bučark in femic, ki jih je nadomestila nova beseda: lezbijka.

Če je sodobna avtorica Debré, sicer tudi sama bivša odvetnica, svojo drugost “poplačala” na sodišču, jo je Jess Goldberg, junakinja romana *Nedotakljive*, on-ona, kakor so takrat opisovali nefeminine ženske, plačevala tudi z življenjem, ne le po zaporih, ampak tudi v vsakdanjem življenju. Tudi Jess je bila samotni kavboj, kakor sebe opisuje Debré, toda sprva ne po lastni izbiri, saj že na začetku romana pravi:

Nisem hotela biti drugačna. Hotela sem ustrezati vsemu, kar so pričakovali odrasli, da bi me lahko imeli radi. Ravnala sem se po vseh njihovih pravilih in poskušala kar najbolj ugajati. Toda zaradi nečesa v meni so mrščili obrvi in gubali čelo. Nihče ni nikoli imel imena za to, kar je bilo narobe z mano. Zato sem se bala, da gre za kaj res slabega. V vedno istem refrenu sem lahko razbrala le melodijo: “Ali je to fant ali dekle?” (str. 13)

Po selitvi v New York in s seznanjenjem z intersekcijsko diskriminacijo, torej tudi z zatiranjem na osnovi rase in revščine, je Jess Goldberg tudi sam_a postal_a aktivist_ka, ki je slednjič ugotovil_a, da se ne počuti več ne kot ženska ne kot moški.

A le kako bi se lahko predala? Predaja je bila neprimerno nevarnejša od boja za preživetje. (str. 249)

Tako smo razmišljale tudi vse udeleženske in udeleženci literarnega dogodka na predvečer državnega praznika 2009 v Caféju Open, v okviru Tedna parade ponosa, ko se je zgodil napad. Moderirala sem pogovor z mlajšima ustvarjalcema, gejevskim pisateljem Iztokom Majheničem in

lezbično pisateljico Urško Sterle, in ko je Urška začela govoriti o ameriškem črnem gejevskem pisatelju Jamesu Baldwinu (1924–1987), je počilo in skozi okno smo videli vse rdeče. Zamaskirani napadalci so eno od navijaških bakel vrgli tudi v sam lokal. Takrat sem se le nehala naivno spraševati, ali je to že državno praznovanje. Ne, bil je organiziran napad na LGBT-skupnost. V vsaki državi smo le pogojno doma.

Rada si zamišljam, da sem vsem svojim puncam prebrala vsaj kakšno poglavje iz Aličinih čudežnih dogodivščin Lewisa Carrolla, ki so izšle leta 1865 in so gotovo najboljša "otroško" delo za odrasle. Morda to o mojem prebiranju ne drži povsem, a v Aličinem svetu je vse drugače in stokrat prekaša resničnost. Občudovala sem ta fantastično absurдни svet kot možnost upogibanja neizpodbitnih fizikalnih in drugih zakonov in kot nenehni miselni izziv za predruženje sveta, saj se je sama Alica morala hitro in izvirno odzivati na vse nenavadnosti in nesmisle na svojih čudežnih popotovanjih. Pogosto se je spreminjala tudi sama, se večala ali manjšala ali pa so deli njenega telesa postali nesorazmerni.

Tako prispevek o treh knjigah, ki so me navdihnile in začarale, končujem z Aličinim izletom v Čudežno deželo, kjer je nesmisel edino zanesljivo vodilo, slednjič pa je tudi zdravilen. Če smo pri prejšnjih romanih *Love Me Tender* in *Nedotakljive* govorili tudi o absurdu sojenja in kaznovanja na podlagi spolne usmerjenosti, prebiranja nemoralnih knjig, pisanja literature ali neupoštevanja pravila treh kosov ženske garderobe, pa naj nesmisel razumno sklene sojenje Srčnemu fantu, obtoženemu kraje kolačkov.

"Porota naj izreče sodbo," je nato, menda že dvajsetič tistega dne, predlagal Kralj.

"Ne, ne," je rekla Kraljica. "Najprej kazen – sodba pride šele potem."

"Oslarija!" je rekla Alica. "Kako more komu šiniti v glavo, da bi bila lahko najprej kazen!"

"Ti pa jezik za zobe!" je rekla Kraljica, rdeča kot kuhan rak.

"Sploh ne!" se je odrezala Alica.

"Odsekajte ji glavo!" se je zadržala Kraljica, kolikor je imela glasu. Nihče se ni zganil.

"Komu pa vi kaj morete!" je rekla Alica (dotelej je bila namreč že zrastle do svoje naravne velikosti). "Saj ste zgolj kupček igralnih kart!"

Lewis Carroll, *Aličine dogodivščine v čudežni deželi in v ogledalu*
(Mladinska knjiga, 1990, str. 138, prevod Gitica Jakopin)

Sprehodi po knjižnem trgu

Katja Štesl

Žiga X Gombač: Cukrarna. Zgodba slovenske pesniške duše.

Risar Jaka Vukotič.

Spremna beseda Blaž Vurnik.

Bevke: Škratelj, 2023.

Cukrarna: velika, mračna in usodna hiša. Na robu večera pesnik na robu življenja zaključuje sonet. K njemu sta z roko v roki namenjena smrt in navdih. Še dobro, da ni sam. Dragotinu Ketteju delajo družbo Ivan Cankar, Oton Župančič in Josip Murn Aleksandrov. Izhodišče novega stripa scenarista Žige X Gombača in ilustratorja Jake Vukotiča, tandem domačih ustvarjalcev, je dogajanje v obdobju konec 19. stoletja, ki ga nacionalna literarna zgodovina obravnava pod velikim in bleščečim naslovom *Rojstvo slovenske moderne* in v katerem kot borno pribežališče, a tudi ustvarjalno središče “pesniških duš” igra pomembno vlogo ljubljanska Cukrarna.

Naslovnica stripa je oblikovana kot vinjeta, na kateri dve dekleti, vsaka s svoje strani, kakor na harfo igrata na strune, žarke sonca nad Cukrarno. Abstraktna pojma navdiha in smrti sta v strip vključena kot poplesavajoča Muza s cvetjem v rdečih laseh, ki se ponekod kačasto ovijajo okrog okvirčkov, drugod pa svobodno vzvalovijo čez strani, in njej pravzaprav

identična, le mirnejša sivolasa Smrt s prevezo čez oči. S svojim videzom, govorico in likovno vgrajenostjo v strip naznanjata svoji različni naravi in neko drugo resničnost, tako pripovedno kot zunajbesedilno; govor Muze je dinamično vstavljen v pramen njenih las in tudi pisava se razlikuje od tiste v govornih oblakih. Navdih kot porajanje, rojstvo pesmi in smrt kot temeljno nasprotje tega sta v stripu povezana bolj, kakor ju znamo razumeti v vsakdanjem življenju. Muza namreč Smrt prosi za kratek odlog, ki bi ji omogočil še zadnje posredovanje pri pesmi *Na otčevem grobu*; pesnik Dragotin Kette sicer bolan že nekaj časa sluti njen prihod. Ob vstopu v Cukrarno poosebljena pojma prepleteta trakova svojih las, prek katerih vseskozi ohranjata simboliko tistega, kar se po njunem delovanju še dolgo, dolgo vije naokrog in pušča vtis.

Tako dinamično oblikovanje in delovanje pa ni dodeljeno likom štirih pesnikov, ki sicer zapolnjujejo večji del stripa: za svojo zgodovinsko veličino delujejo nekoliko oglati in okorni, zato v mislih bralcev najbrž teže oživijo. Njihov govor se zdi mestoma prisiljen, včasih stavki zazvenijo kakor iz učbenikov za književnost. "Uporabil si sonet. Poleg močne vsebine si zvrst svojega vzornika Prešerna uspel slogovno približati novi generaciji. Da, z njo si ujel klasično mirnost in harmonijo ter nemir v današnjih časih živečega človeka," ne zveni domače, četudi je Župančič upodobljen kot prijazen stric. Junaki so tudi videti kot suhljati uniformirani fantiči, ki bi jih bilo zaradi logike branja stripa dobrodošlo vizualno nekoliko bolj razločiti, "individualizirati", da bi bili ob branju hitreje prepoznavni. Ker pa se štiri bele srjace v štirih temnih hlačah razlikujejo bolj ko ne le po brkih tistega, ki ga odevajo, se za štiri prijatelje nenaravno veliko naslavljajo z imeni. Dogajalni prostor se v stripu razen na uvodnih in zaključnih straneh ne spreminja, je statičen in omizje v eni izmed cukrarniških sob deluje bolj kot kulisa za pogovor med umetniki. Karakterno so pesniki označeni delno skozi lastne besede, delno z besedami drugih, iz njihovega delovanja v stripu pa o njihovih značajih ne moremo sklepati, saj sta njihova govorica telesa in obrazna mimika precej enolični.

Fizični nosilec je format stripovskega zvezka s 40–50 stranmi, kakršni so se svojčas v obilju drenjali na policah trafik, in tudi vsebinski obseg je primeren odmerjenemu prostoru ter omogoča ciljnemu mladinskemu občinstvu obvladljivo branje na mah. Večinoma so okvirčki pravilnih oblik razporejeni po straneh v raznolikih, nestandardiziranih mrežah, občasno pa se pojavijo tudi bolj dinamične, "poetične" razporeditve, kjer so elementi svobodno razporejeni po strani ali po dveh soležnih straneh. Poleg občasne menjave perspektive s tlorisnim pogledom takšne razporeditve

dobrodošlo razbijejo siceršnjo vizualno enovitost in premišljeno so uporabljene tam, kjer avtorja upovedujeta največ umetniškega navdiha in kreativnega ustvarjanja. Vrstni red branja pa na teh straneh ni strogo določen, zato se bralci na njih zadržimo nekoliko dlje in jim namenimo več pozornosti.

V stripu je uporabljeno omejeno število odtenkov. Ozadja so kot zidovi Cukrarne v prelivajočih se sivih, rjavih in umazano belih packah, ki delujejo kot vlaga in plesen na zidovih nevzdrževane stavbe, hkrati pa so v vlogi nevtralnjšega ozadja in vseskozi vzpostavljajo zatohlo in tesnobno vzdušje prostora, kamor je postavljeno dogajanje v zgodbi. Likovno v stripu izstopa tehnika plastenja; liki in pomembnejši predmeti so kot izrezani iz belega papirja z dorisanimi črnimi linijami nalepljeni na ozadje. Za ožvitev podrobnosti in v izogib monotonosti, pa tudi pretirani mračnosti nevtralnih nians, sta v vizualno podobo vključeni še živo rdeča in zlato rumena. Ob nekaterih predmetih, denimo listih na mizi, so upodobljeni enaki ali podobni predmeti zgolj v belih obrisih, kar nakazuje na premike, ki pridajo k občutku daljšega trajanja dogajanja, izraža pa tudi soobstoj mnogoterih idej v kreativnem procesu.

Na to vizualno podobo so kakor s kredo, flomastri ali štamčilko dodani gosto posejani, različni stilizirani simboli, čačke, kakršne bi našli na robovih šolskih zvezkov. Ti dodatki se ponekod navezujejo na dogajanje, še pogosteje pa so tam bolj za hec in so kot taki prisrčna popestritev za bralce, ki podobam namenijo enako mero pozornosti kot besedam. Kot je primerno za likovno dekoracijo, jim ne pripade toliko prostora, da bi zasenčili osnovno nit pripovedi, hkrati pa si lahko predstavljamo, da bi znale privabiti in pri branju obdržati tudi malo mlajše bralce. Razpela, nageljni, pisala, kozarci, popisani listi, odprte knjige, bomboni, oblaki, srčki, pa papirnate ladvice in letala, cvetlice in ptice – kakor da bi knjigo porisal eden tistih šolarjev, ki mu je pri pouku malce dolgčas. Če jih uspemo opaziti, se lahko nasmejemo tudi slikam na stenah, na primer namrgodenemu škofu ali Prešernu, ki mu na ravno pravem mestu oči nadomestita dva srčka. Nad zbadljivim pogovorom med Župančičem in Cankarjem je recimo v okvirju slike najprej razmišljujoči smešek, ki se nato v naslednjem kadru prelevi v tistega, ki mu od krohota vrejo solze iz oči.

S stripovsko formo želita avtorja življenja glavnih predstavnikov moderne ter lastnosti tega literarnega obdobja približati mladini, hkrati pa se ne oddaljita od učbeniške togosti in ohranjanja varne distance do obrobij in meja stripovskih izrazov. Informativna gostota izdaja primarno didaktične namene – pričakovali bi, da med vsemi vključenimi biografskimi dejstvi,

interpretacijami in mislimi kdaj pride tudi daljša, razmišljujoča tišina. Delo se tako izrazito zanaša na besedilni del, v oblačkih je veliko vrstic pomen-sko gostega besedila, ki včasih zavzema tudi več kot pol prostora posameznega okvirčka, liki pa so zato pogosto zreducirani zgolj na govoreče glave. Taki primeri izkazujejo, da potencial stripa ni docela izkoriščen, saj njegov vizualni del pripoved bolj ilustrira, kakor da bi pri njej sodeloval – že blago besedno izčiščevanje in likovno nadgrajevanje bi lahko dvignilo nivo njegove kakovosti.

Mesto in Cukrarna sta tako zunaj kot notri izrisana v realistični maniri, medtem ko so liki in dodatki slogovno bolj zaznamovane karikature. Čeprav je kulturna zgradba osnovno prizorišče stripa, ki sodoloča tudi pripovedno atmosfero, kljub naslovu strip ne nudi veliko zgodovinskih navezav na Cukrarnin slab sloves, prebivalce in arhitekturo. Vstavljene so sicer pesmi in citati umetnikov, ki jih spremljamo, na koncu knjige so navedeni tudi z viri, je pa zato kontekst preteklosti v spremni besedi dobrodošlo predstavil dr. Blaž Vurnik, ki ga sicer poznamo tudi kot temeljitega scenarista zgodovinskih in biografskih stripov.

Zagotovo pa je ena večjih odlik stripa *Cukrarna*, kakor se ta z zgodovinsko tematiko umešča v sodobnost, izpostavljanje že takrat revolucionarnjših misli, s katerimi se zlahka poistovetimo tudi v aktualnem kronotopu. “Za nekatere nikoli ni pravi čas za spremembe. Zdi se, da jim obstoječe stanje in z njim apatična dremavica odgovarjata,” pravi Murn, podobno pa ugotavljajo tudi mladi, ki se danes po vsem svetu združujejo za večjo podnebno in družbeno pravičnost. Na Kettejevih zapiskih se čisto mimogrede, a vzporedno z dvignjeno pestjo Cankarja pojavita srp in kladi-vo, medtem ko ta govori: “Ravno umetnost, v našem primeru so to besede, stavki in rime, prinaša najiskrenejši in najdoslednejši upor ter ogledalo obstoječim normam, vzvodom in morali. Simbolistično, naturalistično, tudi dekadentno, impresionistično.”

Sprehodi po knjižnem trgu

Sabina Burkeljca

Maša Ogrizek: Vseh sort starši in otroci.

Ilustrirala Anka Kočevar.

Spremni besedi Alja Stvarnik in Larisa Javernik.

Trst: Založništvo tržaškega tiska, 2022.

V knjigi *Vseh sort starši in otroci* je pisateljica Maša Ogrizek nanizala devet zgodb, v katerih so glavni akterji otroci in njihovi starši; slednji se morajo nečesa naučiti (ali odučiti), da bodo lahko dovolj dobri starši, pri čemer so otroci tisti, ki držijo ogledalo svojim roditeljem. V večplastnih zgodbah se torej skriva bogata sporočilnost.

Zgodbe imajo pravljичne elemente; že sami naslovi so pravljичni, na primer *Kako se je veliki Konkordor naučil leteti*, *Kako je prijazna mamama dobila imeni*, vse zgodbe se začenjajo z "Nekoč, ne tako dolgo nazaj", ljudje pa imajo poleg živalskih lastnosti tudi živalske telesne attribute (krila, rep, kraki, kačja koža, bodice ...). Zgodbe so realistične, vanje pa vstopajo magični (pravljični) elementi, na primer: "Nenadoma je njeno togo telo vzvalo in po licih so se ji usule solze. Jokala je, dokler ni sonce utonilo za hribom. Ko si je slednjič le obrisala oči, je opazila, da je sredi vrta nastal pravcati ribnik. Ulegla se je vanj in plavajoč med cvetnimi lističi opazovala luno. Ko je zlezla iz vode, je spoznala, da ji telesa ne pokrivajo več bodice. Tedajci je v soju mesečine zagledala belo uho, ki je pobliskavalo sredi solate."

Že v odlični in leta 2022 z večernico nagrajeni *Lisičji luni* je pisateljica upodobila preobrazbo ljudi v živali – gre za iniciacijo oziroma spremembo

telesa in osebnosti ob prehodih, kot sta na primer odraslost in smrt, v knjigi *Vseh sort starši in otroci* pa se s spremembo ljudi v živali oziroma s "pridobitvijo" posameznih živalskih delov poudarjeno izrazijo njihove lastnosti. V središču pozornosti je odnos med otrokom in starši, pri čemer gre za preobrazbo slednjih v boljše starše oziroma ljudi. Starši se morajo nečesa naučiti: poslušati, ločiti se od skrbi, opustiti popolnost, se odreči žalosti, biti iskreni, narediti prvi korak, razpreti krila, nehati zbadati, prevzeti odgovornost, odrasti.

V zgodbah se dostikrat pojavljajo nasprotujoče si lastnosti otroka in starša. V prvi zgodbi, na primer, je mala Lu zelo tiha, njen oče pa je glasen in veliko govori. Na mali Lu je vse majhno, razen njenih oči, na očetu Konkordorju pa je veliko vse, razen njegovih majcenih ušes – in oče ne sliši, kaj mu drugi govorijo. Za zgodbe je značilna nacionalna in kulturna pestrost akterjev, ki je upodobljena tudi na ilustracijah (temnopolta mamama, muslimanke, Južnoameričani ...), kaže pa se že v izbiri nenavadnih imen, na primer Sin-ju, Jun-ju (Japonska), Abu-Karim, Saidi (Bližnji vzhod), Katatuki in Manu (Južna Amerika). Ob imenih oseb stoji pridevnik, ki povzema njihove lastnosti: mala Lu, veliki Konkordor, nežna Abazi, prelepa Jin-ju, nesrečni Hamular, previdni Artsur, prijazna mamama, nagajiva Leele in strastna Badu ... Za razliko od staršev so otroci v zgodbah intuitivni, poslušajo svoje srce. Tako na primer mala in tiha Lu najprej pove očetu, da ne gre na pot z njim, ker bo nevihta, a je ta ne sliši. Končno se mu upre in odločno reče: "NE!" Upre se avtoriteti, očetu postavi mejo. S tem odločnim "ne" pomaga tudi njemu (ne samo sebi), da se prebudi. Izkaže se, da je imela Lu prav – očeta, ki leti (ima namreč krila), ujame nevihta in strmoglavi proti zemlji. Še več, ker se prehladi (kazen za njegov egoizem), ne more govoriti in tako mala Lu končno pride na svoj račun. Tu nastopi magični trenutek: "Mali Lu so začela majhna usteca počasi rasti, zato je lahko spregovorila vedno glasneje. Njenemu očetu, velikemu Konkordorju, pa so začela rasti ušesa, zato je vedno bolje slišal."

V zgodbi *Kako se je nežna Abazi ločila od skrbi* se mora boječi in nežni Mar spopasti z izzivom, kako se bo postavil na lastne noge, kar je zelo težko, saj z mamu počneta vse skupaj oziroma sta prešita z nevidno nitjo. Ločita se le čez noč. Sin se ob takšni zlitosti z mamu ne počuti dobro, tlačijo ga nočne more, v katerih sanja, da ga je mama požrla in osamljen ždi v njenem trebuhu. Zanimivo pri tej zgodbi je tudi to, da je Marova mama riba, oče pa je človek, kar razumem kot *hommage* živalim – da so živali enakovredne ljudem, kar je še ena od podplastí zgodb. Ima človek živalske lastnosti ali

ima žival človeške lastnosti? Sporočilnost zgodb je torej tudi v uzrtju živali kot enakovrednih nam, ljudem. Abazi je mama, ki razume, da mora nekaj ukreniti; sin se mora počasi osamosvojiti, da mu bo lahko "družba vrstnikov pihala v jadra". Pri tem pomembno vlogo odigra Marov prisotni oče.

Zgodbe bogati izvirna metaforika. V zgodbi *Kako je prelepa Jin-ju opustila popolnost*, na primer, je imela deklica Sin-ju kiti polžasto spleteni nad ušesi in je "po spiralastih vijugah kite zlezla vase". Branje je tekoče, jezik poetičen, tudi privzdignjen, vznesen – slogovno je zgodba blizu pravljici, parabol. Prikazuje odnos matere in hčere, ki je nenaraven, saj mati želi biti podobna svoji hčeri, hči pa ji želi v vsem ugajati. Toda ko Sin-ju naredi napako in izpusti mačko (divjost, neukalupljenost, intuicijo) v njuno hišo, se pokažejo njuna prava čustva, ki so osnova za boljši in iskrenjši odnos, ki ju bo povezal. Poveže ju tudi ustvarjanje, ki ga spodbudi mama mačka, ki je (pre)dolgo skrivala svojo pravo naravo.

Tudi previdni Artsur in njegov ata, nesrečni Hamular, sta prepletena v toksičnem odnosu. Nič se ne premakne in nobeden od njiju ne more zaživeti (sin je preveč previden v odnosu do nesrečnega in pasivnega očeta), zato v zgodbo poseže magičnost. Falinka je drobceno, izmišljeno bitje, "puhasta kepica, ki je žarela kot kresnica v poletni noči", in se prikaže le najiskrenjšim in najpogumnejšim. Malo čarobno bitje zbudi Hamularja iz sna in teže, ki ga prežema (na sebi ima gmoto težkih odej): "Nesrečni Hamular si je falinko nežno podrgnil ob kosmata lica in se tiho zasmejal, ker ga je požgečkala. Njegovemu sinu se je zdelo, kot bi mu ta drobni zvok odvalil težko skalo z duše." Magično bitje v atu prebudi veselje in ta zdaj sinu spet lahko pripoveduje pravljice.

Izredno zanimiva je zgodba o dveh mamah oziroma mamami (mami na kvadrat), v katero pisateljica vnese različne elemente. Trmastemu Boboju se njegova dvoglava mamama ni nikoli izneverila, nasprotno, bila je prijazna na kubik, kar ga je precej togotilo, saj je tovrstna prijaznost nenaravna in nezdrava in zato Bobojeva čustva ostanejo neopažena. Preboj se zgodi, ko se prijazna mamama zagozdi v otroški tunel, od koder se z dvema glavama ne more izviti. Iz prve temnopolte glave se oglasijo jezne in nenavadne besede "Matuta-matata-ratata!", drugo glavo pa popade divji smeh. Med izmeničnim pihanjem in krohotanjem se dolga žirafja vratova razpleteta in telesi se za nekaj pedi odmakneta drugo od drugega. In tu sta dve mami: strastna mama in nagajiva mamasita, vsaka ima svoje osebne lastnosti, ki se šele zdaj lahko izrazijo, saj sta bili prej le ena sama preveč prijazna mamama brez osebnosti. Starša morata v družini ohraniti lastno identiteto in karakter, in ko sta mami dobro in poskrbita zase, je dobro tudi njun otrok.

Pisateljica tudi zgodbo *Kako je tekmovalni Zuang-Zi naredil prvi korak* razdeli na pravično dobro in slabo. Vedri Tao se pogosto čudi, njegov oče, tekmovalni Zuang-Zi, pa si želi biti občudovan. Vedri Tao ljubi vse letne čase, njegov oče pa le poletje. Vedri Tao občuduje naravo in njene lepote, Zuang-Zi pa ljubi le tekmovalnost, saj si v vsem, celo v pripravi spomladanskih zavitkov, želi zmagati. Sin ga nauči, da ne more vedno zmagati, da je dobro tudi sodelovati, saj potem lahko skupaj bolje živimo. Njegov oče se tako nauči opaziti podrobnosti, na primer to, "koliko pegic ima na nosu njegov sin" – končno vidi drugega, ne zgolj sebe. S pomočjo pravičnega in dobrega sina, pa tudi kazni (očetu spodrsne na ledu), se oče nauči, kaj v življenju zares šteje.

Nasprotni lastnosti očeta in hčere sta izraženi tudi v zgodbi *Kako je učeni Abu-Karim razprl krila* – Saida je bila le redko pri miru, učeni Abu-Karim pa je nenehno tičal v knjigah. Oče pove hčeri zgodbo o šestih sestrah, to so Saidina mama in njene tetke, in Saida, ki ji šola in knjige sicer ne dišijo preveč, je nad zgodbo navdušena. Očetu tako zrastejo krila (prava in v prenesenem pomenu) in se aktivno vrne v družino s svojim darom, saj je opažen in sprejet, in tudi on sprejme razposajene svakinje. "Saida je željno pila zgodbe, ki so lahko kot metulj letale med očetom, mamo in tetkami. Počutila se je, kot bi okoli nje pletli rahel ovoj iz svilenih niti. Za droban hip se ji je celo zazdelo, da čas lebdi." Oče lahko hčeri preda svoj ogenj le tako, da sam žari. In le takšen se lahko vrne med svoje ljudi, saj je poprej nenehno tičal v knjigah in se izogibal družbi.

Prav tako sta nasprotni lastnosti radovedne Manu in njene mame, zbadljive Katatuke (ime spominja na kaktus). (Avto)poetičnost Maše Ogrizek tu pride do posebnega izraza: "Najraje je gradila vegave potke med gredicami in na lesene deščice zapisovala krasne besede ter jih zasajala med sladki krompir in ostalo zelenjavo." Pisateljica sadi besede za bralce, iz teh besed zraste vse mogoče – tudi bodoči pisatelji in pesniki. Brez besed ne more zrasti nič. Mama Katatuka ob prebiranju hčerinih besed na deščicah (oblak, objem, marjetica, martinček, radost, radovednost) začuti hčerino veselo naravo, se s pomočjo magičnosti prebudi in zave svojega vedenja ter se hčeri iskreno opraviči. Seveda ji odpadejo tudi bodice, s katerimi je zbadala vse okoli sebe. Tu moram omeniti še humor, ki začini zgodbo ravno prav žlahtno.

V zadnji zgodbi so lastnosti resne hčere Lise in njene mame, otročje Susken, na neki način zamenjane; hči se drži sama zase, mati pa nikakor noče odrasti in prevzeti odgovornosti, obožuje bučne zabave, na katerih mora biti v središču pozornosti. In tako po eni teh zabav pozabi na Lisin

rojstni dan, zaradi česar ima slabo vest. S pomočjo morja, ki jo uspava in odnese njeno kačjo kožo, se zave, da njena hči potrebuje mamo. Lisa se spet počuti kot srečen otrok.

Po koncu vsake zgodbe se pisateljica obrne k bralcu, na primer: "Bobo-jevo mamamo krasi pretirana prijaznost, ki je kot mehak šal, ki skriva naš pristen obraz." Nato z vprašanji stopi z bralcem v dialog: "Se ti zdi pomembno, da so starši in prijatelji iskreni s tabo?" Ko sem prvič prebrala knjigo, so me ti nagovori in vprašanja nekoliko zmotili, saj posegajo v kontinuiranost literarnih besedil in bi bilo morda bolje, da bi avtorica šele na koncu knjige odprla "pogovor bralca s knjigo". Po drugi strani pa vsaka zgodba nagovarja bralca s svojo sporočilnostjo in bi se določeni odtenki posameznih zgodb ob koncu morda že nekoliko razgubili. Vprašanja in nagovori so vsekakor inovativni in spodbujajo mlade bralce, da razmišljajo o prebranih zgodbah, te pa se prav zato še močneje usidrajo vanje.

Ilustracije Anke Kočever umetniško enakovredno sodelujejo z besedilom Maše Ogrizek – so povedne, drzne, tudi čudaške ter spodbujajo domisljijo in dobro upodabljajo prehod človeka v žival ter ostale plati besedila (različne rase in kulture, naravo, značilnosti oseb ...). Posebej posrečena (besedno in likovno) se mi zdi na koncu knjige predstavitev obeh avtoric.

Knjiga *Vseh sort starši in otroci* je večnaslovniška ter kliče tudi k skupnemu branju otroka in odraslega (starša, učitelja, knjižničarja, mentorja, tete ...) in pogovoru. Morda se zdi, da so zgodbe namenjene le knjižnim sladokuscem, a ni tako; večkrat kot jih preberemo, bolj so naše. Pisateljica je povsem na strani otrok, kar se mi zdi dobra zaveza – otrok bo lahko v knjigi ugledal tudi svoj odnos s starši. To so zdravilne in tople, podporne, sočutne in srčne zgodbe. Otrokom dajejo varnost in razumevanje ter pokažejo na izhod iz težav. Otroštvo dostikrat ni srečna pokrajina, a izhod mora biti, in ta je v literaturi, ki mora vedno dajati upanje. S svojo odprtostjo, neukapljenostjo in neklisejskostjo knjiga *Vseh sort starši in otroci* v sodobno slovensko mladinsko književnost prinaša posebno svežino.

Sprehodi po knjižnem trgu

Nada Breznik

Aksinja Kermauner in Silvester Vogrinec: Orfejeva lira.

Dob: Miš (Srebrna sekira), 2023.

Z *Orfejevo liro*, romanom za mlade in mlade po srcu, založba Miš uvaja novo zbirko mladinskih del z naslovom Srebrna sekira. Naslov knjige priča, da je del zgodbe sodobna priredba antičnega mita o Orfeju in Evridiki; mit je spretno vpleten v pripoved o današnji generaciji mladih, o tegobah in preizkušnjah, s katerimi se soočajo v obdobju osamosvajanja. Bralce pritegne že privlačna ilustracija Jake Vukotiča na platnicah knjige, opremljena tudi s simbolom nove zbirke, s sekiro. Naslovnica z barvitostjo, hrbtna stran pa z mračnostjo napovedujeta zanimivo, skrivnostno in napeto branje. Na veznih listih je zemljevid Ptuja s ključnimi lokacijami dogajanja v romanu, katerega posebnost je, da sta ga podpisala dva avtorja, Aksinja Kermauner in Silvester Vogrinec.

V zgodbi se spretno prepletajo različni svetovi generacij družine Fajt; realni in aktualni svet odrasčajočih, svet zrelih, uspešnih ljudi v najboljših letih ter svet starejših s spomini in nadlogami, ki jih prinaša starost. Gimnazijka Evridika ali Evi je v središču zgodbe, ob njej pa še njena starša Suzana in Feliks, očetov brat dvojček, ki je kipar, ter stari starši, babici Jožica in Afrodita ter dedek Drago. Odraščanje glavne junakinje, ki doživlja v krogu sošolk in sošolcev mnoge preizkušnje, dokazovanja in tudi prva

spogledovanja, dodatno zaplete skrbno varovana družinska skrivnost. Za realnostjo vsakdanjega sveta se roman dotika še sveta preteklosti, ujete v različna obeležja, spomenike, izkopanine in ostanke starodavnih sve-tišč, ki jih je polno mesto, v katero se je Evi priselila iz Ljubljane – mesto Ptuj z mogočnim gradom in skrivnim labirintom rovov pod njim. Kako priročno prizorišče za napeto romaneskno dogajanje, prežeto z miti in celo čudeži, ki jih razumejo le posvečeni člani skrivnostne lože. Nikakor ni nepomembno dejstvo, da sta avtorja črpala iz zgodovinskih virov in iz strokovne literature ter tako zagotovila verodostojnost podatkov o Ptuju in njegovi zgodovini, prav tako pa tudi podatkov o karateju, filozofiji borilnega športa, prijemih, pravilih in izrazoslovju, ki bogatijo že tako bogat vsebinski arzenal. Ta se odstira skozi dinamično pripoved, roman je jezikovno živ in zgodbeno privlačen, bralec se vanj lahko dobesedno po-topi; s postopnim stopnjevanjem napetosti in s spretnim vijuganjem med svetom realnosti in sfero domišljije pa ga pripoved hipnotično potegne v stanje zamaknjenosti in očaranosti.

Evridika, edinka iz premožne družine, v kateri starša hlepita po prestižu, ugledu in vplivu, je nadarjena dijakinja, ki si ne upa zares pokazati svojega znanja in sposobnosti, da ne bi izstopala iz razrednega povprečja. Glavne vrednote njenih sošolk so sledenje modnim zapovedim, bučne zabave in nekritično vreščече podpiranje njihove vzornice, vplivnice Brigitte. Revnejši in drugačni so tarče posmehovanja brižitk, kot imenujejo pripadnice razredne klike, in Eva, ki je z družino na novo priseljena v mesto, jim kot pripadnica višjega sloja skorajda mora slediti. Toda njena podreditev raz-redni deklški skupini je zgolj navidezna in začasna. V Evi namreč prebiva dvojnica, njen alter ego, ki se ji, kadar se uklanja večini, posmehuje ter jo opominja na njena lastna stališča, opominja jo na njeno razdvojenost med luksuzom, udobjem ter občudovanjem spontanosti naravnega življenja brez pretvarjanja in hinavščine. Ob svojih starih starših, znanstvenici in profesorju, ki živita na zunaj skromno, a notranje bogato življenje, spoznava prave vrednote: skrb, pomoč, sočutje, solidarnost, zavezanost raziskovanju in poglobljanju v znanost, ki je nadvse vznemirljiva in nikoli končana zgodba. Hiša starih staršev je polna knjig in postane toplo zatočišče, prepojeno z vonjavami babičine kuhinje. Evi kmalu spozna, da domača predimenzionirana, moderna in razkošna vila, v kateri ima celo svoj lastni medijski kotiček, ni pravi dom, da je hladna in neosebna, zgolj nepremič-nina, s pomočjo katere bosta starša zaslužila še več denarja.

Čeprav se zdi, da so nekateri liki klišejski, še najbolj sta karikirana Evina mati in oče, je njuna podobnost sodobnim staršem na žalost prepričljiva in zelo stvarna. Romaneskno dogajanje je ogledalo tega, kar se dogaja

v današnjem času; nasilje med mladimi, želja po sprejetosti tudi za ceno odrekanja sebi, odsotnost staršev v najobčutljivejšem obdobju odraščanja, njihovo pehanje za ugledom in denarjem, nadomeščanje starševske skrbi in občutka varnosti z materialnimi dobrinami.

Evridika se v primežu dveh polov, dobrega in zlega, mora opredeliti; izbrati mora med prijateljico s pomenljivim imenom Lucija, Lučka, in Brigito, katere vrednote so ji tuje, prepoznati mora hinavščino in se zoperstaviti nasilju. Najtrši oreh je v njenih letih prav gotovo sposobnost presoje, komu zaupati. Še posebej to velja za čustvena razmerja, za Evridikin odnos z dvema vrstnikoma, Mitjem in Tianom, ki se borita za njeno naklonjenost. Medtem ko je najboljša prijateljica Lucija že po imenu, pa tudi po naravi in značaju, nosilka svetlobe, fantov ni mogoče razkrinkati na prvi pogled. Da ljudi ni mogoče soditi po njihovem videzu, da so medosebni odnosi zelo kompleksni in včasih boleči, da so na videz kruta in nerazumljiva ravnanja posledica mnogih predhodnih doživetij in dejanj, da se ljudje tudi spreminjajo, vse to se Evi razkriva, vendar, kot se za dobro literaturo spodobi, izključno skozi dogajanje in dialoge, bralcem pa skozi pripoved, ki pritegne in poteši radovednost.

Kljub odsotnosti staršev, ključnih oseb v negotovem času odraščanja, so ob Evi njeni stari starši, Babidita, kot ljubkovalno kliče Afrodito, in dedek, ki je kljub posledicam možganske kapi še pri močeh, le da se včasih zmede in kaj pozabi. Zadrego rešuje s svojo priljubljeno krilatico "frdamana duša". Ona je arheologinja, raziskovalka, še vedno vitalna, celo pustolovska, on nekdanji profesor na invalidskem vozičku, ki še vedno rad prisluhne antičnim pripovedkam. Ob Evi so tudi učitelji in trenerji karateja, športa, ki ima na oblikovanje njene osebnosti velik vpliv. Čeprav sta jo starša najprej vpisala na balet, ki ga pojmujeta kot del prestiža, se Evi na skrivaj prepiše na karate, nato pa s pomočjo učiteljev spozna filozofijo tega športa in življenjske modrosti ter pridobiva telesno moč, se uri v spretnosti, vzdržljivosti in obvladanosti, s katerimi bo spravila na kolena tudi močnejše od sebe in se maščevala za brutalen napad, ki ga je doživela.

Avtorja svojo junakinjo, njene starše in stare starše ter zaupne prijatelje vodita skozi različne preizkušnje; običajna vsakdanjost se tako spremeni v razburljivo pustolovščino, v kateri padajo maske in se odstirajo skrivnosti. In izkaže se, da Evridika iz starodavnega mita ni nasledila le imena, temveč je njeno telo prevodnik nerazložljive sile, ki jo vodi k zakladu, skritemu v rovih pod ptujskim gradom, bralce pa od prepoznavne resničnosti k pravi bajki. *Orfejeva lira* je branje, ki ne dovoljuje prekinitev. Uvrstila se bo v tisto zakladnico otroške in mladinske literature, ki spremlja bralce še daleč v čas odraslosti, pa tudi starosti.

**Sprehodi po
knjižnem trgu**

Alenka Urh

Lovro Matič: Mali črv Oto in druga golazen.

Ilustriral Tomaž Lavrič.

Ljubljana: Mladinska knjiga (Sončnica), 2023.

Redko katero literarno delo, sploh tisto, ki je namenjeno mladim bralcem, se začne s takojšnjo in brezkompromisno eliminacijo naslovnega junaka. A prav to se primeri malemu črvu Otu v pesniški zbirki Lovra Matiča, črvič namreč že v prvi pesmi konča pod rušo, točneje v ptičjem kljunčku. Dejstvo, da se avtor junaka odkriža že na samem začetku, in način, na katerega je dogodek predstavljen, bralcu sporočata vsaj dvojje: da se da zbirko glede na njene taksonomske značilnosti uvrstiti v red norčavih hecnic in da se pesmi ne bodo otepale črnega humorja. Poleg tega se zdi, da si je avtor radikalno uvodno potezo olajšal z izbiro protagonistov – te namreč klasificira kot “golazen” in vsi vemo, kakšen je človekov odnos do bitij, ki spadajo v ta koš. Po drugi strani pa bi se najbrž bralo precej drugače, če bi že v prvih vrsticah poginil srčkan kužek, poskočna srnica ali lenoben mačji panda, denimo. Ti živalski primerki so preprosto preveč kobacavi, puhasti in pristrčni, medtem ko črva, stonoge ali bogomolke pač ne crkljamo, človek pa je žal bitje, ki vrednost življenja drugih živalskih vrst meri tudi z vatli ugodja in priljudnosti. Samo pomislimo na ubogega komarja, nič hudega slutečega pajka in njima podobne pripadnike marginaliziranih vrst!

Kriteriji "mrgolazenja" so pogosto premo sorazmerni s precej arbitrarnimi dejavniki, kot so število oči, nog ali členov, ki sestavljajo telo, ter velikost, pri čemer je vse, kar lahko šine v razpoko v steni, švigne v odtok v kopalnici ali splete mrežo v našem copatu, skrajno sumljivo. In še nekaj se da zaključiti brez sence dvoma: neprimerno težje je čutiti pristno empatijo do tega ali onega žužka kot do večjih, manjnožnih in manj členjenih živali. A naj bo à propos družbenega statusa pesniških subjektov, ki gomazijo po pričujoči zbirki, dovolj; v vsakem primeru branje pesmi Lovra Matiča že uvodoma razkrije, da se bomo ob zbirki rimanic hahljali tudi odrasli bralci, mlado in staro pa bodo razveselile sočnost, pikrost, neprizanesljivost in zabavljaškost, tako v besedi kot v sliki.

Še nekaj moramo nemudoma razčistiti: avtorski tandem, podpisan pod zbirko, je pravzaprav ustvarjalni enojec – Tomaž Lavrič je Lovro Matič, podobno kot ga lahko najdemo še pod imeni TBC, Josip Visarjonovič, Toto in še kaj bi se našlo. Odrasli bralci ga dobro poznamo s strani revije Mladina, kjer že dolga leta objavlja kratke stripe z naslovom *Diareja*, v katerih vse od leta 1988 vihti satirični bič nad to ali ono domačo politično garnituro ali tujimi krojači globalnega političnega dogajanja. Avtorja nemara poznamo tudi po izdaji *Slovenski klasiki v stripu*, ki je lani dobila nadaljevanje – v drugi del je satirik priobčil v stripovski jezik prevedena izbrana slovenska klasična dela za odrasle ter razne otroške in mladinske pripovedi, ljudsko slovstvo, celo filme in dela popularne glasbe. Mlade bralce je v lanskem letu nagovoril z ilustracijami k zbirki kratkih pravljic Anje Štefan *Štiri črne mravljice. Od jutra do jutra*, ki je v vseh pogledih izrazito naslovniško odprto in presežno delo. Kar se tiče *Malega črva Ota*, bo golazen, ki polni zbirko, prav kmalu dobila družbo po lastni podobi, v tisku je namreč zbirka pesmi *Mala vešča Lučka in drugi žužki*. Bralci se torej imamo česa veseliti, saj je z *Malim črvom Otom* po ne ravno razgibani krajini domače otroške in mladinske poezije zapihal prijeten, norčavo vesel in svež veter. Rimane pesmi v živahnem ritmu popisujejo zgone in nezgone raznovrstnih mrgolečih bitij, stonog, gosenic, muhic, glist, polžev, obada, škorpiona, posteljne stence in drugih. Nekatere pesmi zaokroži nauk, ki služi kot dobronamerno življenjsko opozorilo, na primer "Ne žri, kar te drži" v pesmi *Črv in brv*, "Četudi si zaspan, dobro izkoristi dan" v pesmi *Carpe diem* ali "pretirati ni prav, / a crkneš lahko tudi zdrav" v *Usodni zabavi*. K humorni ubranosti prispevajo karikirane črno-bele ilustracije v prepoznavnem avtorjevem slogu, posrečen preplet besede in slike pa v zgoščeni sporočilni obliki zadene bistvo. V dveh pesmih se pojavi knjižna oseba večjih dimenzij, v prvem primeru je to slon in v drugem medved – oba pa sta se tu znašla zgolj kot

stranski osebi, bolj kot ne statista. Slonu v pesmi *Piknik* pripade nehvaležna vloga mravljinčjega kosila, medved pa si v pesmi *Kamuflaža* otrebi zobe z nič hudega slutečim paličnjakom. Slednja pesem je hkrati odlična ilustracija tega, kako Lavrič v svoje pesmi dozira humorne tone – protagonist v godljo pogosto spravi prav njihova temeljna značilnost, njihova *differentia specifica*, ali neko nagonsko dejanje, ki je za določeno vrsto tako rekoč neizbežno. Tako se previdni paličnjak na vse pretege trudi, da bi se kar se da dobro skril med najmanjšimi vejicami drevesa, a glej ga, zlomka, skril se je tako dobro, da ga medved uporabi kot zobotrebec. Zoprna reč. Pesmi *Mali oglasi* in *Mali oglasi 2* se motivno navežeta na razliko med polžem s hišico in tistim brez nje – prvi “menja hiško na poljani / za dve sobi v Ljubljani”, drugi, lazar, pa nasprotno išče “prvi čisto pravi / lastni dom nekje v naravi. / Pogoj: prostorna hiška, vrt, / internet, pogled odprt.”

Gre za pisanje, ki je z naslovnikom popolnoma neobremenjeno, ni namreč videti, da bi si avtor s kakršnimi koli (samo)cenzorskimi posegi kratil svobodo do neobremenjenega umetniškega izražanja; v zbirki najdemo tudi pesmi, ki na tak ali drugačen način pretežno nagovarjajo odraslega naslovnika (denimo *Sramna uš Iva* ali *Usodna zabava*). Saj ne, da bi bilo v teh pesmih kaj za otroke neprimerne, sploh ne, vsekakor pa lahko ob mlajših bralcih odrasli posredniki pričakujemo kakšno dodatno vprašanje. Tudi tematski horizont rimanih besedilc se ne vrtil okoli tem, ki so na kakršen koli način aktualne za mlade bralce (kar je sicer prevladujoča značilnost tiste peščice njim namenjenih pesniških zbirk, ki so pri nas izšle v zadnjih letih), in ne načena temeljnih vprašanj, ki jih na nas naslavlja sodobni svet, razen seveda toliko, kolikor si vsi delimo isti svet, majhne mrgoleče živalce in mi, dvonožni prvaki, znani pod imenom *Homo sapiens sapiens*. Pesmi torej nimajo večjih ali plemenitejših ambicij, kot je na duhovit in svež način popisati drobec življenja te ali one živalce, pri čemer sicer lahko preneseni pomen rim preslikamo tudi na situacijo iz naše, človeške stvarnosti, a je to bolj stranski učinek kot prvotni namen.

Bralec prek pesmi vstopi v življenjski čas in prostor posamezne žuželke, ki pa, razen redkih izjem, s človekom nima stika. Pravzaprav sta sramna uš Iva iz istoimenske pesmi ter posteljna stenica Alja iz pesmi *Ni fer* edini, ki imata nekakšno interakcijo s človekom, pa še o tem bralci bolj sklepamo, kot da bi bilo kje izrecno omenjeno. Po drugi strani v več pesmih najdemo predmete iz človeškega sveta, denimo brv, železniško progo, sladoled, pire krompir, skledo ocvirkov ... Ti protagonisti umeščajo v našo bližino, pa čeprav med nami vlada bodisi določena mera indiferentnosti (v najboljšem primeru) bodisi bolj ali manj odkrita antipatija (v nekaterih primerih

celo fobija). Znamenja križanja dveh svetov (človeškega in žuželčjega) so pustila sledove tudi v plasiranju komičnega elementa – lepo število pesmi namreč humornost črpa iz smešenja (manj privlačnih) človeških lastnosti, kot so požrešnost, nečimrnost, popivanje, lenoba, izbirčnost in pretiravanje vseh vrst, oblik in agregatnih stanj (*Glista Marija, Lena čebela, Izbirčna pijavka, Usodna zabava* ...). Nadalje so v zbirki pesmi, katerih duhovitost se napaja iz posebne različnosti določene “golazni” (*Mali oglasi, Mali oglasi 2, Metamorfoza, Kamuflača, Pajek ima sto oči* ...), nazadnje pa še tiste, stkane iz asociacij, besednih iger, premeščanja pričakovanega poudarka in podobnega (*Dva modra hrošča, Tri neolikane muhice, Štiri črne mravljice* – slednja pesem nosi naslov že omenjene zbirke Anje Štefan, v njej pa bralec lahko prepozna tudi Anjo, Sanjo, Tanjo in Tota).

Lovro Matič alias Tomaž Lavrič je z *Malim črvom Otom* ustvaril pravi vivarij norčavo duhovitih pesmi, ki so “strašno hecne, malce neokusne, pa zato bogato popoprane”, kot beremo na zadnji platnici knjige, hkrati pa je bralcem vseh starosti prikazal raznorazna frčala in brenčala na tako simpatičen način, da utegne kdo pozabiti na zamere, ki jih je gojil do določenih pripadnikov žuželčje družine.

**Sprehodi po
knjižnem trgu**

Ivana Zajc

Ambrož Kvartič: Rimana kaša.

Ilustriral Matija Medved.

Dob: Miš, 2023.

V novi zbirki otroških pesmi *Rimana kaša* Ambroža Kvartiča bodo bralca navdušile številne privlačne besedne igre, nepričakovani vsebinski obrati in izvirne teme. Avtor se poigrava z jezikom in zvoki in njegovo delo tako vsebuje raznovrstne pesmi, od povsem realističnih pripovednih do domišljijских zgodb pa vse do abstraktnejših stvaritev, pri katerih je v ospredju zven.

Pesmi, ki jih odlikuje bogato besedišče, so polne živahnih podob, barvitih opisov in natančno izbranih besed, ki bralca posrkajo vase. Poigravanja z zvoki, rimami in asonancami dajejo pesmim poseben čar, še posebej kadar jih beremo na glas. V mnogih pesmih je pomemben element tudi metrika, ki je skrbno izbrana in učinkovito, a neopazno – ker je zelo naravna in jezik lepo teče – usmerja branje. Nekatere pesmi z izrazito zvočnostjo bralca izzovejo, da se potopi v krajino zvokov, na primer pesem z naslovom *Zvon*, ki iz svobodnih zvočnih iger preide v samoizrekanje zvonca in njegove večnosti: “BIM zora / BOM poldne / BIM zarja / BOM večnost / BIM daleč / BOM segam / BIM daleč / BOM sežem / BIM jaz sem / BIM bil in / BOM.” Močna točka pesmi so igre z besedami, šibkejša plat pa so rime, ki so ponekod “na prvo žogo”, denimo zaporedno rimanje glagolov v istih oblikah, na primer v pesmi *Strahec*: skrije – vpije, napravi – zagnjavi.

Nekatere pesmi v zbirki so pripovedne, oblikovane so po različnih načelih in v različnih pripovedovalskih glasovih: od prvoosebni do tretjeosebni, od otroških pripovedovalcev do glasov domišljjskih bitij, kar prispeva k raznolikosti zbirke. Vsaka pesem ima edinstven zorni kot, ki bralcu omogoča, da začuti različne svetove in doživetja. Format pisma v rimah na primer prevzema ena od pesmi z naslovom *Pismo*, v kateri otrok piše staršem, naj prideta ponj, saj je v želji po dogodivščinah pobegnil od doma in zdaj pluje v zaboji na ladji, polni banan. Pesem o hrustu z naslovom *Kaj takega!* je oblikovana kot kratka notica: "Kaj takega! / Tam daleč za goro živi neki hrust, / o njem pa se sliši vseh sort govorice: / baje ga krasi tako močna čeljust, / da več kot za hrano zapravi za žlice!" Med drugim bomo v zbirki našli pesmi, napisane z vidika gosence, ki grizlja drevesne liste, z vidika cestnega valjarja, ki povalja svojo rojstnodnevno torto, in kengurujčka, ki ima v svoji sobi pri mami čisto premalo prostora za zabavo s sošolci.

Zbirko pesmi, polnih igrivosti, ironije in nepričakovanih obratov, odlikuje karnevalsko načelo obratnosti, s tem pa se izrazi duhovita nota; humor učinkuje tako na ravni besed kot na pripovedni ravni. Pesmi se igrajo z bralčevimi pričakovanji, neprestano jih kršijo in presenečajo, kar ustvarja prijetno napetost. Avtor se poigrava z besedami, ustvarja parodične in satirične drobce ter tako vzpostavlja humorne učinke, ki bralca nasmejijo in ga hkrati spodbudijo k razmisleku o subverzivni naravi besedila. Čevlji na primer tarnajo, da jih človek žuli, redkobesedna riba se pelje z vlakom, igranje s kontrasti na ravni besed pa se stopnjuje v pesmi *Čolgas*, ki med drugim pravi: "Po vrtu si nosam, / po praski se glavam, / po valju se kavčam / in v buljo daljavam."

Poleg humorja je v zbirki poudarjeno tudi občutje skrivnostnosti: nekatere pesmi vzbujajo bralčevo radovednost, saj uvajajo elemente, ki ostajajo nepojasneni in nerazkriti; na primer pesem z naslovom *Paket*, ki opisuje nenavaden in velik paket pred vrati, bralca pusti v negotovosti glede tega, kaj se skriva v njem. Podobno je v pesmi *Najmočnejša žival na svetu*, ki predstavlja skrivnostno bitje, ujeto v kletko; bralec nikoli ne izve, kaj se skriva za zaveso. Ta nepojasnjena podoba krepi skrivnost in pušča prostor za interpretacije ter domišljijo, bralca pa postavlja v vlogo raziskovalca, ki si mora sam predstavljati to, kar ostaja zunaj pesemskega polja. Poigravanje z bralčevimi pričakovanji in nepričakovane podobe izzivajo razmislek o tem, kaj je onkraj besed.

Pesmi, ki opisujejo majhne dogodke, se osredotočajo na intenzivne občutke, ki spremljajo te vsakodnevne trenutke. Pesem *V vodo* na primer

opiše, kako gre lirski subjekt počasi v morje, pri tem pa ga neizmerno zebe. Poleg majhnih dogodkov zbirka pesmi prinaša tudi razlage različnih pojavov, na primer pesem o strahcu, ki straši ljudi zato, ker je njega samega še bolj strah, razkriva psihološko ozadje strahu in prikaže, kako se ta lahko prenese na druge. Osrednje načelo tega tipa pesmi v zbirki je čudenje nad vsakdanjimi pojavi, nad stvarmi, ki jih pogosto jemljemo kot samoumevne, v pesmih pa jih zagledamo v novi luči. To je pristop, ki nas spodbuja k raziskovanju sveta, k širjenju obzorij in k razmisleku o tem, kako lahko najpreprostejši dogodki v našem življenju skrivajo globlje resnice. Iskanje nenavadnih in izvirnih zornih kotov je pravzaprav rdeča nit večine pesmi v zbirki: avtor se ne zadovolji s površinskimi opisi ali občutji, marveč predstavlja globlje pomene in nenavadne perspektive, s tem pa mladega bralca spodbuja, da o svetu razmišlja na povsem nove načine.

Ilustrator Matija Medved, ki je tako kot Kvartič predstavnik ustvarjalcev mlajše generacije, drzne pesmi obogati z igrivimi ilustracijami, ki na trenutke delujejo kot karikature: so zelo dinamične in se tako odlično skladajo z živahnimi pesmimi. Pomembne so tudi z vidika karakterizacije, saj z likovnimi sredstvi prepričljivo prikažejo različne like in situacije, ki jih spoznamo v pesmih. Na primer v pesmi *Čebula* je mama, ki joče med rezanjem te zelenjave, le omenjena, ilustracija pa jo prikaže kot objokano mamico, ki je hkrati ironizirana, saj z ogromno čebulo v roki leži na tleh.

Rimana kaša Ambroža Kvartiča je pesniška zbirka, ki bo mladega bralca presenetila in mu ponudila edinstveno literarno izkušnjo. Knjiga išče drugačne zorne kote, raziskuje globine jezika in pokaže, kako lahko svet doživljamo na različne načine. Zbirka, ki zajema predvsem majhne vsakdanje dogodke, se izkaže za izjemno intenzivno in miselno provokativno literarno delo. Avtor spretno izhaja iz vsakdanjih situacij, ki se na prvi pogled zdijo nepomembne, a nato razkriva kompleksne vidike, nenavadne miselne preskoke in neslutene pomene, ki širijo otroško domišljijo. Vsako od pesmi zaznamuje drugačen pristop, vsaka od njih ponuja nov kontekst, nov, drugačen svet, ki bo bralca gotovo prevzel.

Sodobna slovenska dramatika

Boris A. Novak

Konferenca živali

*Igra za otroke po motivih zgodbe
Ericha Kästnerja*

Foto: Tihomir Pinter

OSEBE

ŽIVALSKI SVET

glasnica papiga (*pripovedovalka*)

zbor živali

slon Oskar

slonica Mica

in njuni otročki slončki

lev Alojz

žrebec Leopold

telefonistka kura

beli medved Pavel

golobje pismonoše

psi

jeleni

zebre

koze

raca Liza

zajec

kit ubijalec

tjulenj, delfin in mrož

bik Reinhold
mišek Maks
molji
kamela Julija
hijena Helena
lama Rama
modra sova

ČLOVEŠKI SVET

carinik cinik
zbor staršev
zbor otrok
novinar
zbor državnikov
admiral oz. feldmaršal Jeznoritež
oče
mama
deček
deklica

S krepkimi črkami označene osebe, ki se zaradi svoje pomembnosti v igri pogosto pojavljajo, naj bi skozi celo predstavo igrale iste igralkе in igralci, medtem ko lahko druge igralkе in igralci prevzamejo po več manjših vlog.

1. PRIZOR*(Glasnica papiga, slon Oskar, lev Alojz in žrebec Leopold)*

GLASNICA PAPIGA: Hej, vi tam! Poslušajte džungelski tam-tam,
ki prinaša najnovejši telegram:
Londonski sestanek velesil končan
brez dogovora!

ZBOR ŽIVALI: Vse je zaman, zaman!

SLON OSKAR: Neuspešna je človeška konferenca:
na vesoljni svet že lega temna senca
vojne!

ZBOR ŽIVALI: Vojne, vojne, vojne, vojne, vojne!

LEV ALOJZ: Če ne bi bil tako lep in plavolas,
bi pri priči dvignil svoj globoki glas!

ŽREBEC LEOPOLD: Me živali smo malenkost bolj neumne
od ljudi, vendar smo dosti bolj razumne.

SLON OSKAR: To človeštvo pa je grozno, grozno!
Nekaj moramo storiti, preden bo prepozno!

LEV ALOJZ: Če ne bi bil tako lep in plavolas,
bi pri priči dvignil svoj globoki glas!

ŽREBEC LEOPOLD: Smilijo se mi le mickeni otroci.
Oni niso krivi vseh teh kolobocij.

SLON OSKAR: Vsaka vojna je strahotna. Vse uniči.
Venomer pa najbolj stradajo mladiči.

LEV ALOJZ: Moj bratranec je imel košato grivo.
Rad jo je pomakal v ledeno pivo.
Bil je zaposlen v cirkusu kot zvezda,
ker umetniško je skakal skoz obroč.
A ko so med zadnjo vojno cela mesta
z bombami sežgali, je postalo vroče
tudi njemu: levu je zgorela griva!

ZBOR ŽIVALI: Kralju vseh živali je zgorela griva!

LEV ALOJZ: In nikoli več ni maral piti piva ...
Če ne bi bil tako lep in plavolas,
bi pri priči dvignil svoj globoki glas!

SLON OSKAR: Nekaj vendar nujno moramo storiti!
Če ničesar ne ukrenemo, smo navadne riti!

ZBOR ŽIVALI: Nekaj vendar nujno moramo storiti!
Če ničesar ne ukrenemo, smo navadne riti! ...

2. PRIZOR

(Slon Oskar, slonji otroci in Oskarjeva žena)

SLONICA MICA: Hej, otroci! Nehajte loputat⁴ z vrati!
OTROČKI SLONČKI: Nočemo še spati!
Zgodbo nam preberi, ati!
SLON OSKAR: Le katero?
OTROČKI SLONČKI: Pravljico o soncu in njegovi puncici lunci.
SLON OSKAR: Dolga štiri leta po svetovni vojni
(bere pravljico): širom po Evropi tavajo begunci ...
OTROČKI SLONČKI: Ampak, ati, to ni pravljica o lunci!
SLONICA MICA: Nehaj, Oskar! To že ni za majhne slone!
SLON OSKAR: Nekaj vendar nujno moramo storiti!
Če ničesar ne ukrenemo, smo navadne riti! ...

3. PRIZOR

(Glasnica papiga, slon Oskar, slonica Mica in zbor živali)

GLASNICA PAPIGA: Hej, vi tam! Poslušajte džungelski tam-tam,
ki prinaša najnovejši telegram:
Konferenca zunanjih ministrov v Parizu
– že devetinštirideseta v nizu –
spet ni dala prav nikakršnih sadov!
SLON OSKAR: Seveda ne! Saj je znano, da ministri
niso kaj posebej bistri!
GLASNICA PAPIGA: CNN poroča, da se bliža vojna!
ZBOR ŽIVALI: CNN poroča, da se bliža vojna!
SLON OSKAR: Letala bodo z vseh strani neba
frčala in metala bombe na naš gozd!
ZBOR ŽIVALI: In bo konec našega edinega sveta!
In bo konec našega edinega sveta! ...
SLONICA MICA: Kaj bo z našimi ubogimi otroki?!
Mar ljudje ne vidijo, kam to vodi?!
SLON OSKAR: Pametni ljudje so kot neumni noji:
proti žalostni usodi
v pesek skrivajo glavó.
ZBOR ŽIVALI: Pametni ljudje so kot neumni noji!
Smisel našega življenja ni v bojih!

SLON OSKAR: Hevreka! Imam fantastično idejo!
Če uspe, bo svet spet prišel na zeleno vejo!

ZBOR ŽIVALI: Hitro nam povej!

SLON OSKAR: Če lahko ljudje,
zakaj ne bi tudi me?!

ZBOR ŽIVALI: Kdo – me?

SLON OSKAR: Me živali!

ZBOR ŽIVALI: Kaj pa?!

SLON OSKAR: Organizirale konferenco!

ZBOR ŽIVALI: Kakšno konferenco?!

SLON OSKAR: Konferenco vseh živali,
ki bo končala vse človeške konference!
Konferenco zoper vojno in za mir!
Konferenco zoper vélike ljudi!
Konferenco za prihodnost vseh otrok!

ZBOR ŽIVALI: Naj živi mirovna konferenca!
Naj živi konferenca vseh živali! ...

4. PRIZOR

(Slon Oskar pri telefonu, na drugi strani telefonske linije telefonistka kura, na tretji strani beli medved Pavel)

SLON OSKAR: Tu slon Oskar.
Rad bi naročil medcelinski telefonski pogovor.

TELEFONISTKA KURA: S kom pa, prosim?

SLON OSKAR: S Pavlom, belim severnim medvedom.

TELEFONISTKA KURA: Severni tečaj je daleč.
Drago bomo zaračunali sleherno besedo.

SLON OSKAR: Oskubli me boste, čeprav nisem ptič!

TELEFONISTKA KURA: Prosim?

SLON OSKAR: Nič, nič, nič ... Zvežite me, prosim!

TELEFONISTKA KURA: Prosim.

BELI MEDVED PAVEL
(po telefonu): Prosim?

SLON OSKAR: Tu slon Oskar. Je tam Pavel, beli medved?

BELI MEDVED PAVEL: Pri telefonu.

SLON OSKAR: Kolega medved, vabim vas na konferenco vseh živali.

BELI MEDVED PAVEL: Slabo vas slišim, kolega slon.
Nagaja mi presneti telefon.

SLON OSKAR: Kolega medved, vabim vas na konferenco
vseh živali!

BELI MEDVED PAVEL: Iz srca se vam zahvalim!
Kdaj in kje?!

SLON OSKAR: Čez štiri tedne v živalskem nebotičniku!

BELI MEDVED PAVEL: Slabo vas slišim, kolega slon!
Nagaja mi ta vražji telefon!
Kdaj in kje?!

SLON OSKAR: Čez tri tedne v živalskem nebotičniku.
Kako pa boste potovali?

BELI MEDVED PAVEL: Z ledeno goro.

SLON OSKAR: Z ledeno goro?! To je noro!

TELEFONISTKA KURA: Pardon, gospod slon!
Pet minut je mimo! Morava prekiniti pogovor!

SLON OSKAR: Ti neumna gos!

TELEFONISTKA KURA: Kaj si pa dovolite?! Jaz že nisem gos!

SLON OSKAR: Kdo pa si, če nisi gos?!

TELEFONISTKA KURA: Jaz sem vendar kura!

SLON OSKAR: Fuč je tvoja ura,
ti neumna kura!

TELEFONISTKA KURA: Vi, gospod slon, ste pa težki kakor tovor!
Zato bom prekinila pogovor! ...

5. PRIZOR

(Glasnica papiga, golobje pismonoše, psi, jeleni, zebre, slon Oskar in zbor živali)

GLASNICA PAPIGA: Hej, vi tam! Poslušajte džungelski tam-tam,
ki prinaša najnovejši telegram:
Ker so vse človeške konference bedne,
bo konferenca vseh živali čez tri tedne
v živalskem nebotičniku!

GOLOBJE PISMONOŠE: Mi, golobje, pismonoše belih kril,
trosimo po svetu celo morje sporočil:
Konferenca vseh živali čez tri tedne
v živalskem nebotičniku!

PSI: Psi divjamo kakor veter skozi mesta
in vasi, po parkih, poljih, prašnih cestah,
da bi vsem živalim lajali besede:
Konferenca vseh živali čez tri tedne
v živalskem nebotičniku!

JELENI: Mi jeleni in srnjaki dirjamo skozi gozd,
da bi vsem sosedom šepnili skrivnost:
Konferenca vseh živali čez tri tedne
v živalskem nebotičniku!

ZEBRE: Črno-bele zebre pa drvimo skozi puščavo
kot neurje, da bi urno v daljavo
nesle srečno, upa polno povabilo:
Konferenca vseh živali čez tri tedne
v živalskem nebotičniku!

SLON OSKAR (*se smeje zebram*): Bela zebra
kaže črna rebra.
Črna zebra
kaže bela rebra.
Če pa zebra
ne pokaže rebra,
potem ni zebra,
ampak – konj!

ZEBRE (*užaljeno*): Slon Oskar, ti si – osel!

SLON OSKAR: Osel, ki si je izmislil konferenco vseh
živali!

ZBOR ŽIVALI: In zato te zbor živali večno hvali!
Konferenca vseh živali čez tri tedne
v živalskem nebotičniku!

6. PRIZOR

(*Slon Oskar in njegova žena*)

SLONICA MICA: Mož, pripravila sem ti kovček za na pot.
Zlikala sem ti obleko in kravato.

SLON OSKAR: Saj veš, da sovražim zoparno kravato!
Sploh ne morem dihati, zadrgnjen s to vrvjo!

SLONICA MICA: Oskar, moraš biti kot gospod oblečen!
SLON OSKAR: Ko zadrgnem si kravato, nisem srečen.
Ker pa je to važna konferenca, naj ti bo!

7. PRIZOR

(Glasnica papiga, zbor živali, cinik carinik, koze, raca Liza, lev Alojz in slon Oskar)

GLASNICA PAPIGA: Hej, vi tam! Poslušajte džungelski tam-tam,
ki prinaša najnovejši telegram!
Vsi dopisniki poročajo: promet se več.
Na vseh letališčih vlada huda gneča.
Orli in sokoli na širokih krilih
nosijo živalice, ki prvič zdaj letijo.

ZBOR ŽIVALI: Adijo! Adijo! Adijo! ...

GLASNICA PAPIGA: Nekaj nenavadnega se je zgodilo:
čreda antilop, žiraf in opic je na silo
vstopila v ekspresni vlak.

ZBOR ŽIVALI: Le kaj se dogaja, se sprašuje vsak.

GLASNICA PAPIGA: Na vseh avtocestah so dirkalni konji
prehiteli vse človeške avtomobile.
Kljub neredu in vsesplošnemu drvenju
bi vse šlo kot po maslu, gladko, sladko ...
če bi ne bilo na svetu tolikih mejá
in na mējah tolikih carinikov.

CARINIK CINIK: Jaz sem vsemogočni cinik in carinik!
Jaz sem strogi, togi varuh večne meje!
Če kdo nima dokumentov, me pogreje!

(kozam) Kdo ste?!

KOZE *(meketajo)*: Mekeke! Smo samo navadne koze
in pred vami kar umiramo od groze.

CARINIK CINIK: Kam potujete?! Pokażite potne liste
in veterinarsko potrdilo, da ste čiste!

KOZE: Nimamo nikakršnega potrdila.

CARINIK CINIK: Naša služba vas čez mejo že ne bo spustila!
Naslednji!

RACA LIZA: Jaz sem raca Liza.

CARINIK CINIK: Raca Liza, kje je tvoja vstopna viza?

RACA LIZA: Kaj pa je to viza?
CARINIK CINIK: Ne veš, kaj je viza?!
To je pa že kriza! Ti neumna Liza,
moj ukaz ubogaj: vizo daj na mizo!
LEV ALOJZ: Kaj pa se godi?! Kolega Oskar, kaže,
da je ta carinik birokratske baže!
SLON OSKAR: Pa poglejva, če bo tudi z nama strog!
LEV ALOJZ: Pa poglejva, če bo tudi z nama tog!

Slon Oskar in lev Alojz se sprehodita proti cariniku.

CARINIK CINIK: Dobrodošli, Vaše veličanstvo lev!
Vaša slonja gnada, klanjam se na moč! ...
Ojoj! Če hočem še ostati cel,
moram brez odlašanja zbežati proč!
SLON OSKAR: Al' imaš zbežalno vizo?
LEV ALOJZ: Zbežalno vizo daj na mizo!
RACA LIZA IN KOZE: Zbežalno vizo daj na mizo!
ZBOR ŽIVALI (*se smeje*): Zbežalno vizo daj na mizo!

8. PRIZOR

(Glasnica papiga, zajec, kit ubijalec, beli medved Pavel, tjulenj, delfin, mrož in zbor živali)

GLASNICA PAPIGA: Hej, vi tam! Poslušajte džungelski tam-tam,
ki prinaša najnovejši telegram:
V vseh pristaniščih se živali drenjajo
kot sardele v konzervi.
Ladje so do vrha polne kopenskih živali,
ki ne znajo plavati. Vsi, ki so ostali
brez vozovnic, so se tudi znašli:
ob pomolu plava ubijalec kit
s strašnim, groznim žrelom, saj ni nikdar sit.
ZAJEC: Če na morju strašna burja se razburja,
ladja počí kot orehova lupina.
Nisem pa nikoli slišal, da bi kit
utonil. Pójdimo v žrelo te pošasti!

KIT UBIJALEC: Brez strahu, prijatelji! Imam vas v oblasti
in se sline mi cedijo, ker ste slastni,
a vas varno bom odpeljal na sestanek
vseh živali!

ZBOR ŽIVALI: Ubijalec kit, živalski zbor te hvali!

GLASNICA PAPIGA: Hej, vi tam! Poslušajte džungelski tam-tam,
ki prinaša najnovejši telegram:
Vse živali s severnega pola,
ki pod vodstvom belega medveda Pavla
na ledeni gori plovejo na jug,
so v nevarnosti, saj se led topi
v toplih vodah južnih morij in obzorij!

BELI MEDVED PAVEL: Pozor! Naša ladja iz ledu kopni!

ZBOR ŽIVALI: Strah in groza!

BELI MEDVED PAVEL: Brez panike!

SOS! Hej, tjulenj in delfin in mrož,
ledena gora kliče na pomoč!

TJULENJ, DELFIN IN MROŽ: Že smo tukaj, tjulenj in delfin in mrož!

Prišli smo na pomoč, plavajoč
vsi skupaj na vso moč!
Zdaj v taktu, kot en mož,
porinimo to noro goro,
ki kopni, k najbližji luki!

BELI MEDVED PAVEL: Hvala, tjulenj in delfin in mrož!

Po nevarnih, smrtnih mukah
je tu cilj, rešilna luka!

ZBOR ŽIVALI: Hvala, tjulenj in delfin in mrož!

Po nevarnih, smrtnih mukah
je tu cilj, rešilna luka!

9. PRIZOR

(Novinar, slon Oskar, lev Alojz in bik Reinhold)

NOVINAR: Kaj je pravzaprav namen živalske
konference?

SLON OSKAR: Saj ne gre za nas, živali, ampak za vas, ljudi.

LEV ALOJZ: Če ne bi bil tako lep in plavolas,
bi pri priči dvignil svoj globoki glas!

NOVINAR: Zapisal bom, kako je kralj živali lev – šaljivec.

SLON OSKAR: Kaj nič ne razumete: gre za otroke!
Gre za to, da se vsa živa bitja
tega našega edinega sveta
primemo za roke!

NOVINAR: Žal mi je, ničesar ne razumem ...

SLON OSKAR (*si mrmra v brado*): Saj bi bil čudež.

BIK REINHOLD: Torej, dobro poslušajte!

NOVINAR: Saj se trudim, in človeštvo tudi!

BIK REINHOLD: Mali, rajši si odveži to kravato!
Rdeča barva me kaj rada dela
živčnega ...

NOVINAR (*brž sname kravato*): Seveda, takoj, gospod bik! ...

BIK REINHOLD: Konferenca v nebotičniku živali
je bolj važna kot človeška konferenca
vseh državnikov sveta.

NOVINAR: Toda ve, živali, nimate tradicije.
Naša je že sedeminosemdeseta
konferenca vseh državnikov sveta,
vaša je pa prva, ne?!

BIK REINHOLD: Prva in poslednja!

10. PRIZOR

(Glasnica papiga, državniki, admiral Jeznoritež, slon Oskar, mišek Maks, lev Alojz in zbor živali)

GLASNICA PAPIGA: Hej, vi tam! Poslušajte džungelski
tam-tam,
ki prinaša najnovejši telegram:
Konferenca vseh živali terja od
državnikov na konferenci v
Capetownu,
naj preprosto kratko malo enostavno
črtajo državne meje in ideje!
Vsi državniki so tokrat si edini
(čudež: prvič v svetovni zgodovini!),
da živali nimajo nikakršnih pravic
postavljati pogoje.

- ZBOR DRŽAVNIKOV: Pogoje?! Od mačk in ptic?!
Hahahaha!
Saj to bila bi smrt človeškega sveta!
- GLASNICA PAPIGA: A državniki v Capetownu so poslali
admirala Jeznoriteža, da ukroti živali.
- ADMIRAL JEZNORITEŽ: Me ne poznate?! Jaz sem admiral Jeznoritež!
- SLON OSKAR: Nič se ne sekirajte! Saj niste sami krivi!
Če bi se imenovali Ritojeznik,
bi ne bilo čisto nič bolje!
Zato bodite dobre volje!
- MIŠEK MAKŠ: Hahahaha! Crknil bom od smehahaha!
- ADMIRAL JEZNORITEŽ: Ne prenesem smeha! Miš, pri priči nehaj!
- ZBOR ŽIVALI (*se smeje*): Admihihiral Jeznohohoritež, nehahahaj
nas spravljati huhu v smeheheh!
- ADMIRAL JEZNORITEŽ
(*izroči slonu Oskarju*
zapečaten pismo): Rajši preberite tole resno pismo!
- ZBOR ŽIVALI: Pismo rosno!
- ADMIRAL JEZNORITEŽ: Ne pismo rosno, ampak pismo resno!
- ZBOR ŽIVALI: Pismo rosno, pismo rosno, pismo rosno! ...
- ADMIRAL JEZNORITEŽ: Gre za ultimat!
- LEV ALOJZ: Mi bomo vam dali šah – šeh – mat!
- ADMIRAL JEZNORITEŽ: Ne šah – šeh – mat, ampak ultimat!
- ZBOR ŽIVALI: Šah – šeh – mat! Šah – šeh – mat! Šah – šeh
– mat! ...
- SLON OSKAR
(*prebere pismo*): A tako? Gospodje so si zdaj edini?!
Prvič, prvič v svetovni zgodovini
so si ti gospodje čudežno edini!
- ZBOR ŽIVALI: Prvič, prvič v svetovni zgodovini
so si ti gospodje čudežno edini!
- SLON OSKAR: Nam so ukazali, da se ne smemo vmešavati!
- ZBOR ŽIVALI: Nam so ukazali?! Le kako si upajo
ukazovati konferenci vseh živali?!
- ADMIRAL JEZNORITEŽ: Vsi državniki so me pooblastili,
da počakam na vaš pismeni odgovor!
- SLON OSKAR: Ti bedak! Na glavo ti bom vrgel slonji tovor!
- ADMIRAL JEZNORITEŽ: Če ne boste nemudoma odgovorili,
sem pooblaščen, da se zatečem k sili!

SLON OSKAR: Brž izginite! Živali se že nismo zbrale,
da bi na papir zaman kracale,
temveč zato, da bi otrokom pomagale!
Razumete, admiral Jeznoritež?!

ADMIRAL JEZNORITEŽ: Seveda! Saj nisem gluhi!

LEV ALOJZ

(se čisto počasi dvigne): Naj vas spremim do letala?

ADMIRAL JEZNORITEŽ

(prestrašeno odide): Ni potrebno, hvala! ...

Miška Maks švigne po slonu navzgor in mu nekaj zašepeta na uho.

SLON OSKAR: Grom in strela! Res fantastična ideja!

11. PRIZOR

(Glasnica papiga, slon Oskar, državniki in admiral Jeznoritež)

GLASNICA PAPIGA: Hej, vi tam! Poslušajte džungelski tam-tam,
ki prinaša najnovejši telegram:
Miši in podgane so,
ne da bi imele vstopnico,
vstopile v stolpnico,
kjer zasedajo državniki sveta.
In so požrle ves uradniški papir,
da bi končno bil na svetu mir ...
Slon Oskar, predsednik konference vseh živali,
je za našo radijsko postajo izjavil:

SLON OSKAR: Dolg in dolgočasen sklepni dokument
človeške konference, težak kot cent,
je vzel šment!
Zdaj ko je proč ves papir,
je odprta pot za mir!
Zahtevamo, da si podate rôle!
Saj gre za otroke!

ZBOR DRŽAVNIKOV: Kakšen nered! Tako ni mogoče delati!

ADMIRAL JEZNORITEŽ: Gospodje državniki, vse je v redu!
Kopije uničenih dokumentov so na poti!
Zanesite se name! Jaz sem mož beseda!
In živali bomo naučili reda!

ZBOR DRŽAVNIKOV: Zahvaljujemo se vam, gospod admiral!
ADMIRAL JEZNORITEŽ: Samo gospod admiral?!
ZBOR DRŽAVNIKOV: Feldmaršal, feldmaršal!
Za zasluge ste povišani v feldmaršala!
Feldmaršal Jeznoritež, hvala vam, hvala!

12. PRIZOR

(Glasnica papiga, beli medved Pavel, lev Alojz, slon Oskar, mišek Maks in molji)

GLASNICA PAPIGA: Hej, vi tam! Poslušajte džungelski tam-tam,
ki prinaša najnovejši telegram:
Feldmaršal Jeznoritež zbira hude čete,
da bi vse živali zmleli v polpete!
BELI MEDVED PAVEL: Joj, joj! Kaj pa zdaj?
LEV ALOJZ: Saprabort nazaj!
SLON OSKAR: Napadli nas bodo z infanterijo
in artilerijo!
BELI MEDVED PAVEL: Pa dajmo mi njih z dizenterijo!
SLON OSKAR: Nič pametnega mi ne pride na misel.
Maks, tebi tudi ne?
MIŠEK MAKS: Tokrat ne.
SLON OSKAR: Premislimo še malo.

Tišina.

SLON OSKAR: Saj sploh ne morem misliti, če okrog svetilke
vedno bedno letajo brenčeči molji!

Tišina.

SLON OSKAR: Če ne bi bilo teh večnih, tečnih moljev,
bi prišel na genialno misel!

Tišina.

SLON OSKAR: Od teh strašnih moljev
bom dobil mozolje! ...

Nenadoma se slon Oskar udari po čelu.

SLON OSKAR: Hevreka! ...

13. PRIZOR

(Glasnica papiga, zbor državnikov, admiral – pardon: feldmaršal Jeznoritež, molji in zbor živali)

GLASNICA PAPIGA: Hej, vi tam! Poslušajte džungelski tam-tam,
ki prinaša najnovejši telegram:
Na konferenci v Capetownu
so državniki se zbrali,
da bi prisostvovali
slavnostnemu povišanju gospoda Jeznoriteža
iz admirala v feldmaršala.

ZBOR DRŽAVNIKOV: Strahospoštovani gospod Jeznoritež,
zaradi zaslug za vse narode sveta
vas bomo iz srca
povišali iz admirala v feldmaršala!

FELDMARŠAL

JEZNORITEŽ: Hvala, hvala, hvala! ...

GLASNICA PAPIGA: Toda kaj se tam godi?! Roj moljev
je priletel v dvorano in pri priči
obral feldmaršalovo uniformo,
tako da zdaj stoji pred občinstvom – nag!
S sabljo – nag!

ZBOR ŽIVALI: S sabljo – nag! S sabljo – nag!

MOLJI: Hahaha! To je najbolj smešna naših zmag!

14. PRIZOR

(Glasnica papiga, feldmaršal Jeznoritež, beli medved Pavel, slon Oskar, lev Alojz, kamela Julija, hijena Helena in zbor živali)

GLASNICA PAPIGA: Hej, vi tam! Poslušajte džungelski tam-tam,
ki prinaša najnovejši telegram:
Molji so požrli vse vojaške uniforme!

Na konferenci v Capetownu so državniki
obsodili rušenje človeške norme
in pooblastili feldmaršala Jeznoriteža,
naj uporabi vsa potrebna sredstva.
JEZNORITEŽ: Živali hočejo prisiliti človeštvo
v enotnost – to jim že ne bo uspelo!
Spor, oborožen konflikt, vojna, razdejanje –
to je naš namen, idealno stanje, sanje!
Vsi državniki so podpisali polnomočje,
da naj v prah spremenim območje,
kjer zaseda konferenca vseh živali!
Molji in kobilice ne morejo načet
novega orožja, jedrskih raket!
Če bo treba, bomo razstrelili svet!
BELI MEDVED PAVEL: Kaj nas brigajo ljudje?! Pojdimo rajši spat!
SLON OSKAR: Ne bomo pristali na noben ultimat!
LEV ALOJZ: Nima smisla. Rajši pójdimo domov.
Že dolgo nisem šel na kakšen divji lov.
SLON OSKAR: Ti, lev Alojz, si en navaden vol!
LEV ALOJZ: Jaz, vol?!
Če ne bi bil tako lep in plavolas,
bi pri priči dvignil svoj globoki glas!
KAMELA JULIJA: Ljudje nas čisto nič ne brigajo!
Zavoljo mene naj se kar uničijo!
SLON OSKAR: Res je: ljudje nas čisto nič ne brigajo,
(zarjove od togote): ti tele! Gre vendar za njihove otroke!
KAMELA JULIJA: Če dovoliš, jaz že nisem tele!
SLON OSKAR: Ne, to je zate kompliment!
Ti si kamela počasnela!

Odide in zaloputne vrata. Živali se nemo spogledajo.

ZBOR ŽIVALI: Kaj pa zdaj?
FELDMARŠAL JEZNORITEŽ: Poslušajte me, živali!
Slon Oskar je slab voditelj.
Ve, živali, potrebujete ... – ve, živali, si zaslužite
modrejšega voditelja!
LEV ALOJZ: Kdo neki bi to bil?

FELDMARŠAL

JEZNORITEŽ: Hijena, ki je sladka kot bombon.

HIJENA HELENA: Čeprav ne maram zgodovinskega bremena,
si ga bom za večno dobrobit živali
zavihtela na ramena.

LEV ALOJZ: Pardon, pardon: slon Oskar ni bombon!

Slon je večji kakor kamion!

Slonji rilec trobi kot trombon!

BELI MEDVED PAVEL: Zato, živali, verjemimo slonu!

Slon je tako močan in velik,

da se nanj lahko naSLONiš!

15. PRIZOR

(Glasnica papiga, oče, mama, zbor staršev, feldmaršal Jeznoritež, slon Oskar, lev Alojz, beli medved Pavel, lama Rama in mišek Maks)

GLASNICA PAPIGA: Hej, vi tam! Poslušajte džungelski tam-tam,
ki prinaša najnovejši telegram:
Vsi otroci širnega sveta so neznankam
izginili! Pred poslopjem konference
v Capetownu se zbirajo togotne mame
in prestrašeni očetje.

OČE: Kje so moje hčerkice?!
Saj ne morejo živeti same!

MAMA: Kje je moj sin?
Kje je Jan?! Mi bo ostal samo spomin?!

FELDMARŠAL

JEZNORITEŽ: Za ta nečloveški, gnusni zločin
bom živalim namenil hud pogin!

ZBOR STARŠEV: Vi, feldmaršal Jeznoritež,
pa kar molčite!
Vi ste za vse krivi!
Upajmo, da so vsi otroci živi,
drugače
vam bomo izprašili hlače!

GLASNICA PAPIGA: Slon Oskar, predsednik konference vseh živali,
je za našo radijsko postajo izjavil:

SLON OSKAR: Dragi starši, nič se ne bojte!

Vaši otroci so živi in zdravi!

ZBOR STARŠEV: Kje so?! Kje so?!

SLON OSKAR: Igrajo se v zdravi, zdravcati naravi,
v živalskem vrtcu, skupaj s ptički,
slončki, levčki in živalskimi mladički
drugih vrst! Živali čuvajo otroke
in jih držijo za rôle.

DEKLICA: Stlah me je blez mame.

LAMA RAMA: Jaz nisem tvoja mama,
ampak le navadna lama.
A nič se ne boj:
jaz bom tu, s teboj,
da ne bila bi sama!

MIŠEK MAKŠ: V sir ementaler sem izvrtal tri krat štiri luknje,
vendar ne znam izračunati skupnega števila lukenj.

MODRA SOVA: Ne vem. Vprašaj otroke.
Oni so najpametnejša bitja na vsem svetu.

DEČEK: Tri krat štiri je dvanajst. Mišek Maks,
v sir ementaler si izvrtal dvanajst lukenj.
Bravo!

MODRA SOVA IN

MIŠEK MAKŠ: Bravo za otroke!

ZBOR STARŠEV: Le kdaj bomo spet videli otroke?

SLON OSKAR: Po pogajanjih.

MAMA: A brez sinčka ne morem mirno spati.

BELI MEDVED PAVEL: Potem pa povejte svojim politikom,
naj ga nehajo že srati!

ZBOR STARŠEV: Zahtevamo, da državniki na konferenci v
Capetownu
sprejmejo vse živalske zahteve!

16. PRIZOR

(Glasnica papiga, državniki, lev Alojz, slon Oskar, zbor državnikov, zbor živali, staršev in otrok)

GLASNICA PAPIGA: Hej, vi tam! Poslušajte džungelski tam-tam,
ki prinaša najnovejši telegram:

Današnji dan bo venomer ostal zapisan
v zgodovinskih knjigah. Kaj se je zgodilo?
Vsi državniki v Capetownu so podpisali
pogodbo, ki so jo zahtevale živali:

ZBOR DRŽAVNIKOV: Mi, odgovorni zastopniki vseh držav sveta ...

LEV ALOJZ: Zastopniki, ki ničesar ne zastopijo!

SLON OSKAR: Alojz, pusti jim, da končajo!

ZBOR DRŽAVNIKOV: Mi, odgovorni zastopniki vseh držav sveta,
jamčimo z življenjem, da se izpolnijo
naslednje točke:

Točka ena: Odstranijo se vse obmejne
straže!

Od sedaj naprej na svetu ni več nikakršnih
mej!

ZBOR ŽIVALI, STARŠEV

IN OTROK: Hura! Na svetu ni mej!

ZBOR DRŽAVNIKOV: *Točka dve:* Ukinejo se armade, vse orožje vrže
v smeti!

ZBOR ŽIVALI, STARŠEV

IN OTROK: Hura! Na svetu ni več orožja in vojsk!

ZBOR DRŽAVNIKOV: *Točka tri:* Znanost in tehnika naj služita le
miru!

ZBOR ŽIVALI, STARŠEV

IN OTROK: Hura! Nič več jedrskih bomb!

ZBOR DRŽAVNIKOV: *Točka štiri:* Nič več ur, uradov in uradnikov,
ki se dušijo v papirju!
Najbolje plačani uradnik bo odslej učitelj!

ZBOR OTROK: Mučitelj?!

ZBOR ŽIVALI IN STARŠEV: Ne, učitelj!

ZBOR DRŽAVNIKOV: *Točka šest ...*

ZBOR OTROK (*jih prekine*): Saj državniki sploh ne znajo štet!
Na vrsti je točka pet!

ZBOR DRŽAVNIKOV: Pardon! *Točka pet:* Namesto feldmaršalov,
odlikovanih za število mrtvih,
bomo odlikovanja razdelili staršem!

ZBOR OTROK: Naj živijo naši starši!

ZBOR STARŠEV: Naj živé otroci!

ZBOR OTROK: Naj živé živali in mladiči!

ZBOR ŽIVALI: Naj živi naš Oskar, slon, boljši kot bombon!
SLON OSKAR: Naj živi življenje!
VSI, VSE: Naj živi življenje! ...

SREČNI KONEC

Pod okriljem Slovenske prosvetne zveze iz Celovca je 25. septembra 1999 v kulturnem domu v Šentprimožu na avstrijskem Koroškem doživel premiero muzikal *Konferenca živali*, pri katerem je sodelovala vrsta slovenskih avtorjev z obeh strani meje. Libreto je po Kästnerjevi zgodbi napisal Boris A. Novak, režiral je Miran Herzog, glasbo pa je napisal Gabriel Lipuš, vsestranski glasbenik iz Celovca. Likovno podobo je *Konferenci živali* dala likovna umetnica Eka Vogelnik. Predstava je še zmeraj na sporedu in je letos z uspehom gostovala tudi v ljubljanskem Miniteatru.

Priljubljeno zgodbo Ericha Kästnerja *Konferenca živali* (*Die Konferenz der Tiere*) je sicer v slovenščino prevedla Sonja Wakounig in je z ilustracijami Marjana Mančka izšla pri celovski založbi Drava leta 1997.

Majda Koren
Protideževna juha
Ilustrirala Ana Maraž

Sedem dni je nesramno deževalo. Hišaprihiški malčki so se strahovito dolgočasili. Prebrali so že vse knjige. Porisali ves papir. Nenadoma se je iz radia zaslišal glas tete Kuhe in jih povabil na kuhanje protideževne juhe. Deset majhnih dežnikov odčofota proti hiški tete Kuhe ...

Prisrčna zgodba vas bo nasmejala, pregnala dolgčas in vam vzbudila željo po vaši lastni kuharski dogodivščini! Majda Koren v svojem značilnem igrivem in duhovitem slogu pripoveduje zgodbo, ki bo navdušila predšolske otroke, pa tudi tiste malčke, ki so se komajda postavili na noge, pustolovščino v čarobnem svetu števil pa je z živahnimi in domišljenimi ilustracijami upodobila Ana Maraž.

Vezava: trda
Format: 21 x 26 cm
Obseg: 40 strani
Starost: 3+
Cena: 21,90 €

dr. Aksinja Kermauner in dr. Janja Plazar
Kamnožerji
Ilustrirala Galina Miklínová

Kamnožerje uvrščamo v rod petrofagov. Njihova skupna značilnost je, da jedo kamenje, so izjemno plašni in težko opazni. Kljub temu da je proučevanje kamnožerjev in njihovih življenjskih navad izredno zahtevno, je marljivi in požrtvovalni ekipi strokovnjakov v več kot petdesetih letih uspelo zbrati toliko verodostojnih podatkov, da smo jih lahko objavili v knjižni obliki.

Podajte se v svet čudovitih bitij, ki jih je izvrstno upodobila Galina Miklínová! Pozorni bralci vseh generacij bodo v duhovitih opisih kamnožerjev odkrivali namige na različne kulturne in naravne pojave po vsem svetu.

Vezava: trda
Format: 20 x 22 cm
Obseg: 56 strani
Starost: 9+
Cena: 22,90 €

Slavko Pregl

Male skodrane zgodbe

Ilustriral Damijan Stepančič

Ko predmete, s katerimi se srečujemo v vsakodnev-
nem življenju, oživi Slavko Pregl, se pred nami zvrstijo
zbadljivi, igrivi in duhoviti prizori. Mnenja se krešejo
v nabrušenih dialogih, glavni junaki pa pred nami raz-
galjajo celo paleto človeških lastnosti: od bahavosti,
odrezavosti, posmehljivosti do hudomušnosti in mod-
rosti. V Preglovem pripovednem svetu srečamo mali o,
ki opazuje pravljico in obnašanje velikih črk, dolgčas,
ki se mu ne ljubi premakniti s kavča, pa tudi žarnico, ki
komentira ravnanje predmetov v svoji bližini. Z *Malimi skodranimi zgodbami* premeri-
mo svet še z druge plati in svoja pričakovanja prekopicnemo na glavo. Na vrhunskih
ilustracijah Damijana Stepančiča bodo bralci odkrivali nove in nove podrobnosti.

Vezava: trda

Format: 20 x 26 cm

Obseg: 32 strani

Starost: 5+

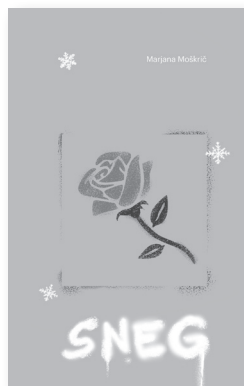
Cena: 21,90 €

Marjana Moškrič

Sneg

Meglica, Zaplata in Pristan so nekoč sestavljali mesto, toda
potem sta Pristan napolnila beton in asfalt, med Pristan in
Meglico pa se je vrinilo bahavo okrožje Elizij. Razširilo se
je tudi mestno smetišče, ki se že zajeda v stari gozd ... Svet
nadzirajo jate dronov, red vzpostavljajo varuhi, z nasiljem
in represijo. Kaj kmalu ne bo nikjer več prostora za ljudi,
ki se ne podreajo, za posebneže in obstrance ... pa tudi za
marsikoga in marsikaj drugega ne. Na primer za knjižnice in
knjige. Za drevesa in gozd, za skupnost. V takem zahtevnem
trenutku se prepletejo poti treh najstnikov, Eda, Oskarja in
Jare. Vsak je iz svojega sveta in vsak od njih skuša najti svojo pot, vendar ne vedo,
da jim je skupna skrivnostna preteklost, brskanje po njej pa utegne biti nevarno ...

Sneg je roman o odraščanju in zorenju najstnikov v zahtevnih okoliščinah, ko njihove
mladosti ne določa le osebna zgodba, temveč tudi zgodovinski trenutek, ki kliče k
uporu. Marjana Moškrič nas popelje na napeto odkrivanje preteklosti in tiste resnice,
ki presega svet navideznega sijaja in vodi nazaj k bistvu, k naravi in k višjim modrostim.

Vezava: trda

Format: 15 x 21 cm

Obseg: 256 strani

Starost: 12+

Cena: 24,90 €

ZMENEK S KNJIGO

Idealna priložnost za spoznavanje odličnih knjig za odrasle in otroke

S knjižnimi škatlami Zmenek s knjigo smo poskrbeli za izbor kvalitetnega branja za vso družino. S preprostim konceptom knjižnih škatel boste vsaka dva meseca prejeli škatlo presenečenja s knjigo iz našega programa in darilci presenečenja na temo knjige. Na Zmenek s knjigo se lahko odpravite odrasli, otroci in družine. S kom na zmenek? S knjigo!

Zakaj knjižna škatla? Predvsem zato, ker bi vas radi navdihnili za branje ter vam pokazali, da je branje knjig zabavna, vznemirljiva in ustvarjalna aktivnost. Raziskave bralnih navad so pokazale, da otroke k branju najbolj spodbujajo pestre in bogate domače knjižnice ter starši, ki tudi sami berejo. Kaj prinaša Zmenek s knjigo? Ob izvrstnih knjigah vas bodo pričakale tudi pozornosti avtorjev, pripravljene samo za vas, in darilca, povezana s temo knjige. Namignemo naj, da se boste kdaj posladkali, kdaj pogreli, spet drugič pa od srca nasmejali.

Zagotavljamo vam, da bo Zmenek nadvse vznemirljiv; vstopili boste v različne literarne pokrajine in odkrivali nove vogale domišljije, si grizli nohte in zadrževali dih, se smejali, vzdihovali, se skozi alternativne resničnosti poglobljali vase – vse to v družbi odličnih domačih in tujih avtorjev.

Zmenek s knjigo lahko naročite na
www.sodobnost.com